

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filosofická fakulta

Ústav politologie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Alena Sadiqová

Blízký východ v konceptu evropské politiky sousedství

The Middle East in the concept of the European Neighbourhood Policy

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 30. července 2010

A handwritten signature in cursive script, appearing to read 'Lucie Kratochvílová', written in dark ink on a light background.

Na tomto místě bych ráda vyjádřila srdečné poděkování panu PhDr. Janu Jirešovi za čas věnovaný konzultacím a za množství cenných připomínek a rad, které pozitivně ovlivnily podobu této diplomové práce.

Rovněž děkuji všem, kteří mi vyjádřili podporu.

Anotace

Jméno autora:	Alena Sadiqová
Instituce:	Univerzita Karlova v Praze, filosofická fakulta Ústav politologie U Kříže 8, 158 00 Praha 5
Obor:	Politologie
Název práce:	Blízký východ v konceptu evropské politiky sousedství
Vedoucí práce:	PhDr. Jan Jireš
Počet stran:	110
Rok obhajoby:	2010
Klíčová slova:	Evropská unie, evropská politika sousedství, Euro-středomořské partnerství, Blízký východ, spolupráce, stabilizace, bezpečnost

Ústředním zájmem diplomové práce je aplikace evropské politiky sousedství v regionu Blízkého východu. Cílem práce je posoudit funkčnost evropské politiky sousedství jako stabilizačního mechanismu na základě analýzy její aplikace ve třech partnerských zemích regionu a analýzy přístupu evropské politiky sousedství k palestinsko-izraelskému konfliktu, který významně ovlivňuje stabilitu blízkovýchodního regionu. Výzkumná část práce postupuje metodou analytické case study a čerpá především z dokumentů publikovaných Evropskou komisí k evropské politice sousedství.

Abstract

Author's name: Alena Sadiqová

School: Charles University in Prague, Faculty of Arts
Institute of Political Science
U Kříže 8, 158 00 Praha 5

Study programme: Political Science

Title of the thesis: The Middle East in the concept of the European
Neighbourhood Policy

Consultant: PhDr. Jan Jireš

Number of pages: 110

Year: 2010

Key words: European Union, European Neighbourhood Policy,
Euro-Mediterranean Partnership, Middle East,
co-operation, stabilization, security

The main concern of the thesis is the European Neighbourhood Policy (ENP) application in the region of the Middle East. The goal of the thesis is to explore the functionality of the ENP as the instrument for the regional stabilization. This goal is to be achieved via analysis of the ENP application in three partner countries in the region and via the analysis of the ENP approach to the Israeli-Palestinian Conflict which affects the regional stability quite significantly. The research is based on case-study method. The ENP documents published by European Commission are used as the primary sources.

Seznam tabulek

- Tab. 1: Výběr priorit spolupráce v rámci Euro-středomořského partnerství
- Tab. 2: Příklady programů financovaných programem ENPI
- Tab. 3: Evropská bezpečnostní strategie – přehled bezpečnostních hrozeb
- Tab. 4: Výběr obecných cílů evropské politiky sousedství
- Tab. 5: Přehled přijetí dokumentů EPS partnerskými stranami
- Tab. 6: Egypt: přehled cílů EPS
- Tab. 7: Egypt: základní ekonomické a demografické údaje
- Tab. 8: Egypt: hodnocení výsledků v prioritních oblastech spolupráce (2007-2009)
- Tab. 9: Egypt: přehled finančních prostředků alokovaných v rámci EPS (2007-2009)
- Tab.10: Palestinská samospráva: přehled cílů EPS
- Tab.11: Palestinská samospráva: základní ekonomické a demografické údaje
- Tab.12: Palestinská samospráva: hodnocení výsledků v prioritních oblastech spolupráce (2005-2009)
- Tab. 13: Palestinská samospráva: přehled finančních prostředků alokovaných v rámci EPS a mezinárodní finanční pomoci (2005-2009)
- Tab.14: Izrael: Výběr cílů EPS
- Tab.15: Izrael: základní ekonomické a demografické údaje
- Tab.16: Izrael: hodnocení výsledků v prioritních oblastech spolupráce (2005-2009)
- Tab. 17: Izrael: přehled finančních prostředků alokovaných v rámci EPS (2005-2009)
- Tab. 18: Přehled plánovaných aktivit EU na podporu vzniku nezávislého palestinského státu
- Tab. 19: Výše finanční pomoci mezinárodního společenství Palestinské samosprávě v letech 2000-2009

Abecední seznam zkratk

CEFTA	Central Europe Free Trade Area (Středoevropská zóna volného obchodu)
EBS	Evropská bezpečnostní strategie
EIB	Evropská investiční banka
EIDHR	European Instrument for Democracy and Human Rights
EHS	Evropské hospodářské společenství
EMFTA	Euro-Mediterranean Free Trade Area (Euro-středomořská zóna volného obchodu)
ENPI	European Neighbourhood and Partnership Instrument
EPS	Evropská politika sousedství
ES	Evropské společenství
EU	Evropská unie
GAERC	Rada pro obecné záležitosti a vnější vztahy
MEDA	Mediterranean assistance
MENA	Middle East – North Africa
NIF	Neighbourhood Investment Facility
NSA/LA	Non-State Actors and Local Authorities in Development
SZBP	Společná zahraniční a bezpečnostní politika
TAIEX	Technical Assistance and Information Exchange
TIM	Temporary International Mechanism
UfM	Union for Mediterranean (Unie pro Středomoří)
UNRWA	United Nations Relief and Work Agency for Palestine Refugees
WTO	World Trade Organization (Světová obchodní organizace)

Obsah

<u>Úvod</u>	(9)
1. <u>Barcelonský proces - základ evropské politiky sousedství na Blízkém východě</u>	(12)
1.1. Barcelonský proces a jeho cíle	(12)
1.2. Limity Barcelonského procesu	(18)
1.3. Unie pro Středomoří – nová fáze Euro-středomořského partnerství	(21)
2. <u>Koncept evropské politiky sousedství</u>	(25)
2.1. „Enlargement fatigue“	(25)
2.2. Evropská bezpečnostní strategie – bezpečná Evropa v lepším světě	(26)
2.3. Vznik konceptu evropské politiky sousedství	(31)
2.4. Charakter a cíle evropské politiky sousedství	(35)
2.5. Funkční mechanismy evropské politiky sousedství	(38)
3. <u>Aplikace Evropské politiky sousedství: Egypt, Palestinská samospráva, Izrael</u>	(40)
3.1. Cíle EPS na Blízkém východě	(40)
3.2. Egypt: ochrana lidských práv a sociální rozvoj.....	(46)
3.3. Palestinská samospráva: reforma státní správy a transparentní rozpočet.....	(59)
3.4. Izrael: rovnocenné partnerství	(74)
3.5. Výsledky evropské politiky sousedství	(84)
4. <u>Evropská politika sousedství – účinný nástroj k řešení palestinsko-izraelského konfliktu?</u>	(90)
4.1. Evropská unie a blízkovýchodní konflikt	(90)
4.2. Evropská politika sousedství a palestinsko-izraelský konflikt	(103)
<u>Závěr</u>	(113)

Úvod

Evropský integrační proces má za sebou více než padesát let dynamického vývoje. Za jeho dosavadní vrchol lze pokládat rok 2004, kdy Evropská unie jakožto plod evropské integrace v rámci pátého rozšíření do svého středu nově přijala celkem deset zemí starého kontinentu. Příchuť kontroverze pak mělo udělení členství Rumunsku a Bulharsku v roce 2007, které však plně odpovídalo základní ambici evropské integrace: vytvoření jednotné Evropy bez vnitřních hranic, která bude ze své jednoty po všech stránkách profitovat.

V dnešní době je kladen důraz zejména na hospodářské a politické aspekty evropské integrace. Je však na místě připomenout že, tento proces měl od prvopočátku také svůj bezpečnostně-stabilizační rozměr, který je velmi aktuální i v dnešní době. Vidina členství v Evropské unii, je pro blízké země natolik lákavá, že tamní politický establishment neváhá přistoupit k takovým reformním krokům, které učiní za dost kodaňským kritériím, jež jsou předpokladem pro členství v EU. Stabilita „dle evropského vzoru“ je tak importována i do dříve problémových zemí, které aspirace na členství v EU zavazuje ke „slušnému chování“.

Udělování členství v EU jakožto stabilizační nástroj však nemůže fungovat neomezeně. Zejména v souvislosti s pátým a šestým rozšířením se hovoří o tzv. enlargement fatigue – únavě z rozšiřování. Diskutuje se též o „absorpční schopnosti“ Evropské unie. Kritici postupující evropské integrace poukazují především na rozdílnou ekonomickou úroveň členských států a vytváření dělících linií mezi bohatým severem a chudým jihem, či bohatým západem a chudým východem. K ekonomickým limitům se však pozvolna přidružují i limity geografické: evropský kontinent sjednocován pod modrou vlajkou EU má své hranice, nejen geografické, ale také kulturní.

Zejména rozšíření o státy východní Evropy posunulo Evropskou unii blíže k nestabilním regionům. Politická, ekonomická, sociální či bezpečnostní nestabilita v geograficky blízkých zemích je původcem mnoha bezpečnostních rizik, která směřují právě do členských zemí EU. V nejlepší zájmu EU je tedy přispívat k celkové stabilitě okolních států a snižovat tak riziko vzniku bezpečnostních hrozeb, které by z těchto míst mohly vzejít. V situaci, kdy další rozšiřování EU není zdaleka samozřejmostí, bylo nutné vypracovat koncept, který by v evropském okolí dostatečně nahradil stabilizační efekt evropské integrace. Řešení bylo nalezeno ve formě konceptu evropské politiky sousedství (EPS). Projekt byl Evropskou unií oficiálně zahájen v květnu 2003. Cílem EPS je budovat ve státech či regionech ležících v geografické blízkosti Evropské unie zónu ekonomické, bezpečnostní, politické i sociální stability a udržitelného rozvoje. Strůjci projektu EPS očekávají, že takto dojde k eliminaci

bezpečnostních rizik, která by mohla vzejít z nestabilní situace v okolních zemích a ohrozit tak vnitřní bezpečnost EU.

V rámci projektu EPS s Evropskou unií spolupracuje také region jižního a východního Středomoří. Právě aplikace evropské politiky sousedství na Blízkém východě je hlavním zájmem diplomové práce. Text si klade za cíl ověřit následující výzkumnou hypotézu: Koncept evropské politiky sousedství je účinným nástrojem, prostřednictvím kterého lze vnitřně stabilizovat partnerské státy Blízkého východu a vytvořit tak v tomto regionu zónu stability.

Hypotéza bude ověřena na základě definice cílů EPS v regionu a následnou analýzou přístupu EPS k vybraným zemím daného regionu. Vzhledem ke skutečnosti, že k nestabilitě blízkovýchodního regionu podstatně přispívá neutichající palestinsko-izraelský konflikt, bude zhodnocen rovněž přístup EPS k tomuto problému.

Diplomová práce čerpá především ze zahraniční odborné literatury a dokumentů EU dostupných na internetu. V případě tištěných zdrojů se jedná především o sborníky studií, jejichž hlavním zájmem je koncept evropské politiky sousedství jako takový a jeho nejrůznější aspekty, popř. kritika konceptu. Bohatá je rovněž literatura zabývající se problematikou Euro-středomořského partnerství a ekonomickými vztahy mezi EU a regionem Blízkého východu. Tyto zdroje však nejsou pro diplomovou práci klíčové. Bohužel neexistuje dostatek studií, které by se zabývaly konkrétní aplikací evropské politiky sousedství v blízkovýchodním regionu. Jediným nosným zdrojem jsou tedy dokumenty, které byly v rámci spolupráce s partnerskými zeměmi publikovány Evropskou komisí, popř. internetové stránky EU. Lze konstatovat, že Blízkému východu je v souvislosti s EPS v odborné literatuře věnována o poznání menší pozornost, než partnerským státům Severní Afriky. Příčinu je snad možné hledat ve skutečnosti, že studie pochází nejčastěji z pera italských, francouzských či španělských akademiků, u nichž je zájem o protější břehy Středozemního moře již tradiční.

Na stránkách diplomové práce bude za pomoci dostupných zdrojů popsána problematika aplikace konceptu evropské politiky sousedství ve vybraných zemích Blízkého východu, které si EU přeje vnitřně stabilizovat a proměnit ve „spolehlivé sousedy“. Výzkumná část práce bude postupovat metodou analytické case study. Stabilizačního efektu EPS bude ověřen na základě případové studie Egypta, Palestinské samosprávy a Izraele, přičemž každá z vybraných zemí poskytuje pro aplikaci EPS odlišné podmínky, jež ovlivňují její konečný výsledek. Účinnost EPS v palestinsko-izraelském konfliktu bude ověřena na základě analýzy hodnocení vývoje situace v každoročně publikovaných progress reportech. Hlavním zdrojem výzkumné části jsou dokumenty, které k tématu poskytuje Evropská komise.

První kapitola diplomové práce věnuje pozornost Euro-středomořskému partnerství, které předcházelo vzniku EPS. Lze jej pokládat za jeden z hlavních zdrojů a do jisté míry i součást tohoto konceptu. Druhá kapitola charakterizuje koncept EPS v obecné rovině, mapuje jeho vývoj a obecné cíle. Třetí a čtvrtá kapitola se pak věnují výhradně evropské politice sousedství na Blízkém východě, konkrétně její aplikaci ve vybraných státech regionu a rovněž přístupu konceptu k palestinsko-izraelskému konfliktu. Cílem textu je v uvedených čtyřech kapitolách definovat koncept evropské politiky sousedství a zhodnotit úspěšnost jeho aplikace v problémovém a nestabilním regionu Blízkého východu. Diplomová práce by měla poskytnout odpověď na otázku, je-li evropská politika sousedství skutečně účinným a vhodným konceptem pro danou oblast.

1. Barcelonský proces - základ evropské politiky sousedství na Blízkém východě

1.1. Barcelonský proces a jeho cíle

Vlivem příznivého vývoje v blízkovýchodním mírovém procesu v první polovině 90. let 20. stol. vzniklo mezi státy jižního a východního Středomoří dostatečně příznivé klima pro politický dialog. Vztahy mezi těmito zeměmi byly rozvíjeny na půdě nejrůznějších regionálních fór, ale státní představitelé severoafrických a blízkovýchodních států projevíli zájem o vytvoření regionální organizace, jejíž hlavní funkcí by bylo předcházet konfliktům v regionu prostřednictvím bilaterálních a multilaterálních jednání. Příznivý moment vytušila i Evropská unie, a tak v roce 1993 Evropské komise navrhla rozšíření spolupráce mezi EU a severoafrickými státy, přičemž v budoucnu by mělo rovněž dojít budování těsnějších vztahů se státy Blízkého východu. (Bicchi 2007: 27)

Základem pro širší spolupráci byly především kooperační dohody, které byly uzavřeny v průběhu 70. let 20. stol. mezi Evropským hospodářským společenstvím a některými středomořskými státy.¹ (Baar 2003: 13) Tyto aktivity úzce souvisely s konceptem Globální středomořské politiky (Global Mediterranean Policy), který vytvořil na přelomu 60. a 70. let platformu pro spolupráci mezi ES a zeměmi Středomoří. Na počátku 70. let se Globální středomořská politika zaměřila především na Maroko, Alžírsko a Tunis. V druhé polovině 70. let byl koncept rozšířen i na některé státy východního Středomoří (např. Sýrii, Libanon, Jordánsko). Ve stejné době došlo s partnerskými zeměmi k uzavření tzv. Finančních protokolů, na jejichž základě měly partnerské země od Společenství obdržet přímou finanční pomoc. Ta však byla podmíněna realizací ekonomických a strukturálních reforem. (Šnidauf 2008: 35-36)

V červnu 1994 byl na summitu EU na Corfu předložen návrh projektu, v jehož rámci by se za účelem užší spolupráce sdružily státy jižního a východního Středomoří a evropské patnáctky. Základem tohoto plánu byl reformulovaný koncept tzv. Renovované středomořské

¹ Jednalo se o dohody, na jejichž základě mělo dojít ke zpřístupnění trhu Evropského společenství středomořským státům a ze strany ES měla být rovněž poskytnuta určitá finanční pomoc. Dohody byly rovněž podmíněny uskutečněním určitých reforem v sociální, ekonomické a politické oblasti. Program se týkal nejen arabských států, ale rovněž Řecka, Španělska, Portugalska či Malty, které nebyly v té době součástí Evropského společenství. (Baar 2003: 13-15)

politiky. Španělsko se v této situaci nabídlo, stát se hostitelskou zemí plánované konference. Mezi členskými zeměmi EU mělo pro tuto pozici nejlepší předpoklady, které získalo dlouhodobou diplomatickou aktivitou ve středomořském regionu. Přibližný termín konference byl stanoven na konec roku 1995. Její realizaci jistě napomohl fakt, že Řecko, které v tomto období plnilo funkci předsedajícího státu, bylo ochotné zanést euro-středomořské vztahy mezi priority EU. (Danreuther 2007: 41, Šnaidauf 2008: 36)

V souvislosti s nadcházející konferencí se však rozhořel spor mezi Francií a Španělským týkající se vztahu projektu k blízkovýchodnímu konfliktu. Evropská patnáctka v minulosti vyjádřila ambici zapojit se do řešení konfliktu a etablovat se tak jako významný hráč na mezinárodním poli. Zatímco Francie upřednostňovala, aby byl celý plán koncipován jako protiváha USA na Blízkém východě a konference tak získala spíše politicko-bezpečnostní dimenzi, snažilo se Španělsko prosadit úlohu EU jako neutrálního hráče, který nebude žádným tématům přisuzovat větší váhu. Španělsko vycházela z přesvědčení, že diplomacie a pozvolné budování vztahů bude v konečném důsledku efektivnější než vehementní aktivita v mírovém procesu. (Gomez 2003: 75)

Nesoulad se však projevil také ve vztazích mezi členskými státy EU a potenciálními partnerskými zeměmi Středomoří. Některé z nich vznesly požadavek, aby byla na konferenci přizvaná i Libye.² Ta byla z účasti předem vyloučena, zejména následkem událostí z druhé poloviny 80. let, které postihly vztahy mezi Západem a tímto státem.³ Na druhou stranu však bylo v zájmu EU, aby byl k rozhovorům tento problémový leč na ropu bohatý stát také

² Žádost o účast na konferenci byla vznesen rovněž ze strany Ligy arabských států, Ruska a USA, kteří získali status oficiálních pozorovatelů. Proti účasti USA se však vyslovilo Španělsko s argumentem, že konference je určena pouze pro státy Evropy a Středomoří. Ostatním státům a mezinárodním organizacím poté bylo umožněno účastnit se pouze otevřených plenárních zasedání. (Gomez 2003: 75)

³ Napětí mezi Západem a Libyí vygradovalo s nástupem Ronalda Reagana do funkce amerického prezidenta, který Libyi společně se Sýrií a Íránem označil za sponzory terorismu. Muamar Kaddáfí byl prohlášen za nejnebezpečnějšího muže na Zemi. Dne 15. dubna 1986 byl ze strany USA proveden letecký útok na vojenské objekty v Tripolisu a Bengházi. Nálety byly vyvrcholením krize, která v americko-libyjských vztazích po celá 80. léta panovala a vedla mj. k zákazu dovozu libyjské ropy do USA nebo uvalení hospodářského embarga na Libyi, prosazeného na půdě OSN. Bezprostředním impulzem k americkému zásahu byl výbuch bomb v západoberlínském nočním klubu La Belle, v jehož důsledku zahynuli mj. dva američtí vojáci. Po leteckém útoku, jemuž padlo za oběť mnoho civilistů včetně adoptivní dcery Muammara Kaddáfího, následovala ze strany Libye odvetná série teroristických akcí. Nejznámější je případ útoku na americké letadlo nad skotským Lockerbie z 21. prosince 1988 nebo útok na letadlo francouzských aerolinek, které se zřítilo v září 1989 nad Nígerem. (Gombár 2001: s. 105-114)

přizván. Tehdejší španělský ministr zahraničí Javier Solana se pokusil nepohodlnou situaci vyřešit nabídkou, aby se představitelé Libye účastnili zasedání s pozorovatelským statutem. Problém se vyřešil Kaddafiho odvolanou žádostí o účast. (Gomez 2003: 75)

Ani samotný text připravované Barcelonské deklarace, která měla být během konference zástupci účastnících se zemí signována, nebyl přijat bez problému. Měsíc před konferencí vyjádřila Sýrie, Palestina a Egypt nesouhlas s jistými formulacemi v dohodě týkajícími se především kapitoly o politicko-bezpečnostním partnerství. Problémová se ukázala být především formulace o boji proti terorismu, která naznačovala, že do kategorie teroristické činnosti spadají i palestinské nebo syrské akce v rámci arabsko-izraelského konfliktu. Sýrie požadovala, aby těmto akcím byl přiřčen status legitimního boje. (Gomez 2003: 75)

Euro-středomořský summit, podle místa setkání též nazýván barcelonskou konferencí, se konal ve dnech 27. a 28. listopadu 1995 za účasti představitelů zemí tehdejší evropské patnáctky a dvanácti středomořských zemí: Alžíru, Egypta, Izraele, Jordánska, Libanonu, Kypru, Maroka, Malty, Palestinské samosprávy, Sýrie, Tuniska a Turecka. Konferencí byl založen nový zahraničně-politický projekt Evropské unie, známý jako Euro-středomořské partnerství nebo Barcelonský proces. Projekt byl výjimečný především skutečností, že na konferenci zasedli ke společnému stolu palestinský vůdce Jásir Arafat, izraelský ministr zahraničních věcí Ehud Barak a společně s nimi i zástupci Libanonu a Sýrie. Konference tedy vytvořila unikátní možnost pro setkání představitelů čtyř hlavních aktérů blízkovýchodního konfliktu. (Amirah-Fernandéz, Youngs 2006: 77)

Vyvrcholením konference byl podpis dokumentu s názvem Barcelonská deklarace, kterým bylo založeno Euro-středomořské partnerství. Jeho členy se stalo patnáct států Evropské unie a dvanáct zemí jižního a východního Středomoří, které se konference účastnily. Text deklarace vytyčil tři stěžejní oblasti spolupráce, které označil jako tzv. koše: politicko-bezpečnostní, směřující k vytvoření prostoru míru a stability, ekonomicko-finanční, směřující k vytvoření zóny sdílené prosperity a volného obchodu, a sociálně-kulturně-humánní, podporující porozumění a interakce mezi společnostmi. (Šnidauf 2008: 36)

Zúčastněné země se prostřednictvím Barcelonské deklarace zavázaly, že uznávají strategický význam Středomoří a mají zájem dát vztahům novou dimenzi založenou na multilateralismu, spolupráci a solidaritě, která vyplývá z geografické blízkosti a historického pouta. Hlavním cílem partnerství je proměnit středomořskou oblast ve sféru dialogu a spolupráce, která povede k uchování míru, stability a prosperity. Za tímto účelem však musí být podporovány demokratické hodnoty, lidská práva a udržitelný socio-ekonomický rozvoj a

interkulturní porozumění. (Barcelona Declaration adopted on Euro-Mediterranean Conference – 27-28/11/95 1995)

Euro-středomořské partnerství bylo ambiciózním projektem, jehož cíle odpovídaly bezpečnostním a hospodářským prioritám EU. Svou koncepcí vytvořilo základ pro o téměř desetiletí starší koncept evropské politiky sousedství, který pokládá bezpečnostní, vnitropolitickou a ekonomickou stabilitu v sousedních regionech za hlavní předpoklad vnitřní bezpečnosti Evropské unie.

<u>OBLAST SPOLUPRÁCE</u>	<u>VÝBĚR CÍLŮ SPOLUPRÁCE</u>
<u>oblast politicko-bezpečnostní</u>	<ul style="list-style-type: none"> • proměna Středomoří v oblast míru, stability a bezpečnosti prostřednictvím politických dialogů • podpora vlády zákona a demokracie • odstranění diskriminace, xenofobie, rasismu nebo náboženský fundamentalismus • respekt k teritoriální integritě jednotlivých zemí a jejich vnitřním záležitostem • uplatňování mírového způsobu řešení sporů • posílení spolupráce v boji proti terorismu, organizovanému zločinu, šíření zbraní hromadného ničení aj. • hraniční monitoring a spolupráce v geografických oblastech se zvýšenou mírou nelegální migrace
<u>oblast hospodářská</u>	<ul style="list-style-type: none"> • vytvoření zóny prosperity a vyváženého socio-ekonomického rozvoje ve středomořském regionu • vybudování zóny volného obchodu do roku 2010 • harmonizace norem na základě standardů EU • modernizace průmyslu a infrastruktury • podpora rozvoje soukromého sektoru • snižování nezaměstnanosti a redukce rozdílů

	<p>v socio-ekonomické oblasti středomořských států</p> <ul style="list-style-type: none"> • poskytování finanční pomoci partnerským zemím z fondů Evropské unie
<u>socio-kulturní oblast</u>	<ul style="list-style-type: none"> • zlepšování vztahů mezi partnerskými státy prostřednictvím interkulturního dialogu • respekt k odlišným kulturám a náboženstvím • sbližování obyvatel regionu • důraz na rozvoj lidských zdrojů prostřednictvím vzdělávacích a školicích programů pro mládež s účelem lepšího porozumění kulturním odlišnostem a odlišným identitám • posilování občanské společnosti

Tab. 1: Výběr priorit spolupráce v rámci Euro-středomořského partnerství

Zdroj: Zpracováno na základě analýzy dokumentu *Barcelona declaration adopted at the Euro-Mediterranean Conference – 27-28/11/95*

http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2005/july/tradoc_124236.pdf

K financování projektů realizovaných v rámci Euro-středomořského partnerství realizovány byl Evropskou unií v roce 1996 založen fond MEDA (Mediterranean Assistance) jako hlavní finanční nástroj partnerství. Mezi léty 1995-1999 vyčlenila EU pro fond MEDA 3,4 miliardy eur. Když byl v roce 2000 program MEDA reformulován, bylo vyčleněno pro období do roku 2006 dalších 5,4 miliard EUR. Další prostředky dále poskytla Evropská investiční banka v podobě úvěrů. (Baar 2003: 22)

Program MEDA měl být rovněž hlavním finančním nástrojem pro projekt evropské politiky sousedství. V roce 2007 však byl vytvořen finanční instrument ENPI (European Neighbourhood and Partnership Instrument), který program MEDA nahradil. Tabulka poskytuje příklady programů, které jsou v rámci Euro-Medu i evropské politiky sousedství realizovány.

<u>OBLAST SPOLUPRÁCE</u>	<u>PROGRAM</u>
<u>politicko-bezpečnostní spolupráce</u>	<p>EuroMeSCo sít' institutů zabývajících se zahraniční politikou, především otázkami spojenými s Euro-středomořských partnerstvím a evropskou politikou sousedství</p> <p>Partnership for Peace podpora projektů pro podporu občanské společnosti a odstranění násilí v regionu</p>
<u>hospodářská spolupráce</u>	<p>FEMIP nástroj pro euro-středomořské investice, podpora udržitelného ekonomického růstu</p> <p>FEMISE poradenství v oblasti hospodářských reforem, budování výzkumných center</p> <p>MEDSTAT III spolupráce v oblasti statistiky</p> <p>INVEST in MED program zaměřený na možnosti investic ve středomořském regionu</p>
<u>socio-kulturní spolupráce</u>	<p>Euromed Heritage IV ochrana kulturního dědictví, podpora kulturního dialogu</p> <p>Anna Lindh Foundation for the Dialogue between cultures</p> <p>CIUDAD problematika udržitelného rozvoje měst</p> <p>Erasmus-Mundus II – Action 2 Partnership spolupráce mezi vyššími vzdělávacími institucemi prostřednictvím výměny studentů i akademického personálu</p> <p>Euromed Youth III podpora mládežnických organizací a aktivit, rozvoj občanské společnosti,</p>

	<p>dialogu a porozumění</p> <p>EuroMed gender Programme</p> <p>problematika gender, otázka pozice ženy v muslimské společnosti</p> <p>EuroMed Information and Communication Programme</p> <p>program pro novináře pro snadnější přístup k informacím přicházejícím z orgánů EU</p>
--	--

Tab. 2: Příklady programů financovaných nástrojem ENPI

Zdroj: [www.http://www.enpi-info.eu/main.php?id=402&id_type=2](http://www.enpi-info.eu/main.php?id=402&id_type=2).

1.2. Limity Barcelonského procesu

Úspěch projektu limitoval fakt, že barcelonský proces byl symbolem iniciativy Evropské unie. Členské státy EU rozhodly o realizaci konference, rovněž pracovní program a obsah Barcelonské deklarace byly výsledkem vyjednávání uvnitř EU, bez účasti partnerských zemí.⁴ Chybějící dialog při koncipování samotného rámce i obsahu Euro-středomořského partnerství se promítl záhy do reakce partnerských států na některé body spolupráce, zejména v socio-kulturní oblasti. Evropská unie byla nařčena z neokolonialismu a prosazování západních hodnot. Neméně problematickým bodem byla rovněž skutečnost, že zájem o spolupráci v sociální oblasti projevil především nevládní organizace, jež byly režimy v partnerských zemích nezdůvěry chápány jako opoziční seskupení. Ze strany partnerských zemí byl vůči EU vznesen požadavek, aby podmínkou aktivity nevládních organizací bylo vládní pověření. (Gomez 2003: 72, 84-85)

Nejdůležitější faktorem ovlivňujícím průběh Euro-Medu se však stal vývoj v arabsko-izraelském konfliktu. Samotná realizace Barcelonského procesu byla umožněna jen díky pozitivním výsledkům mírového procesu, když v roce 1993 palestinský vůdce Jásir Arafat a izraelský premiér Jischak Rabin podepsali Dohodu z Osla, ve které Palestina poprvé uznala existenci Izraele. Mírový proces se však zhroutil po zavraždění premiéra Rabina sionistickým

⁴ Dokumentu vtiskla podobu zejména Francie, pod jejímž předsednictvím byl v prvním pololetí roku 1995 dokument koncipován. Do textu se značně promítly zejména zájmy, které Francie dlouhodobě prosazovala na poli společné bezpečnosti. (Gomez 2003: 72)

extrémistou a po nástupu vůdce protipalestinské strany Likud Benjamina Netanjahu do funkce premiéra v roce 1996, který odmítl v mírových rozhovorech s palestinskou stranou pokračovat.

V dubnu 1997 se konal meeting ministrů zahraničních věcí členských států v maltské Vallettě. Jednání však byla silně poznamenána tenzí, kterou do dialogů vnesl vývoj na Blízkém východě. Spolupráce mezi partnerskými státy partnerskými státy byla zcela ochromena a Barcelonský proces se dostal do mrtvého bodu. Slovy autorů H. Amirah-Fernández a R. Youngse: „*Čím dál nepříznivější regionální prostředí (...) podkopalo možnosti a politickou vůli partnerských zemí a institucí Euro-Medu implementovat široké spektrum reforem původně předsevzatých v Barcelonské deklaraci.*“ (Amirah-Fernández, Youngs 2006: 80)

Od roku 2005, kdy se při příležitosti desetiletého výročí Euro-středomořského partnerství konal Barcelonský summit, se objevilo mnoho bilancí úspěšnosti Euro-středomořského partnerství. V otázce hodnocení projektu převažuje mínění, že jeho implementace nebyla zdaleka tak úspěšná, jak se původně předpokládalo, neboť partnerství nedosáhlo téměř žádných cílů, které Barcelonská deklarace vytyčila. (Villaverde 2006: 91)

Osud Euro-středomořského partnerství byl do značné míry propojen s vývojem blízkovýchodního konfliktu, jak již bylo zmíněno výše. K dalšímu zhoršení vztahů přispěla rovněž invaze do Afghánistánu a Iráku. V situaci, kdy Západ získal v očích muslimského světa stigma agresora a kolonizátora, bylo pro EU téměř nemožné nadále prosazovat u partnerských států Středomoří politické reformy, které byly tamní veřejností chápány jako pokus o zasahování do vnitřních záležitostí suverénních států. Cíle Barcelonské deklarace zejména v bezpečnostně-politické oblasti tedy nepřekročily teoretickou fázi. Dlužno dodat, že politické reformy a prosazování občanských práv však nebyly žádoucí ani z pohledu politického establishmentu partnerských zemí, které se obávaly destabilizace vlastních mocenských pozic. (Amirah-Fernández, Youngs 2006: 85, Šnidauf 2008: 39)

Příznivý vývoj však zaznamenala především spolupráce v oblasti ekonomicko-finanční. Evropská komise dokázala pro tuto oblast spolupráce získat podporu světových finančních institucí, např. Světové banky, Mezinárodního měnového fondu nebo Evropské investiční banky. Právě poslední jmenovaná instituce v roce 2002 iniciovala vznik tzv. Nástroje pro středomořské investice (FEMIP), prostřednictvím kterého bylo mezi lety 2002–2008 investováno do středomořského regionu 8.5 bilionů EUR. Investice byly směřovány především do obnovy infrastruktury, modernizace bankovníctví či podpory soukromého sektoru. (Šnidauf 2008: 38)

Největší ambicí Euro-středomořského partnerství bylo vybudování zóny volného obchodu mezi státy EU a partnerskými zeměmi Středomoří (Euro-Mediterranean Free Trade Area, EMFTA) do roku 2010. Za tímto účelem došlo k uzavření tzv. asociačních dohod, které měly partnerským zemím umožnit vstup na trh Evropské unie.⁵ Právě výhody plynoucí z ekonomické integrace měly být hlavním hybným motorem partnerství. Mezi evropskými státy však zavládly obavy, že příliv zemědělských produktů, které by se do budoucna staly hlavním vývozním artiklem středomořských států, by mohly vážně ohrozit konkurenceschopnost evropských pěstitelů. Bariéry, které by usnadnily partnerským státům export na trhy EU, tak nikdy nebyly plně odstraněny. Tato neochota ze strany EU do jisté míry poškodila kredit partnerství. Další omezení projektu EMFTA představuje i skutečnost, že mezi zeměmi jižního a východního Středomoří probíhá minimální obchodní výměna, ačkoliv EU iniciovala v roce 2004 vznik Agadirské dohody, kterou byla založena celní unie mezi Sýrií, Egyptem, Tuniskem a Marokem. (Šnidauf 2008: 38)

Evropská unie se pokusila v roce 2005 Euro-středomořského partnerství vzkřísit při příležitosti jeho desetiletého výročí. Na summitu v Barceloně byl přijat pětiletý pracovní program, který však nepřinesl žádné podstatné inovace v charakteru nebo cílech celého projektu. V oblasti bezpečnostní a politické spolupráce je kladen důraz na vyřešení blízkovýchodního konfliktu a do oddílu byl včleněn požadavek svobodných a spravedlivých voleb a rovněž apel na větší začlenění žen do politického rozhodování. Pro posílení bezpečnostní spolupráce byl pracovní program rovněž doplněn přijetím úmluvy o boji proti terorismu, který opětovně potvrdil kooperaci mezi partnerskými státy v boji proti terorismu a deklaroval společné odsouzení teroristických aktů. Pozornost je v programu věnována také oblasti vzdělání a kulturního dialogu. Partnerské státy mají do roku 2010 snížit o polovinu počet nigramotné populace a usnadnit přístup ke vzdělání tak, aby každé dítě dokončilo alespoň základní vzdělání. Speciální důraz by měl být do budoucna kladen především na zpřístupnění možnosti vzdělání ženám. (Euromed Summit November 2005: Five Year Work Programme 2005)

Nově definovaným okruhem se stala spolupráce v oblasti spravedlnosti, bezpečnosti, migrace a sociální integrace. Státy se mají pokoušet o monitoring ilegální migrace a umožnit

⁵ Mezi lety 1995 a 2002 podepsalo asociační dohody osm partnerských států: Alžír, Egypt, Izrael, Jordánsko, Libanon, Maroko, Palestinská samospráva a Tunisko. V prosinci roku 2009 bylo rovněž zahájeno jednání se Sýrií. Asociační dohody měly vytvořit konkrétnější bilaterální rámec spolupráce mezi EU a partnerskými státy. Asociační dohody se zaměřily také na politickou nebo bezpečnostní spolupráci. Patřičná pozornost je věnována rovněž podpoře širší spolupráce mezi samotnými arabskými zeměmi. Agadirskou dohodou podepsanou roku 2004 byla vytvořena celní unie mezi Sýrií, Egyptem, Tuniskem a Marokem

podmínky pro migraci legální, např. za pracovními příležitostmi. Dále má dojít ke zlepšení přístupu obyvatelstva k justici, zefektivnění činnosti administrativy a zefektivnění zákonů upravujících péči o děti v případě rozpadu smíšeného manželství aj. (Euromed Summit November 2005: Five Year Work Programme 2005)

V situaci, kdy projekt Euro-středomořského partnerství skomíral, bylo evidentní, že je nutné vytvořit novou platformu spolupráce a rovněž nový způsob prezentace vztahů mezi Evropskou unií a státy v její geografické blízkosti. Od roku 2002 začal vznikat nový koncept evropské politiky sousedství, která z velké části navázala na projekt Euro-středomořského partnerství. To je patrné již při pohledu na cíle EPS, které jsou z velké míry shodné s ambicemi Euro-Medu. Jeden ze základních dokumentů EPS *Wider Europe – Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern Neighbours* ve svém textu návaznost na Barcelonský proces uvádí. Je však nutné zdůraznit, že koncept EPS nepředstavuje další vývojovou fázi Euro-středomořského partnerství, nýbrž samostatnou a nezávislou zahraniční politiku EU. EPS byla zahájena paralelně s Euro-středomořským partnerstvím. Vytvořila však konkrétnější rámec spolupráce mezi EU a partnerskými státy. Zatímco Euro-Med je ve své podstatě založen na multilaterálních vztazích, Evropská politika sousedství zavádí nový model bilaterálních smluv mezi Evropskou unií a partnerským státem. Ačkoliv podobný model v pozdější fázi Euro-středomořského partnerství nastolily asociační dohody, jedná se v porovnání s konceptem EPS pouze o rámcové dokumenty.

1.3. Unie pro Středomoří: nová fáze Euro-středomořského partnerství

O projektu Unie pro Středomoří (Union for the Mediterranean, UfM) francouzský prezident Nicolas Sarkozy hovořil již během své prezidentské kampaně. Oficiálně jej představil dne 23. října 2007 při státní návštěvě Maroka jako možnou platformu pro znovuoživení vztahů mezi EU, státy Blízkého východu a Severní Afriky, která by však navázala na výsledky Euro-středomořského partnerství. Do původní podoby Sarkozyho vize nové euro-středomořské spolupráce však značně zasáhl opoziční postoj německé kancléřky Angely Merkelové.

Projekt počítal zejména s proměnou skladby partnerských zemí. V tomto bodě došlo ke střetu mezi francouzským a německým postojem. Zatímco Nicolas Sarkozy zamýšlel projekt podstatně zúžit pouze na členské státy EU ležící na pobřeží Středozemního moře a partnerské státy ve středomořském regionu, Angela Merkelová prosazovala, aby členství v UfM získalo kromě středomořských států, všech 27 zemí EU. Argumenty Berlína kritizující Sarkozyho vizi poukazovaly zejména na nebezpečí rozdělení EU na členské a nečlenské státy UfM a

obavy ze vzniku rivality mezi dvěma tábory uvnitř EU. Neméně podstatná však byla i skutečnost, že německá strana nebyla ochotna přijmout fakt, že by byla z projektu jako silný a tradiční stát EU vyloučena. Německo, které je největším přispívatelem do rozpočtu EU, Sarkozymu přislíbilo, že se pro vznik projektu vysloví pouze v případě, že v jeho rámci nedojde ke vzniku nových struktur či orgánů a Středomořská unie tak nahradí dosavadní Barcelonský proces.

Německá argumentace našla mezi státy EU podporu, a to zejména u Lucemburska, Finska a Rakouska. Odmítavě se k francouzskému pojetí UfM vyjádřil rovněž polský premiér Donald Trusk. Ten rovněž vyslovil myšlenku rozšíření spolupráce nejen směrem na jih, ale rovněž na východ od hranic Evropské unie. Na mysli tím měl především posílení vazeb s Ukrajinou. Artikuloval tak obecnou obavu středoevropských států, že projekt UfM odvede pozornost EU od sousedních regionů východní Evropy. Ani samotná Evropská komise nebyla stávající koncepcí nadšená, neboť se obávala, že Unie pro Středomoří bude konkurovat evropské politice sousedství. Evropská komise rovněž cítila znepokojení při představě, že by byl nový projekt financován z fondů určených pro EPS.

Prezident Sarkozy byl pod vlivem negativních reakcí přinucen německou verzí projektu akceptovat a opustit své pozice. Kromě celkové geometrie UfM byl rovněž změněn pracovní název projektu z původní Francií navrhované Středomořské unie (Mediterranean Union) na Unii pro Středomoří (Union for the Mediterranean), který prosadila německá strana. Předchozí název byl příliš „konkurenční“ vůči EU.

Dalším závažným tématem bylo samotné financování projektu. Sarkozeho požadavek navýšení rozpočtu se nesetkal s pozitivní reakcí. Merkelová nekompromisně prosazovala, aby financování projektu Středomořské unie plynulo ze stejných zdrojů jako v případě dřívějšího Barcelonského procesu. Německo by se jako významný přispívatel do fondů EU pouze nerado stalo sponzorem francouzských zahraničně-politických zájmů.

Shody mezi francouzskými a německými postoji bylo dosaženo na schůzce Merkelové a Sarkozeho v Hannoveru počátkem března 2008. Byly tak odstraněny poslední překážky pro svolání summitu pro Středomoří, na kterém došlo k vytvoření Unie pro Středomoří. Dne 13. července 2008 se setkali zástupci 43 zemí v Paříži, kde byl summit zahájen pod předsednictvím francouzského prezidenta (toho času rovněž předsedy Rady EU) a egyptského prezidenta Husního Mubaraka. K partnerství v projektu bylo přizváno 27 členských států EU, Monako, partnerské státy Euro-středomořského partnerství (Maroko, Alžír, Tunisko, Egypt, Sýrie, Libanon, Palestinská samospráva, Izrael, Turecko, Jordánsko) a nově rovněž balkánské státy Albánie, Bosna a Hercegovina, Chorvatsko, Černá Hora a mimo to rovněž Mauretánie.

Libye si i nadále podržela status pozorovatele. Výsledkem summitu byl podpis společné deklarace, která stanovila hlavní principy budoucí spolupráce a rovněž potvrdila návaznost projektu na dřívější Barcelonský proces.

Inovací oproti dřívější podobě Euro-středomořského partnerství byl vznik společných institucí v rámci UfM, které se podobají institucím EU. Zástupci členských států UfM zasedají v radě, která je řízena na principu rotujícího předsednictví. V případě UfM jsou však předsedové dva, jeden pochází z členského státu EU, zatímco druhý z partnerské země Středomoří. Členské státy se rovněž zavázaly ustavit společný Sekretariát UfM a společný trvalý výbor se sídlem v Bruselu. Jako hlavní nástroj činnosti UfM byly stanoveny meetingy na ministerské úrovni, přičemž účastníky jsou ti ministři, do jejichž rezortu spadá projednávaná problematika. Každé dva roky se pak bude scházet středomořský summit. Za administrativní centrum Unie pro Středomoří lze označit Barcelonu. UfM má rovněž vlastní modrobílou vlajku.⁶

Cíle spolupráce v rámci Unie pro Středomoří jsou do značné míry shodné s cíli vytyčenými Barcelonskou deklarací, popř. pětiletým pracovním programem z roku 2005. Jedná se opět o spolupráci ve třech klíčových oblastech: politicko-bezpečností, ekonomické a socio-kulturní. Partnerské země mají do budoucna spolupracovat na budování bezpečnostně stabilního prostředí ve středomořském regionu, omezení šíření a výroby zbraní hromadného ničení, prosazování lidských práv a zejména podporovat blízkovýchodní mírový proces. Nejedná se pouze o izraelsko-palestinský konflikt, ale rovněž o tradiční antagonismus mezi Izraelem a Sýrií či Sýrií a Libanonem. Spolupráce má dále vést k likvidaci terorismu. Kromě tradičních bezpečnostních témat byla zdůrazněna i nutnost zvyšovat bezpečí v pobřežních zónách. Ekonomická spolupráce by měla navazovat na projekt Středomořské zóny volného obchodu. Pozornost se soustředí také na oblast energetiky, dopravy, zemědělství, problematiku vodních zdrojů a životního prostředí a průmysl. Důraz je kladen na zlepšení čistoty Středozemního moře. V rámci socio-kulturní spolupráce má být pozornost věnována interkulturnímu dialogu, posilování role žen ve společnosti, vzdělávání mládeže a realizaci na mládež orientovaných programů aj. Jednoznačným úspěchem bylo otevření Euro-středomořské university ve slovinském Piranu v červnu 2008. (Joint Declaration of the Paris Summit for the Mediterranean 2008)

⁶ NEKVAPIL, Václav. *Vaclavnekvapil.eu* [online]. 2008 [cit. 2010-03-21]. Dilemata Unie pro Středomoří. Dostupné z WWW: <<http://www.vaclavnekvapil.eu/index.php?text=88-dilemata-unie-pro-stredomori>>.

Obsah spolupráce v rámci UfM ve své podstatě nepřináší nic nového. Výběr cílů bývá často terčem kritiky, protože program se vyhýbá závažným tématům jako regulaci migrace nebo jaderné energetice, která Francie původně zamýšlela prosadit jako klíčová. Unie pro Středomoří se tak soustředí na šest bezproblémových oblastí spolupráce: čistota Středoziemního moře, budování infrastruktury na pobřeží, ochrana občanů před přírodními katastrofami, solární energie, věda a výzkum.⁷

Jako pozitivum projektu lze hodnotit skutečnost, že opět vytvořil prostor pro setkání zástupců zneprátelených států na Blízkém východě, stejně jako dříve Euro-středomořské partnerství. Velmi diskutovaná byla zejména účast syrského prezidenta Bašara Assada na pařížském summitu, kdy se hovořilo o návratu země do mezinárodního společenství. Byl to předchůdce Sarkozyho v prezidentském úřadě Jacques Chirac, kdo přerušil diplomatické styky s Damaškem na základě obvinění, že byl Bašar Assad zapojen do vraždy libanonského premiéra a Chiracova přítele Ráfika Harírího v únoru roku 2005. Z Assadovy strany bylo vstřícným gestem diplomatické uznání Libanonu a zřízení syrské ambasády v Bejrútu. Nesouhlasný názor mezi EU a Sýrií však nadále přetrvává např. v požadavku, aby Írán doložil mírové využití svého jaderného programu.

Projekt Unie pro Středomoří je prezentován jako nová fáze Euro-středomořského partnerství. Jak uvádí v jedné ze svých statí Evropská komisařka pro vnější vztahy Benita Ferrero-Waldner, Unie pro Středomoří je obnovení regionální spolupráce se středomořskými partnerskými zeměmi, nikoli nové paradigma euro-středomořských vztahů.⁸ Vystává však otázka, jestli se právě tato skutečnost neprojeví do budoucna jako paralyzující mechanismus. Je UfM vybavena mechanismy, které staro-nový projekt opět přivedou k životu? Posoudíme-li koncept UfM, pak nelze jinak než konstatovat, že kromě vzniku společných institucí v zásadě nic nového nepřináší. Právě od instituce dvojího předsednictví je však očekáváno, že povede k lepší interakci mezi státy EU a partnerskými zeměmi středomoří a budou skrze něj lépe artikulovány potřeby a očekávání partnerských zemí. Přeceňovat nelze ani funkci Unie pro Středomoří jakožto fóra, na němž zasednou ke společnému stolu státy zapojené do blízkovýchodního konfliktu. Mnoho již bylo v tomto směru očekáváno rovněž od Euro-středomořského partnerství. Za třináct let spolupráce však nedošlo v arabsko-izraelské otázce k žádnému relevantnímu posunu.

⁷ NEKVAPIL, Václav. *Vaclavnekvapil.eu* [online]. 2008 [cit. 2010-03-21]. Dilemata Unie pro Středomoří. Dostupné z WWW: <<http://www.vaclavnekvapil.eu/index.php?text=88-dilemata-unie-pro-stredomori>>.

⁸ FERRERO-WALDNER, Benita. Birth of the Union for the Mediterranean: A New Euro-Mediterranean Paradigm?. *Mediterranean Yearbook 2009* [online]. 2009, 1, [cit. 2010-07-29]. Dostupný z WWW: <<http://www.iemed.org/anuari/2009/aarticles/a22.pdf>>.

2. Koncept evropské politiky sousedství

2.1. „Enlargement fatigue“

Jak ve své studii připomíná E. Rhein, evropské dějiny jsou ve své podstatě dějinami politik sousedství, založených na bilaterálních a multilaterálních vztazích. Základní principy těchto politik sousedství byly stanoveny již vestfálským mírem: teritoriální integrita a nevměšování se do vnitřních záležitostí sousedního státu. (Rhein 2007: 40) Pro naplnění takovýchto předpokladů je však nutné rozvíjet přátelské vztahy se sousedními zeměmi, což je v zájmu každého státu a Evropská unie nevyjímaje. Aktivity, které mají vést k bezpečnosti na vnějších hranicích EU a přispívat k budování dobrých „sousedských“ vztahů s regiony bezprostředně sousedícím s EU v tomto případě hrají neméně důležitou úlohu. Evropská unie zvolila pro zajištění bezpečnosti jak ve svých vlastních hranicích, tak i mimo ně, dva hlavní přístupy: stabilizační přístup, který je realizován prostřednictvím rozvíjení regionální kooperace se sousedními zeměmi, a přístup integrační, tedy rozšiřování EU o nové členské státy. (Comelli 2007: 6).

Masivní rozšíření EU o deset států (Litva, Lotyšsko, Estonsko, Česká republika, Slovensko, Maďarsko, Polsko, Slovinsko, Malta, Kypr) v květnu roku 2004 a zatím posledním rozšíření o Rumunsko a Bulharsko v lednu roku 2007 vyvolalo v odborných kruzích debaty o tzv. únavě z rozšiřování (enlargement fatigue) a rovněž o absorpční kapacitě EU. (Lang 2007: 17) Cílem debaty je upozornit na omezenou integrační schopnost EU. Udělení členství státům střední a východní Evropy mělo za následek roztržitéjšího homogenního charakteru EU a vytvoření vnitřních dělících linií. Evropská unie získala po roce 2007 dvoupólový charakter, o kterém svědčí především ekonomické ukazatele. Na první z těchto pólů lze umístit bohaté státy západní a severní Evropy, druhý pól pak náleží ekonomicky výrazně slabšímu Bulharsku nebo Rumunsku. Symptomy únavy z pátého a šestého rozšíření v letech 2004 a 2007 získaly podobu obav občanů původní evropské patnáctky z nekontrolovatelných imigračních vln či trestné činnosti směřující z východní či střední Evropy západním směrem, nadměrných investic z fondů EU do méně rozvinutých členských zemí, a v neposlední řadě požadavkem některých členských států spolurozhodovat prostřednictvím referenda o udělování členství novým zemím.⁹

⁹ FORGUE, David G. ; SCHUDE KEHOSKIE, Nicole. Enlargement Fatigue in the European Union. *International Law News* [online]. 2007, N. 2, [cit. 2010-03-25]. Dostupný z WWW:

Diskuze o dalším rozšiřování se přenesly zejména na půdu Evropského parlamentu, kde se odpůrci další fáze integrace, mezi které patří zejména Francie, Rakousko a Německo, snaží prosadit zpřísnění kritérií pro vstup nových států do EU. Argumentem je především zachování vnitřní funkčnosti a stability, jež by měly být upřednostněny před přijímáním nových členů. (Lang 2007: 19)

Lze konstatovat, že využití dalšího rozšíření EU jako prostředku stabilizace evropského kontinentu se vyčerpalo v důsledku pátého a šestého rozšíření. Takto se Evropská unie 21. století se přiblížila vnitropoliticky i ekonomicky nestabilním regionům. Jejich stabilizaci nyní EU považuje za priority své zahraniční a bezpečnostní politiky. V situaci, kdy již možnost stabilizace sousedních států prostřednictvím jejich přijetí do Evropské unie není tak pravděpodobná, bylo klíčové vytvořit náhradní strategii, která by se stabilizačním efektem vyrovnala členství v EU. Právě za tímto účelem byl mezi léty 2002 – 2005 vytvořen koncept evropské politiky sousedství (EPS), jež si za cíl klade právě stabilizaci regionů, které sousedí s Evropskou unií a mohou tak ovlivňovat bezpečnostní situaci na společných hranicích i uvnitř samotné EU. Podstatným momentem je fakt, že EPS státům, na něž je aplikována, nenabízí členství v EU a není ani jeho příslibem. Tuto skutečnost výstižně definoval ve své eseji Kai-Olaf Lang: *„EPS je pokus zformovat sousední země a dosáhnout podobných cílů jako v případě politiky rozšiřování – ale bez nabídky „zlatého vejce“ v podobě členství. (...) Pro úspěch EPS tak bude jednou z hlavních výzev nabídnout lákavou motivaci pod úrovní členského statusu“* (Lang 2007: 16)

2.2. Evropská bezpečnostní strategie - bezpečná Evropa v lepším světě

Text s názvem Bezpečná Evropa v lepším světě, který prezentoval vysoký zmocněnec pro SZBP Javier Solana, byl přijat Evropskou radou 12. prosince 2003. Evropská bezpečnostní strategie (EBS) hodnotí vnější bezpečnostní hrozby, na které musí Evropská unie na prahu 21. století nejen bezpodmínečně reagovat, ale rovněž jim předcházet. Text EBS identifikoval pět nejvážnějších hrozeb, které sice mají původ v prostředí mimo Evropskou unii, ale o to více ji mohou vážně ohrozit a destabilizovat. Jedná se zejména o:

- vývoj a šíření zbraní hromadného ničení
- hroucení států

- regionální konflikty
- terorismus
- organizovaný zločin

Cílem společné zahraniční a bezpečnostní politiky a rovněž evropské bezpečnostní a obranné politiky je tyto nejvážnější hrozby eliminovat prostřednictvím budování bezpečnějšího prostředí a politické a ekonomické stability v geopolitických regionech, které bezprostředně sousedí s hranicemi EU. (Evropská bezpečnostní strategie 2003)

Projekt EU přinesl klíčovou změnu ve vztazích mezi jednotlivými evropskými státy. Přispěl ke stabilizaci Evropy závazkem, že případné spory budou řešeny výhradně nenásilnou cestou, a to na půdě společných orgánů EU. Bezpečnost Evropské unie je rovněž podporována ze strany USA a NATO. Evropská unie již tedy není ohrožená zevnitř, nýbrž zvenčí. Hlavní příčina ohrožení tkví zejména v globalizaci. Společně s odstraňováním tradiční funkce státních hranic se otevírá dostatek příležitostí a prostoru pro nestátní aktéry, kteří vstupují do mezinárodní arény. S postupující provázaností dopravní, energetické a informační infrastruktury se zvyšuje i zranitelnost evropského kontinentu. Hrozby spojené se světovou globalizací tak vystřídaly předchozí bezpečnostní rizika plynoucí z dřívější politické nestability evropského kontinentu. (Evropská bezpečnostní strategie 2003)

Bezpečnost v drtivé většině případů selhává pod tíhou násilných konfliktů v politické či sociální rovině a boje o přírodní zdroje. Řešení takových konfliktů je hlavním předpokladem pro příznivý bezpečnostní vývoj. Konflikty způsobují nárůst kriminality, a to především v důsledku ochromení hospodářské sféry. Následná migrace obyvatelstva z postižených oblastí poté směřuje primárně právě do Evropy. (Evropská bezpečnostní strategie 2003)

Hrozby, kterým Evropa 21. století čelí, jsou méně předvídatelné. Na žebříčku potenciačních hrozeb zaujímá čelní pozici terorismus. Jeho cílem je „*podlomit otevřenost a toleranci našich společností*“. Nová vlna terorismu je spojena především s náboženským extremismem, který plyne z krize identity v globalizovaném světě. Evropa představuje pro teroristické buňky základnu i cílový bod. Proto je nezbytné přistoupit ke společnému postupu, aby bylo možné teroristickou hrozbu co nejefektivněji minimalizovat. (Evropská bezpečnostní strategie 2003)

S terorismem je úzce spojena i další neméně vážná bezpečnostní hrozba, totiž šíření zbraní hromadného ničení. Ke kontrole a zpomalení jejich vývoje přispívají mezinárodní smlouvy. Situace na Blízkém východě však vykazuje rysy soupeření ve vyzbrojování zbraněmi hromadného ničení. Zvyšuje se rovněž nebezpečí útoku biologickými, chemickými či radiologickými zbraněmi hromadného ničení. Nebezpečí roste s pravděpodobností, že některý

typ zbraně získá teroristická organizace. Existuje rovněž obava, že by se zbraně hromadného ničení mohly stát nástrojem řešení teritoriálních konfliktů. Evropská unie by se měla pokusit iniciovat řešení těchto konfliktů, např. konfliktu na Blízkém východě. (Evropská bezpečnostní strategie 2003)

Na evropský kontinent je směřována rovněž organizovaná trestná činnost. Jedná se především o přeshraniční obchod s drogami, bílým masem, zbraněmi a nelegální přistěhovalectví. (Evropská bezpečnostní strategie 2003)

Hrozby, které jsou typické pro 21. století, jsou mnohem vážnější a pro Evropu nové. EU na klíčové hrozby reaguje a přijímá opatření za účelem jejich eliminace. EU se podílí na opatřeních proti financování terorismu, proti šíření zbraní hromadného ničení a poskytuje pomoc při řešení konfliktů. EU se rovněž snaží napomáhat k opětovné konsolidaci státům, které v nedávné minulosti prodělaly válečný konflikt. Situaci komplikuje rovněž fakt, že v době globalizace pro Evropskou unii představují i geograficky vzdálené hrozby druh ohrožení. Jde o hrozby, kterým nelze čelit tradičními vojenskými prostředky. (Evropská bezpečnostní strategie 2003)

K eliminaci bezpečnostních hrozeb je kromě vojenských prostředků možné využít i politický nebo ekonomický nátlak. V první řadě je však nutné zabývat se příčinami vzniku hrozeb a obrannou linií vybudovat již v zahraničí ve formě budování bezpečnosti v sousedství EU. V zájmu Evropské unie je, aby byly státy v jejím těsném sousedství stabilizovány po stránce vnitropolitické, ekonomické i bezpečnostní. Integrace nových států do EU zvyšuje bezpečnostní stabilitu na evropském kontinentě, ale zároveň EU přibližuje ke krizovým zónám. (Evropská bezpečnostní strategie 2003)

Úkolem EU je *„prosazovat, aby na východ od Evropské unie a na březích Středozemního moře vznikl pás odpovědně spravovaných zemí, se kterými budeme moci udržovat těsné vztahy založené na spolupráci“*. V případě Blízkého východu je hlavním předpokladem pro stabilizaci situace podpora ze strany EU při řešení arabsko-izraelského konfliktu. EU se zavazuje nadále podporovat i ostatní středomořské partnery na základě spolupráce v rámci Euro-středomořského partnerství. Vhodnou motivací pro uskutečňování reformy může být také poskytování rozvojové pomoci. Ve spolupráci s OSN by EU rovněž měla být schopna poskytnout vojenskou pomoc státům, ve kterých konflikt probíhá, a angažovat se v procesu jejich konsolidace po ukončení konfliktu. (Evropská bezpečnostní strategie 2003)

Bezpečnostní problematika si žádá spolupráci na všech úrovních, ať už v rámci EU nebo s partnerskými zeměmi či mezinárodními organizacemi. Klíčová je v tomto ohledu kooperace s USA a budování *„účinného a vyváženého partnerství“* a rovněž spolupráce

s NATO, které je nadále hlavním vojenským aktérem na evropském kontinentě a monitoruje zejména hrozby, které mají původ ve Středomoří. Obecně by se Evropská unie měla pokoušet budovat partnerství s každou zemí, se kterou ji pojí kulturní a historická pouta a rovněž sdílené hodnoty. (Evropská bezpečnostní strategie 2003)

Evropskou bezpečnostní strategii lze považovat za jeden ze zdrojů konceptu EPS, a to především důrazem, který EBS klade na budování bezpečnostně, politicky i ekonomicky stabilní zóny v sousedních regionech.

Jedná se o první dokument, který konkrétně pojmenoval a zhodnotil reálné bezpečnostní hrozby, před kterými se Evropská unie nachází. Z textu EBS je patrné, že region Blízkého východu je pro Evropskou unii zdrojem hned několika závažných hrozeb. V první řadě se jedná o islámský terorismus, který je spojen především s teroristickými aktivitami organizace Al-Kajdá. Jak bylo uvedeno již výše, Evropská unie představuje pro teroristické organizace hlavní terč. S Blízkým východem souvisí rovněž hrozba šíření zbraní hromadného ničení a závody ve vyzbrojování jak v důsledku již zmíněného terorismu, tak v důsledku arabsko-izraelského konfliktu.

K utlumení bezpečnostních hrozeb, jež mají původ právě na Blízkém východě, by značně napomohlo vyřešení arabsko-izraelského konfliktu, což Evropská unie považuje za jednu z priorit své blízkovýchodní politiky. Text však příznačně zdůrazňuje nutnost spolupráce s USA, NATO a OSN.

Lze říci, že text Evropské bezpečnostní strategie je přínosným dokumentem co do identifikace a konkrétního pojmenování bezpečnostních hrozeb. Jedná se zároveň o ambiciózní vizi vytvoření stabilního prostředí v blízkosti EU, která je dále rozvinuta právě v konceptu evropské politiky sousedství. Text rovněž demonstruje ambici EU stát se silným hráčem na mezinárodně-politickém poli, což je nejlépe vyjádřeno důrazem, který Evropská unie klade na spolupráci ať už s USA, nebo s regionálními uskupeními či mezinárodními organizacemi.

Evropská bezpečnostní strategie vyzývá členské státy EU ke společnému boji proti vnitřním i vnějším bezpečnostním hrozbám. Mezi samotnými členskými státy však existuje konkurence v prioritách. Zatímco starší členové EU - např. Francie, Německo či Španělsko - chápou jako nejvíce problematické oblasti Blízkého východu a Severní Afriky, orientují se členské země střední a východní Evropy více na oblast Balkánu, kde představuje klíčový problém především napětí mezi Srbskem a Kosovem a rovněž vnitřní nestabilita Bosny a Hercegoviny. Tento ryze „východní směr“ však pro západoevropské země není přijatelný,

neboť bezpečnostní rizika pramenící z východoevropského regionu pro ně nepředstavuje bezprostřední ohrožení (Frank 2006: 19)

<u>HLAVNÍ BEZPEČNOSTNÍ HROZBY</u>	<u>PROSTŘEDKY EU PRO ELIMINACI HROZEB</u>	<u>CÍL</u>
<u>terorismus</u>	<ul style="list-style-type: none"> • přijetí evropského zatýkacího rozkazu • potlačení financování terorismu • politika nešíření zbraní • kombinace zpravodajských, politických, vojenských a jiných prostředků • spolupráce v oblasti justice 	<ul style="list-style-type: none"> • ekonomická, vnitropolitická a bezpečnostní stabilizace regionů na východ od EU (zaměřeno zejména na jižní Kavkaz a Blízký východ a také Severní Afriku) • eliminace bezpečnostních hrozeb prostřednictvím spolupráce s mezinárodními organizacemi (především OSN), NATO a USA
<u>šíření zbraní hromadného ničení</u>	<ul style="list-style-type: none"> • mezinárodní smluvní režimy a ujednání o kontrole vývozu zbraní • politika nešíření zbraní • zpřísnění vývozních kontrol, boj proti nedovolené přepravě a nedovolenému obchodu 	<ul style="list-style-type: none"> • budování vztahů založených na ekonomické, bezpečnostní a politické spolupráci • zefektivnění vojenských schopností a možností EU
<u>regionální konflikty</u>	<ul style="list-style-type: none"> • aktivní pomoc při řešení regionálních konfliktů • podpora při obnovování odpovědných vlád, posilování demokracie, podpora místních orgánů při boji s organizovaným zločinem • spolupráce s USA, NATO a jinými mezinárodními organizacemi při prevenci a zvládnutí konfliktu • využití hospodářských 	

	nástrojů ke konsolidaci země	
<u>selhání státu</u>	<ul style="list-style-type: none"> • poskytnutí vojenských prostředků k obnovení pořádku • poskytnutí humanitárních prostředků k řešení nastalé krizové situace • policejní spolupráce 	
<u>organizovaná trestná činnost</u>	• v textu EBS blíže nespecifikováno	

Tab. 3: Evropská bezpečnostní strategie – přehled bezpečnostních hrozeb

Zdroj: Zpracováno na základě analýzy dokumentu *Evropská bezpečnostní strategie*

<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIICS.pdf>

2.3. Vznik konceptu evropské politiky sousedství

V květnu roku 2003 byl na summitu EU v Soluni oficiálně zahájen projekt evropské politiky sousedství. Koncept byl rozpracován jako jedna z nezávislých politik v rámci vnějších vztahů EU a úzce navazoval na text Evropské bezpečnostní strategie, kde byla explicitně formulována myšlenka budování bezpečného sousedství v regionech geograficky blízkých Evropské unii. Vznik projektu evropské politiky sousedství byl rovněž ovlivněn procesem východního rozšiřování, které přeneslo pozornost členských států k budoucí východní hranici EU. Oblast Balkánu a východní Evropy byla již tradičně spojována s přeshraničním organizovaným zločinem, pašováním drog a zbraní, obchodem s lidmi, ilegální imigrací apod. Západoevropská veřejnost začala volat po účinných opatřeních, která by zmírnila hrozby spojené se vstupem těchto regionů do EU.

Termín „sousedství“ však nebyl v agendě EU novinkou. Během let 1999 - 2000 přijala Evropská rada společné strategie vůči Rusku (1999), Ukrajině (1999) a Středomoří (2000), které potvrdily dosavadní spolupráci s regiony. Dokumenty však byly kritizovány vysokým představitelem EU pro SZBP Javierem Solanou, který poukazoval na skutečnost, že přijetí dokumentů pouze zvyšuje rivalitu mezi třetími zeměmi, které se snaží zaujmout v agendě EU prioritní postavení. (Johansson-Nogués 2007: 20)

Na samém počátku tvorby nového konceptu, který by v budoucnu vytvořil účinnou platformu pro budování vztahů se sousedními regiony EU, stály návrhy Velké Británie a Švédska. V lednu roku 2002 byl Evropské komisi předložen návrh vypracovaný britskou administrativou z podnětu premiéra Tonyho Blaira, který hovořil o potřebě vytvořit nový, ambicióznější a především účinnější přístup k řešení vztahů s východními sousedy, jmenovitě s Běloruskem, Moldávií a Ukrajinou. Není náhodou, že iniciativa měla původ právě v Londýně, který se nejvíce obával negativních dopadu východního rozšíření. Britský návrh byl o měsíc později podpořen švédskou iniciativou, vypracovanou tehdejší ministryní zahraničních věcí Annou Lindh a ministrem obchodu Lei Pagrotskyem. Švédský návrh upozorňoval na potřebu zefektivnit nástroje evropské zahraniční politiky vůči sousedícím regionům a rozšířit spektrum států, se kterými je nutné navázat aktivní a účinnou spolupráci. Švédská administrativa zahrnula výčtu regionů rovněž Středomoří. (Johansson-Nogués 2007: 24)

Na základě těchto dokumentů, předložených Evropské komisi, pověřila Rada pro obecné záležitosti a vnější vztahy (GAERC) Javiera Solanu vypracováním prvotního konceptu vztahů mezi EU a třetími zeměmi v jejím bezprostředním sousedství. Základní principy nové politiky sousedství byly popsány v dokumentu *Wider Europe*, který Solana vypracoval s tehdejším komisařem pro vnější vztahy Christopherem Pattenem. Dokument uvádí, že rozšíření o nové členy Evropskou unii staví před problém vzniku dělicích linií na evropském kontinentě, čemuž je třeba zabránit. Solana evropské sousedství rozdělil do tří uskupení: Středozeří, západní Balkán a Rusko. Upozornil však, že nové vztahy nesmí být budovány na základě jednotného vzorce, který by byl aplikován na všechny sousedící země bez rozdílu. Nové vztahy by měly být rozvíjeny především na základě společných ekonomických a politických hodnot a zájmů a měly by vést k regionální stabilitě, užší spolupráci a rozšíření politik EU na sousední regiony. Prostřednictvím spolupráce by mohly sousedící země získat přístup na vnitřní trhy EU. Vnitropolitické i ekonomické stability by ve třetích zemích mělo být dosaženo politickým dialogem, úzkou hospodářskou spoluprací, spoluprací v oblasti justice a vnitřních záležitostí, finanční podporou ze strany EU a začlenění třetích zemí do evropských programů a politik. (Solana, Patten 2002)

Do původního Solanova konceptu, který se primárně zaměřil především na Bělorusko, Ukrajinu a Moldávii, však vnesl změny tehdejší předseda Evropské komise Romano Prodi. Ve svém projevu s názvem *A Wider Europe – A proximity Policy as the key to stability*, předneseném v Bruselu v prosinci 2002 koncept politiky sousedství významně rozšířil a konkretizoval. Prodi upozornil, že Evropská unie nemůže využívat své rozšiřování jakožto

nástroj pro stabilizaci evropského kontinentu donekonečna. Jeho otázka zní: Kde Evropa končí? Podotýká, že v budoucnu musí dojít k vytvoření účinného konceptu, prostřednictvím kterého bude možné přistupovat k problematice vyvstávající z rozšíření EU v roce 2004. Koncept by měl řešit především vztah EU a států v jejím bezprostřední blízkosti a zaručit, že tyto státy budou profitovat z geografické blízkosti k Evropské unii. Evropská unie by měla být dle jeho vize ve svém sousedství obklopena „okruhem přátel“ (ring of friends) sahajícím od Maroka k Rusku a Černému moři. (Prodi 2002)

Prodi naznačuje, že státy sousedící s EU nemusí být nutně jejími členy, ač na evropském kontinentě leží a dle smlouvy o Evropské unii se mohou o členství přihlásit, respektují-li základní hodnoty EU. Aby těmto státům bylo umožněno využívat všech výhod, které členství poskytuje, nabízí jim Prodi koncept blízkosti (Concept of Proximity), který svým efektem členství nahradí. Jeho prostřednictvím by EU měla být schopna nabídnout více než partnerství a méně než členství. I když by tento charakter spolupráce nebyl příslibem budoucího přijetí do EU, zároveň by jej v budoucnu nevyklučoval. Sousední země by i tak získaly množství výhod: možnost participovat na programech EU, přístup na vnitřní trh, odstranění celních bariér aj. Podílely by se rovněž na eliminaci bezpečnostních hrozeb typu organizovaný zločin, ilegální imigrace, terorismus, environmentální hrozby a spolupracovaly by se členskými státy EU při řešení regionálních konfliktů. Nesdílely by však evropské instituce (zásada „sharing everything with the Union but institutions“). (Prodi 2002)

Prodiho návrh byl projednán během kodaňského summitu a původně úzkému geografickému zaměření politiky sousedství na Rusko, Bělorusko, Ukrajinu, Gruzii, Arménii, Ázerbájdžán a Moldávii se dostalo rozšíření také na státy Euro-středomořského partnerství. Prodi ve své kritice konceptu vycházel ze zásady tzv. jiho-východní rovnováhy (East-south equilibrium), která stanovuje, že každá nová iniciativa ve východním sousedství EU musí být vyvážená stejnou iniciativou na jihu. Stejná metoda byla použita po konci studené války jako platforma pro rozvíjení vztahů mezi ES/EU a státy bývalého východního bloku. (Rhein 2007: 41)

Klíčový dokument k politice sousedství byl vydán Evropskou komisí dne 11. března 2003. Komuniké nese název Wider Europe – Neighbourhood: A new Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours. V úvodu dokumentu je konstatováno, že EU má zájem rozšiřovat své vztahy s Ruskem, Ukrajinou, Moldávií, Běloruskem a státy Středomoří, k jejichž hranicím se přiblížila po přijetí nových členských států k 1. květnu 2004. Spolupráce by měla vést k zajištění bezpečnosti, stability a udržitelného rozvoje. Rozvíjení vztahů na základě sdílených hodnot pomůže eliminovat

nebezpečí vzniku nových dělících linií na evropském kontinentě, které by mohly zabránit šíření stability a prosperity i za hranicemi EU. Zajištění blahobytu a stability v sousedních regionech EU chápe jako svůj závazek a povinnost. Sousedící země pokládá za důležité partnery. Do programu politiky sousedství však neměly být zahrnuty ty země, které již požádaly o členství v EU a probíhají s nimi přístupové rozhovory. (Wider Europe – Neighbourhood 2003)

Základním principem politiky sousedství je princip difference, na jehož základě jsou zohledněny potřeby každého partnerského státu zvlášť, a princip pozitivní kondicionality. To znamená, že každá partnerská země získá možnost využívat nabízených výhod pouze v případě, že splnění stanovených podmínky spolupráce. (Wider Europe – Neighbourhood 2003)

Dokument vyvolal mezi členskými státy EU obavy že politika sousedství nebude dostatečně zohledňovat jejich vlastní zájmy. Kritiku vzbudil zejména příslib volného pohybu osob, volnější vízový režim a vstřícnější přístup při udělování pracovních povolení. V této situaci bylo více než evidentní, že pro EU bude do budoucna nutností najít rovnovážný bod mezi zachování vnitřní stability a otevřeným přístupem k partnerským zemím. Těm musí být nabídnuty dostatečně výhodné podmínky, aby o spolupráci projevily skutečný zájem. Nabídka spolupráce v rámci politiky sousedství však vzbudila rozpaky rovněž na Ukrajině a v Moldávii, které v minulosti projevily zájem o členství v EU. (Johansson-Nogués 2007: 28)

Koncem roku 2003 však původní koncept zakotvený v dokumentu Wider Europe – Neighbourhood: A new Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours prodělal změnu názvu. Termín Wider Europe byl v mezinárodním prostředí chápán jako politicky nekorektní, a to zejména poté, co byl rozšířen výčet regionů, ve kterých měla být politika sousedství realizována. Původní název konceptu více odpovídal prvotnímu pojetí, které se zaměřilo na Ukrajinu, Bělorusko a Moldávii. Poté, co byla účinnost konceptu rozšířena i na státy Středozeří, se projevila v plném světle nevhodnost názvu. Název Wider Europe mohl vyvolávat u států ležících mimo Evropu dojem, že mají rovněž nárok na plné členství v EU (tyto obavy směřovaly především k Maroku a Izraeli). Druhý neméně podstatný důvod pro změnu názvu, byla koloniální minulost severoafrických zemí. Zejména v Tunisu a Alžíru vyvolávalo označení Wider Europe reminiscenci spojenou s francouzskou koloniální správou. Úsilí najít pro koncept vhodnější název vyústilo v dokument, který publikovala Evropská komise dne 12. května 2004 a představila v něm nový název konceptu: Evropská politika sousedství (European Neighbourhood policy). (Missiroli 2003: 21)

2.4. Charakter a cíle evropské politiky sousedství

Koncept evropské politiky sousedství v mnohém plyně navázal na dohody, které byly s jednotlivými zeměmi uzavřeny již v minulosti. V případě jižního i východního Středomoří tvoří základ pro evropskou politiku sousedství Euro-středomořské partnerství a asociční dohody. Je jisté na místě připomenout, že práce na konceptu EPS byla zahájena v roce 2002, tedy v době, kdy byl již sestupný efekt Euro-středomořského partnerství patrný a bylo nutné vytvořit novou platformu, na základě které by bylo možné rozvíjet vztahy se středomořským regionem.

Obsah konceptu zůstal podobný jako v případě Euro-středomořského partnerství. Proměnu však zaznamenal dřívější multilaterální charakter spolupráce. Oproti dřívějším jednáním u kulatého stolu se měla kooperace v rámci EPS do budoucna odehrávat na základě bilaterálních smluv mezi EU a partnerskými zeměmi. (Šnidauf 2008: 39)

Princip EPS nepředstavuje v dějinách zahraničních vztahů EU novinku. Dosvědčuje to několik příkladů z historie evropské integrace. Politiku podobného charakteru rozvíjelo od přelomu 50. a 60. let již EHS. Zemím sousedícím s členskými státy byla nabídnuta spolupráce s perspektivou pozdějšího začlenění do EHS. V roce 1973 tak došlo na základě dřívějších vztahů k rozšíření Společenství o Velkou Británii, Irsko a Dánsko. Devět členských zemí poté prostřednictvím Evropského sdružení volného obchodu rozvíjelo vztahy s dalšími evropskými zeměmi, které nedisponovaly plným členstvím v EHS nebo pro ně vstup do Společenství nepředstavoval hlavní zájem. (Rhein 2007: 39)

Podobný model spolupráce se osvědčil rovněž po roce 1989 vůči státům bývalého východního bloku. Evropská komise navrhovala založit vztahy se zeměmi ve středoevropském a východoevropském regionu na základě stabilizačních paktů, rozvíjení obchodních vztahů v rámci CEFTA a politického dialogu. Společenství bylo rovněž ochotné nabídnout zemím finanční podporu prostřednictvím rozvojových programů, především pak PHARE. Tento typ spolupráce měl poskytnout státům bývalého východoevropského bloku podobné výhody, které plynuly z plného členství v tehdejší Evropském společenství. Pro státy Střední Evropy však byla lákavější nabídka členství v EU. Z geografického aspektu bylo členství středoevropských států chápáno jako přirozený vývoj evropské integrace. (Missiroli 2007: 13-14)

Cílem EU je prostřednictvím politiky sousedství založené na principu blízkosti (proximity), vybudovat přátelské vztahy se sousedními regiony a proměnit je v zónu stability. Hlavním předpokladem pro navázání takovéto spolupráce je sdílení základních hodnot prosazovaných Evropskou unií: demokracie, lidských práv a vlády zákona. Třetím zemím

v sousedství EU by měly být nabídnuty výhody plynoucí z geografické blízkosti k Evropské unii, a to především v hospodářské oblasti. Spolupráce v rámci EPS by však neměla vést k plnému členství v EU. V případě států ležících na evropském kontinentě však členství není do budoucna zcela vyloučeno. Pro partnerské státy je otevřena nabídka vstupu na vnitřní trh EU a rovněž postupná integrace do jednotlivých politik EU. Hlavní motivací je pak finanční podpora ze strany EU. Výhody jsou však podmíněny úspěšnou realizací vnitřních reforem s prokazatelnými výsledky. (Wider Europe – Neighbourhood 2003)

Tvůrci konceptu evropského sousedství si byli vědomi skutečnosti, že stability nelze dosáhnout pouze bezpečnostní spoluprací. Nezbytná je rovněž podpora politického a socio-ekonomického rozvoje partnerských zemí. Spolupráce s Evropskou unií v rámci EPS by ve třetích zemích měla mít také pozitivní dopad na posilování demokratických hodnot a vlády zákona, dodržování lidských práv a budování sociálního blahobytu. (Wider Europe – Neighbourhood 2003)

Ke spolupráci v rámci EPS bylo pozváno 16 zemí: Alžír, Arménie, Ázerbájdžán, Bělorusko, Egypt, Gruzie, Izrael, Jordánsko, Libanon, Libye, Moldávie, Maroko, Palestinská samospráva, Sýrie, Tunisko a Ukrajina. Rusko nebylo do konceptu EPS začleněno i přesto, že prvotní podoba politiky sousedství tento stát do konceptu zahrнула. Tato země však od samého počátku zaujala ke konceptu váhavé stanovisko. Na základě strategie vydané pro EPS Evropskou komisí dne 12. května 2004 bylo Rusko z konceptu vyčleněno. (Kahl 2007: s. 62)

E. Rhein klade otázku, proč suverénní státy přistupují na realizaci mnohdy politicky citlivých reforem, které jsou navíc iniciovány vnějším aktérem. Motivující je zde pochopitelně vidina „odměn“ a finanční podpory z evropských fondů za účast na EPS a úspěšnou implementaci jejich cílů. Evropská komise navíc vyvíjí značné úsilí, aby partnerské země, které se potýkají s vnitropolitickou, hospodářskou i bezpečnostní nestabilitou, přesvědčila, že provedení reforem je v jejich nejlepším zájmu. Důležitým momentem je fakt, že v některých případech jsou reformy navrhované Evropskou unií obsahově podobné reformním snahám místního politického establishmentu. EPS pak může dobře posloužit jako nástroj obhajoby reformních záměrů a také jejich katalyzátor. V nejlepším zájmu partnerských zemí je rovněž budování úzkých vztahů s EU, která může fungovat jako protiváha lokálních mocností nebo silných mezinárodních hráčů, nejčastěji USA, Iránu nebo Ruska. (Rhein 2007: 45-47)

Politický dialog v obecném slova smyslu však Rhein chápe jako největší přínos, který spolupráce s EU nabízí. Akční plány, které definují cíle spolupráce nejsou ve své podstatě nikterak závazné dokumenty a umožňují partnerské zemi uskutečnit ty reformy, jejichž

realizace je v dané chvíli jednodušší nebo více žádoucí. Reformy, které mohou establishment ve výsledku ohrozit, tedy mohou být z agendy odsunuty úplně. V danou chvíli je postačující, aby vláda partnerské země byla chápána jako reformní. Evropská unie v mnoha případech partnerským státům poskytuje návod, jak k problematickým vnitřním záležitostem přistupovat. (Rhein 2007: 46-47)

<u>OBLAST SPOLUPRÁCE</u>	<u>PRIORITY SPOLUPRÁCE (VÝBĚR)</u>
<u>politicko-bezpečnostní oblast</u>	<ul style="list-style-type: none"> • monitoring bezpečnostní situace na vnějších hranicích EU, zejména pohybu zboží a osob • spolupráce v oblasti managementu migračních toků • spolupráce v boji proti bezpečnostním hrozbám (terorismus, mezinárodní organizovaný zločin, jaderné hrozby, pašování, obchod s lidmi aj.) • širší zapojení EU do prevence konfliktů a krizového managementu (zaujetí významnější role v palestinském konfliktu nebo v konfliktu v Podněsterí) • eliminace veškerých rizik, které by mohly vést k vojenské konfrontaci mezi EU a sousedním státem • poskytnutí potřebných kapacit a prostředků ze strany EU při poválečné stabilizaci
<u>ekonomická oblast</u>	<ul style="list-style-type: none"> • přístup na vnitřní trh EU • preferenční obchodní vztahy a rozšíření obchodních aktivit • integrace do dopravní, energetické a telekomunikační sítě EU • podpora investic • poskytování nových zdrojů financí • boj proti chudobě • technologický rozvoj

<u>socio-kulturní oblast</u>	<ul style="list-style-type: none"> • prosazování základních lidských a občanských práv • kulturní spolupráce a interkulturní dialog • zvyšování životní úrovně obyvatelstva • ochrana životního prostředí • prosazování demokracie a vlády zákona
------------------------------	--

Tab. 4: Výběr obecných cílů evropské politiky sousedství

Zdroj: Zpracováno na základě analýzy dokumentu *Wider Europe – Neighbourhood: A new Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours*

http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com03_104_en.pdf

2.5. Funkční mechanismy evropské politiky sousedství

Na tvorbu obsahu evropské politiky sousedství pro konkrétní partnerské země má nejvýznamnější vliv Evropská komise, především pak komisař pro rozšiřování a evropskou politiku sousedství.¹⁰ Úkolem komisaře je podílet se na konkrétní formulaci EPS, přičemž musí být vzaty v úvahu nejen zájmy EU jako celku, ale také priority členských států. V další fázi komisař dohlíží na naplňování EPS v partnerských zemích.

Před zahájením spolupráce Evropská komise iniciuje vypracování tzv. country reportu, což je ve své podstatě obsáhlá zpráva hodnotící stav partnerské země v posledních sedmi letech. Pozornost se zaměřuje na analýzu vnitropolitické situace či stupně hospodářského rozvoje. Dokument definuje hlavní problémy, kterým partnerská země čelí a rozpracovává také množství vedlejších témat jako např. stav dopravy, úroveň ochrany životního prostředí, stav školství, zdravotnictví, stupeň rozvinutosti občanské společnosti aj.

Poté, co je country report Evropskou komisí přijat a podrobně zanalyzován, vytvoří Evropská komise návrh přístupu EPS k dané partnerské zemi. Na základě tohoto doporučení je poté vytvořen akční plán (action plan). Tento dokument představuje konkrétní plán reform, které by měla partnerská země v rámci EPS uskutečnit. Jak již bylo řečeno výše, obsah akčních plánů není pro partnerskou zemi nikterak závazný. Politický establishment tedy může zcela svobodně zvolit oblast, ve které k realizaci reform dojde. Některé oblasti mohou

¹⁰ V současné době tuto funkci zastává Štefan Füle. Jeho předchůdkyní byla po dlouhou dobu rakouská politička Benita Ferrero-Waldner.

zůstat naproti tomu zcela bez povšimnutí. Evropská komise má však právo od výsledků reformy v partnerské zemi odvíjet výši finanční podpory, jenž je za účelem implementace EPS partnerským zemím distribuována z fondů EU. Akční plány by měly být naplněny v rozmezí tří až pěti let, poté co jsou přijaty Evropskou komisí i partnerskou zemí. Za každou partnerskou zemi akční plán přijímá tzv. asociační komise, která byla ustavena při podpisu asociačních dohod.

Od okamžiku přijetí akčního plánu partnerskou zemí začíná Evropská komise monitorovat průběh uskutečňování reformy. Každoročně jsou pak publikovány tzv. progress reporty, které hodnotí výsledky spolupráce v uplynulém roce.

Evropská politika sousedství je realizována na úrovni pracovních skupin, výborů a podvýborů sestávajících ze zástupců EU a partnerské země. Subjekty mají za úkol diskutovat možnosti a způsoby realizace reformy a tlumočit stanoviska partnerských stran. Pro uskutečňování cílů EPS získávají partnerské státy finanční podporu z fondů EU, která je alokována především prostřednictvím finančního instrumentu ENPI a s ním souvisejících finančních programů. Partnerské země mají možnost využít také programů technické podpory, jako je např. mechanismus TAIEX (Technical Assistance and Information Exchange) nebo tzv. programu twinning.

3. Aplikace evropské politiky sousedství: Egypt, Palestinská samospráva, Izrael

3.1. Cíle EPS na Blízkém východě

Spolupráce mezi Evropskou unií a Blízkým východem navazuje na dlouholetou tradici vztahů, jež začaly být budovány během 60. let 20. stol. Evropským hospodářským společenstvím. V druhé polovině 70. let EHS využilo oslabení sovětského vlivu ve Středomoří a uzavřelo s blízkovýchodními státy dohody o spolupráci.¹¹ Tyto ambice sice byly motivovány především vidinou užších obchodních styků, ale měly také svůj bezpečnostní rozměr. Připomeňme, že to byl právě počátek 70. let, kdy o sobě dal v Evropě vědět moderní islámský terorismus a stal se pro Evropu trvalou bezpečnostní hrozbou.¹² Po stránce hospodářské pak bylo EHS motivováno především ropným šokem z roku 1973 a obavami, že by vlivem arabsko-izraelského konfliktu mohlo dojít k jeho opakování. Hrozba související s ropnou závislostí na blízkovýchodních státech a moderní arabský terorismus vedly Evropské hospodářské společenství k přehodnocení priorit zahraničních vztahů. (Bicchi 2007: 68-80) Lze konstatovat, že hospodářsko-bezpečnostní rozměr se stal trvalým rysem spolupráce mezi ES/EU a blízkovýchodním regionem.

Konec studené války a zánik sovětského vlivu na Blízkém východě pak v roce 1995 vyústil v založení Euro-středomořského partnerství. Přestože evropská politika sousedství nemá být jeho další fází, nýbrž nově definovanou a nezávislou politikou, obsahově na Barcelonský proces z velké míry navazuje. Do spolupráce v rámci EPS byly rovněž zahrnuty tytéž země blízkovýchodního regionu, které stály u zrodu Barcelonského procesu: Egypt, Izrael, Jordánsko, Libanon a Palestinská samospráva. Výjimkou je Sýrie, se kterou do dnešní doby nedošlo k navázání spolupráce v rámci EPS. Na vině je pravděpodobně dlouholetá mezinárodní izolace této země, která byla prolomena až v roce 2007, kdy se prezident Bašár Assad účastnil v Paříži jednání o Unii pro Středomoří. Sýrie se stala jednou z partnerských

¹¹ Výjimkou je Palestinská samospráva, se kterou byla užší spolupráce navázána až v roce 1997 prostřednictvím Prozatímní asociační dohody.

¹² Vzestup terorismu v 70. letech 20. stol. byl spojen především s palestinsko-izraelským konfliktem. Nejvíce útoků spáchaly palestinské teroristické skupiny, které se snažily upoutat světovou pozornost k palestinskému problému prostřednictvím medializace teroristických činů. (Bicchi 2007: 69-70) V září 1972 západní veřejností otřásla událost z Olympijských her v Mnichově, kdy palestinské teroristické komando zajalo a zastřelilo skupinu izraelských atletů.

zemí projektu. Ačkoli tato země neparticipuje na EPS, získává z fondů EU finanční podporu prostřednictvím finančního mechanismu ENPI. Partnerskými státy byly akční plány, které jsou základem EPS, přijaty v rozmezí let 2005-2007.

<u>PARTNERSKÁ ZEMĚ</u>	<u>ROK PŘIJETÍ COUNTRY REPORTU EVROPSKOU KOMISÍ</u>	<u>ROK PŘIJETÍ AKČNÍHO PLÁNU EVROPSKOU KOMISÍ</u>	<u>ROK PŘIJETÍ AKČNÍHO PLÁNU PARTNERSKOU ZEMÍ</u>
<i>Egypt</i>	<i>březen 2005</i>	<i>březen 2007</i>	<i>březen 2007</i>
<i>Izrael</i>	<i>květen 2004</i>	<i>únor 2005</i>	<i>duben 2005</i>
<i>Jordánsko</i>	<i>květen 2004</i>	<i>únor 2005</i>	<i>červen 2005</i>
<i>Libanon</i>	<i>březen 2005</i>	<i>říjen 2006</i>	<i>leden 2007</i>
<i>Palestinská samospráva</i>	<i>květen 2004</i>	<i>únor 2005</i>	<i>květen 2005</i>

Tab. 5: Přehled přijetí dokumentů EPS partnerskými stranami

Zdroj: COMELLI, Michele. *Building Security in its Neighbourhood through the European Neighbourhood Policy?*. Roma, 2007. 15 s. Referát. Instituto Affari Internazionali.

Státy Blízkého východu prodělaly podobný historický vývoj, který se podepsal na jejich vnitřním stavu. Pokud bychom se měli pokusit o rámcovou charakteristiku partnerských blízkovýchodních zemí (s výjimkou Izraele), našli bychom několik shodných znaků:

- politické režimy mají autoritářský charakter
- veřejný život podléhá kontrole a omezením ze strany státních orgánů
- státní moc se opírá o bezpečnostní a policejní složky
- vnitropolitická a sociální nestabilita
- silná role náboženství ve společnosti
- výkonnost ekonomiky neodpovídá míře populačního růstu
- pro EU jsou tyto země zdrojem ohrožení islámským terorismem a zdrojem migračních toků do členských států

Z výše uvedené charakteristiky vyplývá, že arabské státy Blízkého východu je nutné stabilizovat po všech stránkách, tak jak to koncept EPS předpokládá. Koncept EPS dodržuje princip diferenciacie, na jehož základě je ke každé zemi přistupováno dle jejich specifik a potřeb. Z akčních plánů však lze vyzdvihnout jednotný základ spolupráce aplikovatelný na všechny partnerské země bez rozdílu:

- posílení politicko-bezpečnostní spolupráce
- rozvíjení obchodní spolupráce a hospodářských vztahů (volný pohyb zboží, služeb, kapitálu i osob, přístup na jednotný trh EU, unifikace norem a standardů)
- možnost partnerských zemí účastnit se na politikách a programech EU
- možnost partnerských zemí čerpat finanční podporu z fondů EU v případě úspěšné realizace vnitřních reforem

Obecný rámec EPS na první pohled akcentuje především hospodářský rozměr spolupráce. Při bližší analýze dokumentů EPS je však patrné, že vedle hospodářské a obchodní sféry je kladen značný důraz také vnitropolitickou reformu. Další část kapitoly však prokáže, že právě tato oblast spolupráce je nejvíce problematická.

Během let 2004-2005 byly Evropskou komisí přijaty country reporty, které lze po obsahové stránce přirovnat k zevrubným zprávám o vnitřním stavu partnerských zemí. Na základě textů lze alespoň rámcově analyzovat hlavní problémy, se kterými se státy potýkají, a které by měly být spoluprací v rámci EPS odstraněny.

V případě Egypta je to především deficit demokracie, porušování základních lidských práv a svobod ze strany státní moci, vysoká míra chudoby a neefektivní sociální politika.

Palestinská samospráva je zemí, kde se EU významně podílí na budování státních institucí a rovněž se řadí mezi její nejvýznamnější sponzory. EU je rovněž aktivní na poli blízkovýchodního mírového procesu. V Palestině je prioritou vnitropolitická reforma a reforma státních institucí, vytvoření transparentní správy veřejných financí, zlepšení bezpečnostní situace a socio-ekonomický rozvoj.

Ačkoliv je Izrael jednoznačně nejrozvinutější a nejbohatší partnerskou zemí v regionu, kritizuje Evropská komise především jeho politiku v palestinsko-izraelském konfliktu, nedodržování lidských práv, a to jak vůči domácí arabské minoritě, tak vůči obyvatelstvu na palestinských územích, neefektivní sociální politiku a chudnutí obyvatelstva.

Libanon trápí především křehká vnitropolitická stabilita, která je způsobena náboženskou roztržičností země. Společenským problémem je zchudlé šíitské obyvatelstvo, které se vyznačuje vysokou nezaměstnaností a oproti zbytku populace také vysokou mírou negramotnosti. Situaci znesnadňuje také přítomnost vysokého počtu palestinských uprchlíků.¹³ Na poli mezinárodní politiky má Libanon problematické vztahy se svými sousedy Sýrií a Izraelem.¹⁴ Přestože se syrská vojska z Libanonu stáhla v roce 2005, Sýrie si v Libanonu nadále udržuje silný politický vliv. Napětí mezi Libanonem a Izraelem je zapříčiněno především aktivitami radikálního hnutí Hizballáh, které na území Izraele útočí z jižního Libanonu.¹⁵ Oproti ostatním zemím Blízkého východu však Libanon překvapivě dbá na dodržování lidských práv a je v tomto směru o mnoho kroků napřed před svými sousedy.¹⁶ (Country Report Lebanon 2005)

¹³ Počet palestinských uprchlíků je odhadováno na cca. 405 400 (www.cia.gov). Uprchlíci žijí ve dvanácti přelidněných táborech, které byly v Libanonu zřízeny organizací OSN UNRWA (Úřad pro palestinské běžence na Blízkém východě) a jsou jí také sponzorovány. Významným sponzorem táborů je také EU. Ze strany libanonských zákonů se na tyto uprchlíky vztahuje množství právních omezení, např. v oblasti vlastnického práva, dědického práva, práva na zaměstnání, dále v oblasti sociálního zabezpečení a služeb aj. Libanon se opakovaně pokouší o vysídlení těchto uprchlíků a argumentuje narušením křehké vnitropolitické rovnováhy. Mnoho Palestinců je rovněž zapojeno do aktivit radikálních organizací. (Country Report Lebanon 2005)

¹⁴ Syrská vojska byla na libanonském území přítomna od 80. let 20. stol., kdy Sýrie zasáhla do libanonské občanské války. Syrské jednotky zemi opustily až v roce 2005 na základě mezinárodního nátlaku.

¹⁵ Konflikt vygradoval během července a srpna 2006, kdy Izrael zahájil okupaci jižního Libanonu s cílem zaútočit na pozice Hizballáh. Rozbuškou bylo zabití dvou izraelských vojáků členy hnutí v polovině července 2006. Okupace byla ze strany Izraele ukončena v září téhož roku na nátlak OSN.

¹⁶ V Libanonu existuje značná svoboda projevu, nejsou omezovány ani kritické projevy médií či tisku na adresu politického establishmentu. Přístup k internetu a satelitním programům je rovněž neomezený. Jediný druh cenzury se vztahuje na témata týkající se libanonsko-syrských vztahů nebo na projevy, které by mohly vyvolat bouře mezi jednotlivými konfesemi, kterých je v Libanonu oficiálně uznáno osmnáct. Jistým omezením podléhá svoboda sdružování. Opozičním skupinám může být ze strany Ministerstva vnitra odepřena žádost o registraci. V Libanonu však působí množství nevládních organizací a skupin. Na rozdíl od ostatních států regionu místní politický establishment jejich aktivity nechápe jako své ohrožení. Libanon podnikl opatření pro lepší ochranu vězňů a zadržených. V roce 2001 parlament přijal zákon o kriminálních procedurách, který má zlepšit právní ochranu zadržovaných. Zaručuje právo zadrženého na právního zástupce, lékařskou péči nebo právo příbuzných na informace. Podezřelý nesmí být držen ve vazbě bez řádného obvinění déle než 24 hodin. O krok napřed je rovněž oblast ženských práv. Od roku 1953 mohou ženy v Libanonu volit a být voleny. V roce 2001 parlament přijal zákon, na jehož základě došlo k nivelizaci platů mužů a žen. Ženy i přesto čelí v určitých oblastech společenské diskriminaci a zákon nebyl schopen vypořádat se např. se zločiny ze cti, které jsou trestány nízkými tresty. (Country Report Lebanon 2005)

V případě Jordánska je pozitivně hodnocen stav státní správy a justice, a to díky opatřením vlády, která posílila výkonnost státní administrativy a nezávislost justice. V porovnání s okolními arabskými státy se Jordánsko potýká s nízkou mírou korupce. Evropské komise však poukazuje na porušování základních lidských práv a svobod. Dochází k omezením v oblasti svobody shromažďování. Běžné jsou případy zatýkání organizátorů demonstrací na základě obvinění z narušování veřejného pořádku nebo ze zapojení islamistických nebo teroristických skupin. Svoboda vyjadřování je rovněž limitována: ze zákona je zakázáno hovořit negativně o královi a královské rodině, o přátelských zemích (týká se především Izraele) nebo útočit na důstojnost státu. Mezi problematická témata patří také otázka mučení ve věznicích, přestože je ze zákona zakázána, udělování trestu smrti nebo otázka porušování práv žen. Jordánsko se podobně jako jiné země regionu potýká s chudobou, nezaměstnaností a vysokou mírou negramotnosti u žen. Na poli mezinárodní politiky se tato země angažuje v blízkovýchodním mírovém procesu a podílí se na poválečné obnově Iráku. Spolu s Egyptem je Jordánsko jedinou arabskou zemí, která uzavřela mír s Izraelem. V regionu je pokládáno za hlavní modernizační sílu. (Country Report Jordan 2004)

Následující část kapitoly se zaměří na bližší analýzu aplikace EPS ve třech vybraných zemích blízkovýchodního regionu: v Egyptě, Palestinské samosprávě a Izraeli. Tyto země mají svá specifika, na základě kterých je možné ověřit úspěšnost a funkčnost konceptu EPS v praxi. Text bude založen na dokumentech, které k aplikaci EPS v partnerských zemích publikovala Evropská komise. K dispozici jsou country reporty, akční plány a každoročně publikované progress reporty o pokroku v oblastech spolupráce. Akční plány, které mapují situaci v partnerských zemích, byly publikovány v letech 2004-2005 a mohlo by se tedy zdát, že s odstupem několika let již nejsou aktuální. Text diplomové práce se však zaměřuje na nejvýznamnější problémy, které jsou v partnerských zemích dlouhodobě přítomné. Proto je možné zachovat i v případě country reportů aktuální tón.

Egypt představuje vlivný a významný stát regionu. Je členem významných mezinárodních i regionálních organizací (OSN, WTO, Arabská Liga, Organizace islámské konference, Africké unie aj.) a angažuje se v blízkovýchodním mírovém procesu i vnitroafrickým záležitostech. Egypt je možné pokládat za významné kulturní i náboženské centrum muslimského světa. V roce 2008 se země ujala společně s Francií předsednictví v Unii pro Středomoří. Evropská unie Egypt chápe rovněž jako významného partnera v oblasti bezpečnostní spolupráce, především v boji proti terorismu. Text se pokusí zmapovat, jak se daří realizovat evropskou politiku sousedství v zemi, kde již několik desetiletí vládne autoritářský režim, který reformním snahám poskytuje minimální prostor.

Opačná je naproti tomu situace v Palestinské samosprávě. Přetrvávajícího palestinsko-izraelský konflikt v této zemi způsobil naprostou vnitřní destabilizaci - vnitropolitickou, hospodářskou, bezpečnostní i sociální. EPS si klade za cíl podpořit reformu státní správy, posílit bezpečnosti i sociální stabilitu země, vytvořit transparentní správu veřejných financí a posílit vládu demokracie. Vzhledem k tomu, že EU patří mezi nejdůležitější dárce finančních prostředků pro Palestinskou samosprávu, dalo by se říci, že tamní politický establishment nemá příliš na vybranou. Pro realizaci EPS se tedy v případě Palestiny otevírá téměř volné pole působnosti. EPS pochopitelně nemůže přehlížet existenci palestinsko-izraelského konfliktu. Jejím vztahem k této problematice však bude podrobně zabývat až následující kapitola.

Izrael se svým charakterem naprosto odlišuje od ostatních států blízkovýchodního regionu. Jedná se o zemi západního typu, vnitropoliticky stabilní, s výkonným hospodářstvím a rozvinutými institucemi veřejného života. Lze říci, že vztah Evropské unie k Izraeli je dvojaký. EU je hlasitým kritikem izraelské politiky v palestinsko-izraelském konfliktu a dlouhodobě podporuje palestinskou stranu. Na druhé straně však doceňuje potenciál Izraele zejména v oblasti bezpečnostní a hospodářské spolupráce. Vzhledem ke skutečnosti, že Izrael nepatří mezi příjemce finančních prostředků z evropských fondů (a pokud ano, jedná se v porovnání s arabskými sousedy o minimální částky), ztrácí EU vůči Izraeli hlavní motivační nástroj. Bude bezesporu zajímavé blíže analyzovat charakter spolupráce mezi Evropskou unií a tímto partnerským státem, jehož účast na EPS vyplývá více z dobré vůle než skutečné potřeby.

Je na místě podotknout, že evropská politika sousedství je velmi rozsáhlý projekt, který se soustředí na množství nejrůznějších témat spolupráce: od primárních oblastí jako politická, bezpečnostní nebo hospodářská spolupráce po témata sekundární jako rozvoj dopravy, energetiku či vědeckou spolupráci. Kapitola si klade za cíl analyzovat na základě dokumentů EPS priority spolupráce a zmapovat výsledky EPS v klíčových oblastech. Na základě této a také následující kapitoly, která se zabývá přístupem EPS k palestinsko-izraelskému konfliktu, bude posouzena celková účinnost konceptu EPS na Blízkém východě.

3.2. Egypt: ochrana lidských práv a sociální rozvoj

Spolupráce mezi Egyptem a EHS byla navázána již v 60. letech 20. stol. V roce 1976 pak došlo k podpisu první dohody o spolupráci. V 90. letech se Egypt stal významným partnerem EU v rámci Euro-středomořského partnerství. V roce 2001 byla mezi EU a Egyptem navázána užší spolupráce na základě asociační dohody, která vytvořila bilaterální rámec euro-egyptských vztahů.¹⁷ Akční plán na jehož základě je EPS realizována byl Egyptem schválen v březnu 2007.¹⁸

Country report věnuje značnou pozornost otázce dodržování lidských a občanských svobod. Jistá míra ochrany je garantována egyptskou ústavou a úmluvami OSN o ochraně lidských práv, ale praxe svědčí o jejich častém porušování především na základě trvale platného mimořádného stavu.¹⁹ K nejrozsáhlejším omezením dochází zejména v oblasti svobody projevu, tisku, sdružování a shromažďování.²⁰ Vývoj od roku 2003 však Evropská

¹⁷ Asociační dohoda navazující na Barcelonský proces vstoupila v platnost v lednu 2004. Hlavním cílem dohody je politický dialog, liberalizace obchodu, aplikace standardů EU a unifikace norem a dokončení projektu zóny volného obchodu do roku 2015. Kromě přínosu v ekonomických a politických vztazích má asociační dohoda rovněž přispět k rozvoji spolupráce v sociální a kulturní oblasti. (Country Report Egypt 2005)

¹⁸ Dlouhodobá spolupráce vynesla EU na pozici nejvýznamnějšího sponzora Egypta. Ze členských zemí přispívají na rozvoj země zejména Dánsko, Španělsko, Francie, Německo, Itálie a Holandsko a Velká Británie. Finanční prostředky jsou určeny především na podporu ekonomického rozvoje a redukci chudoby, demokratizaci země, podporu lidských práv, rozvoj zemědělství, zdravotní péče, vzdělání aj. (Country Report Egypt 2005)

¹⁹ Mimořádný stav (také nouzový stav nebo stav ohrožení) byl na základě tzv. mimořádného zákona (Emergency Law) v Egyptě poprvé vyhlášen v roce 1967 po vypuknutí šestidenní války. Zákon se stal součástí egyptské ústavy po zavraždění prezidenta Sadata v říjnu 1981 a trvá již přes třicet let. Mimořádný stav je na základě parlamentního hlasování pravidelně obnovován, naposledy v roce 2008 s platností na dva roky. Vyhlášení mimořádného stavu státní moc opravňuje k přísné cenzuře, odposlouchávání telefonických rozhovorů, omezování základních lidských práv a svobod (např. svobody projevu, shromažďování a sdružování) aj. Obnovování mimořádného stavu je odůvodněno nebezpečím terorismu. (FINGERLAND, Jan. *Český rozhlas* [online]. 13.5.2010 [cit. 2010-07-20]. Egypt - země trvalého mimořádného stavu. Dostupné z WWW: <http://www.rozhlas.cz/komentare/portal/_zprava/733011>.)

²⁰ Svoboda projevu a tisku je limitovaná tiskovým zákonem a státní cenzurou, na jejichž základě jsou eliminovány kritické a opoziční projevy vůči politickému establishmentu. Kritika prezidenta je trestná. Cenzura se zaměřuje rovněž na tiskoviny, jejichž obsah odporuje islámskému právu. Přísné kontrole podléhá také televizní vysílání a internet. (Country Report Egypt 2005)

Svobodné shromažďování a sdružování podléhá souhlasu státních úřadů. Nově vznikající strany musí povinně zažádat o registraci, která může být bezdůvodně zamítnuta. Souhlas je nutné získat také pro pořádání

komise hodnotí jako období zesílených debat o lidských právech, která jsou rovněž podporována vládou Národní demokratickou stranou, v jejímž čele stojí současný egyptský prezident Husní Mubarak. (Country Report Egypt 2005)

Jako neuspokojivé je ze strany Evropské komise vnímáno také postavení žen v egyptské společnosti. Přestože Egypt přijal několik mezinárodních konvencí proti diskriminaci žen, jejich práva jsou nadále určována převážně islámským právem, jež Evropská komise považuje za diskriminační.²¹ Znepokojivá je vysoká míra násilí páchaného na ženách a široce praktikovaná ženská obřízka, ačkoli je od roku 1996 ze zákona zakázána. V únoru 2000 byla prezidentským dekretem založena Národní ženská rada, která má dohlížet na práva žen a pracovat pro zlepšení jejich ekonomického, sociálního i politického statusu, a kancelář ombudsmana. Vládními programy je podporováno zapojování žen do politického života a jejich větší podíl na vzdělávání. Mezi ženami panuje vyšší míra nevzdělanosti a nezaměstnanosti než je tomu u mužů.²² (Country Report Egypt 2005).

Egypt je Evropskou komisí kritizován za používání mučení při kriminálních procedurách, ačkoli již v roce 1986 země přijala konvenci OSN proti mučení, která se stala součástí zákona. Mučení je zakázáno také egyptskou legislativou. Kritika se zaměřila rovněž na porušování lidských práv zadržených (časově neomezené předběžné zadržení, odpírání právního zástupce i kontaktu s příbuzenstvem, nedostatek hygieny, jídla, pitné vody a zdravotní péče ve věznicích, zadržování dětí a mladistvých společně s dospělými aj.). Nadále je udělován trest smrti, a to za teroristické aktivity, pašování drog, plánovanou vraždu, znásilnění nebo aktivity v rozporu s nouzovým zákonem. (Country Report Egypt 2005)

Po ekonomické stránce je Egypt hodnocen jako země s nižšími příjmy. Největší část HDP tvoří zemědělství, průmysl, služby a turismus. Dlouhodobou zátěží pro egyptské hospodářství

demonstrací nebo jiných veřejných shromáždění. Podmínkou je, aby se takovéto akce pořádaly v omezených a dobře kontrolovatelných prostorách (např. v areálu mešity či vysokoškolských kolejí) v případě policejního zásahu. Státní kontrole jsou podrobeny také nevládní organizace a odbory. (Country Report Egypt 2005)

²¹ Z pohledu Evropské komise je problematické především rodinné a dědické právo. Sňatek za ženu uzavírá její nejbližší mužský zástupce (otec, bratr, strýc), který s rodinou nastávajícího manžela dojedná výši věna (v dnešní době se věno vyplácí v podobě finanční hotovosti, šperků či jiných hmotných darů). Část tohoto věna získá rodina nevěsty před svatbou, druhá část je vyplacena v případě, že muž zažádá o rozvod. Pokud však rozvod vyvolá žena, ztrácí na takovéto odškodnění nárok. V případě rozvodu žena také ztrácí nárok na výchovu dětí (chlapci zůstávají u matky do věku 7-9 let, dívky do puberty). V případě dědictví dědí žena pouze polovinu toho, co dědí muž. (Kropáček 2003:127-131)

²² I přes rozsáhlou problematiku spojenou s právy žen byl Egypt paradoxně jednou z prvních arabských zemí, která v roce 1979 uzákonila kvóty pro reprezentaci žen v parlamentu.

je financování státní správy. V důsledku nedostatečně rozvinutého soukromého sektoru dochází k umělému vytváření pracovních míst právě v této oblasti, což má mj. za následek neefektivní fungování státní správy. Státní správa se potýká s vysokou mírou korupce. (Country Report Egypt 2005)

I přes růst soukromého sektoru, který je nejčastěji spojen s cestovním ruchem, Egypt dlouhodobě čelí vysoké míře nezaměstnanosti a chudobě. Mezi léty 1999-2002 tvořily denní životní náklady 44% egyptského obyvatelstva méně než 2 USD. V roce 2004 byla přijata strategie pro redukci chudoby, kterou podpořila Světová banka. Chudobou je postižen zejména jih země, kde je většina obyvatel zaměstnaných zejména v zemědělství a na stavbách. Stát kontroluje ceny za ropné produkty a léčiva. Ceny některých potravinových produktů jsou státem dotovány. Vedle chudoby se egyptské obyvatelstvo potýká s vysokou mírou negramotnosti u dospělého obyvatelstva. Negramotností jsou nejvíce postiženi obyvatelé ze sociálně slabého prostředí, kterým školní docházku znemožňují vedlejší náklady na vzdělání. Negramotnost postihuje v největší míře ženskou populaci a obyvatelstvo rurálního jihu země.²³ (Country Report Egypt 2005)

Egypt je významným partnerem Evropské unie v boji proti šíření zbraní hromadného ničení. Tato země prosazuje vizi Blízkého východu bez zbraní hromadného ničení a hlásí se k využívání nukleárních technologií pouze k mírovým účelům. Významnou oblastí spolupráce je rovněž boj proti terorismu a obchod.²⁴ (Country Report Egypt 2005)

Country report vypracován pro Egypt pokrývá široké spektrum témat, přičemž v každém z nich lze nalézt místo pro kritiku. Z obsahu dokumentu však vyplývá, že pro Evropskou komisi představuje největší problém:

- deficit demokracie

²³ Podle údajů z roku 2005 bylo v Egyptě gramotných pouze 59,4% žen a 83% mužů (hodnoceno bylo obyvatelstvo starší 15 let, které umí číst a psát). (www.cia.gov)

²⁴ Egyptské bezpečnostní složky se zaměřují zejména na monitoring internetu jakožto prostoru, kde probíhá nábor, radikalizace a výcvik potenciálních teroristů. Ze strany Západu je však Egyptu vyčítáno, že kontrola internetu pro účely boje proti terorismu často porušuje základní občanské svobody. S Evropskou unií Egypt spolupracuje rovněž v oblasti vnitřní bezpečnosti.²⁴ (Country Report Egypt 2005, Progress Report 2009) Evropská unie je jedním z hlavních obchodních partnerů Egypta. Z EU do partnerské země proudí především strojírenské produkty, dopravní technologie nebo produkty chemického průmyslu. Na základě asociační dohody zrušil Egypt cla na některé druhy zboží dováženého z EU a do roku 2015-2017 by mělo dojít k úplné liberalizaci obchodu. Evropská unie se zavázala k postupnému odstraňování cel na egyptské zemědělské produkty. (Country Report Egypt 2005)

- porušování lidských práv a občanských svobod
- neuspokojivá sociální situace (vysoká míra chudoby, nezaměstnanost, vysoká úroveň negramotnosti mezi dospělým obyvatelstvem)

Na základě country reportu a doporučení Evropské komise byl vypracován akční plán, který partnerské strany přijaly v březnu 2007. Jeho implementace byla započata v červnu téhož roku. Dokument navazuje na egyptský Národní rozvojový plán pro roky 2002-2007 a volební program prezidenta Husního Mubaraka z roku 2005. Výběr konkrétních bodů spolupráce znázorňuje následující tabulka. Akční plán by měl být v ideálním případě naplněn v rozmezí 3-5 let. (EU/Egypt Action Plan 2007)

Implementace akčního plánu byla započata v červnu 2007. Na konci tohoto roku bylo Evropskou komisí vydáno první zhodnocení výsledků (progress report), kterých bylo dosaženo během roku 2007. Realizace EPS v letech 2008 a 2009 byla zhodnocena stejným způsobem. Následující oddíl má za úkol na základě progress reportů za roky 2007 (březen – 31.prosinec), 2008 (1 leden – 31.prosinec) a 2009 (1.leden – 31. prosinec) zmapovat výsledky evropské politiky sousedství v prioritních oblastech spolupráce.

<u>OBLAST SPOLUPRÁCE</u>	<u>KONKRÉTNÍ BODY SPOLUPRÁCE</u> <u>(VÝBĚR)</u>
<u>politická a bezpečnostní oblast</u>	<ul style="list-style-type: none"> • posilování demokracie a vlády zákona • posilování nezávislé a efektivní státní správy a justice • boj proti korupci • rozvíjení politického dialogu a bezpečnostní spolupráce • spolupráce při dosahování spravedlivého a trvalého vyřešení blízkovýchodního konfliktu • boj proti terorismu • spolupráce v boji proti šíření zbraní hromadného ničení • policejní spolupráce a boj proti organizovanému zločinu, praní špinavých peněz, obchodu s drogami • monitoring hranic a zvládání migračních toků
<u>sociální a lidsko-právní oblast</u>	<ul style="list-style-type: none"> • ochrana základních lidských práv a svobod • posilování práv žen a dětí • širší zapojování žen do politického, ekonomického a sociálního života • boj proti chudobě a inkluze sociálně vyloučeného obyvatelstva • reforma školství a boj proti negramotnosti • rozvoj zdravotnictví a systému zdravotního pojištění • dialog mezi náboženstvími a kulturami, boj proti intoleranci, diskriminaci, rasismu a xenofobii
<u>hospodářská oblast</u>	<ul style="list-style-type: none"> • zlepšování makroekonomické stability a podpora jejího růstu • podpora zaměstnanosti • modernizace zemědělství a rybolovu • obchodní spolupráce s EU, rozšiřování exportních možností, odstraňování celních bariér, liberalizace obchodu

	<ul style="list-style-type: none"> • modernizace celního a daňového systému • zlepšování prostředí pro zahraniční investice • aplikace standardů a norem EU • podpora průmyslového rozvoje
<u><i>další oblasti spolupráce</i></u>	<ul style="list-style-type: none"> • programy pro mládež • mezikulturní dialog a podpora people-to-people programů • podpora činnosti nevládních organizací • vědecká spolupráce • ochrana životního prostředí • spolupráce v dopravním sektoru

Tab. 6: Egypt: přehled cílů EPS

Zdroj: Zpracováno na základě analýzy dokumentu EU/Egypt Action Plan 2007

http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/egypt_enp_ap_final_en.pdf

Vnitropolitická reforma a podpora demokracie

V dubnu 2007 reagoval prezident Mubarak na mezinárodní požadavky demokratizace země pozměněním některých částí ústavy. Egyptský parlament tak získal některé nové pravomoci (např. větší kontrola státního rozpočtu a možnost vyslovit nedůvěru premiérovi). Nedošlo však k omezení pravomocí prezidenta, který nadále disponuje absolutní kontrolou nad činností vlády i parlamentu. Mubarak rovněž přislíbil neobnovit mimořádný stav, který měl vypršet v červenci 2008. Změny byly provedeny také v organizaci voleb, na které již neměli dohlížet státem kontrolovaní soudci, nýbrž nezávislé komise. Tím však pozitivní vývoj v této oblasti skončil. V květnu 2008 byl mimořádný stav prodloužen o další dva roky z odůvodněním, že Egypt stále nemá platný protiteroristický zákon, který by mimořádný stav nahradil. Příslušná legislativa však nebyla přijata ani během roku 2009, neboť byla podle egyptské strany stále ve fázi příprav. Evropská komise nad tímto vývojem vyjádřila zklamání. (Progress Report Egypt: 2008, 2009, 2010)

Významného pokroku nebylo dosaženo ani v otázce nezávislosti justice. Tu sice formálně zaručuje egyptská ústava, ale skutečnost je ovlivňována mimořádným stavem, na jehož

základě do justičních záležitostí běžně zasahuje Ministerstvo spravedlnosti. Během roku 2007 se sice egyptská strana zavázala provést změny v zákoně, které by nezávislost justice posílily, ale v následujících letech nedošlo k jejich realizaci. (Progress Report Egypt: 2008, 2009, 2010)

Evropská unie však poskytla finanční prostředky pro modernizaci soudní administrativy a školicí programy pro soudce, žalobce a soudní personál, které se zaměřily především na dodržování lidských práv a účinné zavádění zákonů do praxe. V roce 2008 byl zahájen proces digitalizace soudních případů a vytváření propojených soudních databází. V témže roce došlo k založení Národního centra pro právní vědu, které má poskytnout soudcům i veřejným žalobcům lepší přístup k informacím. (Progress Report Egypt: 2009, 2010)

Ochrana základních lidských práv a svobod

Na dodržování lidských práv a svobod dohlíží Národní rada pro lidská práva, která sestává z významných představitelů politického života, akademiků, právníků a státních úředníků. Rada v minulosti podrobila vládu kritice např. za netransparentní průběh voleb a referend, soudní procesy proti žurnalistům, mučení vězňů aj. V roce 2008 Rada vyzvala vládu, aby byl urychleně dokončen a přijat protiteroristický zákon, jehož přijetí je podmínkou pro ukončení mimořádného stavu. V prosinci 2006 byl vládou přijat Národní plán na podporu a ochranu lidských práv, kterým se egyptská vláda se zavázala prosazovat lidská práva na domácí i mezinárodní úrovni a podniknout opatření pro větší nezávislost justice. Egypt se také stal signatářskou zemí některých dokumentů OSN o lidských právech.²⁵ Země však odmítla podpořit globální moratorium na trest smrti, ke kterému vyzvalo Valné shromáždění OSN v prosinci 2007. Dle vyjádření egyptské strany se jedná o porušování národní suverenity a práva stanovovat druh trestu. Významně se nepodařilo snížit ani míru mučení a násilného zacházení s vězni a zadržnými. (Progress Report Egypt 2008, 2009, 2010)

V rozmezí let 2007-2009 však došlo alespoň k několika soudním procesům s příslušníky policejních složek, kteří byli souzeni za mučení vězňů. Byla rovněž provedena opatření pro zvýšení mobility ombudsmana, který tak získal přístup do odlehlých oblastí země. Evropská

²⁵ Egypt přijal během roku 2007 např. Protokol o účasti dětí ve válečných konfliktech nebo Úmluvu o právech osob se zdravotním postižením. Nedošlo však k plnému přijetí Úmluvy o odstranění všech forem diskriminace žen, Mezinárodního paktu o občanských a politických právech nebo Úmluvy proti mučení, vůči kterým egyptská strana vznesla výhrady. V dubnu 2008 Egypt přijal jako jedna z prvních zemí na světě Úmluvu o právech osob se zdravotním postižením. (Progress Report Egypt 2008)

komise činnost ombudsmana a Národní rady pro lidská práva zhodnotila pozitivně. (Progress Report Egypt 2008, 2009, 2010)

Za dobu spolupráce se neproměnil stav problematiky související se svobodou projevu. Prezident Mubarak se v roce 2007 vyjádřil proti věznění žurnalistů a v následujícím roce bylo možné pozorovat nárůst svobody v médiích a tisku. Režim dokonce projevil více tolerance vůči opozičním a nezávislým tiskovinám a kritickým projevům vůči politickému establishmentu vůbec. V červenci 2008 byl však tento pozitivní vývoj ku zklamání Evropské komise přerušen návrhem zákona o regulaci audiovizuálních médií a internetu a zákonem omezujícím dovoz techniky pro satelitní vysílání. Nadále běžně dochází k zatýkání nepohodlných žurnalistů nebo internetových bloggerů (Progress Report Egypt 2008, 2009, 2010)

Positivní vývoj nebyl zaznamenán ani v oblasti svobody shromažďování a sdružování. Nevládní organizace či občanské iniciativy jsou nadále limitovány administrativními, bezpečnostními i právními omezeními. Činnost některých subjektů byla ze strany státní moci dokonce ukončena. Běžné jsou policejní zásahy proti veřejným shromážděním. (Progress Report Egypt 2008, 2009, 2010)

Spolupráce byla úspěšnější v problematice ženských práv, kde je cílem posílit práva žen, podpořit širší začlenění žen do politického a veřejného života země a zlepšit jejich přístup ke vzdělání a zdravotní péči. Na ženská práva dohlíží Národní rada pro děti a matky a Národní rada pro ženy, které se ve svých kampaních zaměřují na propagaci práva žen na rozvod a boj proti domácímu násilí. V roce 2007 Egypt přijal Úmluvu o odstranění všech forem diskriminace žen. V případě některých obsahových bodů úmluvy však byly vyjádřeny výhrady pro jejich nesoulad s islámským právem, dle kterého se řídí rodinné a dědické právo. (Progress Report Egypt 2008)

Během let 2007-2009 byla provedena opatření na podporu širšího zastoupení žen ve veřejném životě (např. jmenování 31 soudkyň v roce 2007). V roce 2009 byla prosazena změna v zákoně, na základě kterého došlo k vyhrazení 64 parlamentních křesel (z celkového počtu 518) ženám. (Progress Report Egypt 2008, 2010)

V roce 2008 se vláda zaměřila ve spolupráci s organizací UNICEF na kampaň proti ženské obřízce a parlamentem byl přijat také příslušný zákon. Podle údajů UNICEF je i nadále 77% dívek ve věku 15-17 let obětmi této praxe.²⁶(Progress Report Egypt 2009)

²⁶ Podobný zákon vešel v platnost již v roce 1997, avšak provádění ženské obřízky nedokázal zabránit. Patronkou zákona se stala egyptská první dáma Suzanne Mubarak. Legislativa byla podpořena rovněž hlavními náboženskými autoritami, velkým muftím Al-Azharu i koptským patriarchou. Dle statistik byla

Pozitivní výsledky bylo možné zaznamenat také v oblasti práv dětí, na jejichž ochranu byl v červnu 2008 přijat nový zákon. V lednu 2009 byl založen pozorovací úřad pro práva dětí. Egypt se však nadále potýká s vysokou mírou dětské práce zejména v zemědělství, a to navzdory platnosti zákona, který ji zakazuje. Mezi dívkami nadále panuje nízká míra školní docházky. (Progress Report Egypt 2009, 2010)

Sociální rozvoj a boj proti chudobě

Egypt se dlouhodobě potýká s vysokou mírou chudého obyvatelstva a nezaměstnaností.²⁷ V roce 2007 přijala vláda Národní pětiletý plán pro socio-ekonomický rozvoj, jehož ambicí je především redukce chudoby, lepší inkluze marginalizovaných sociálních skupin obyvatelstva, a vytvoření udržitelného penzijního systému a systému sociální podpory, na kterých začal Egypt spolupracovat se Světovou bankou. Egyptská vláda se zavázala do roku 2022 snížit míru chudoby o 6%. Ministerstvo sociální solidarity v roce 2008 zahájilo práci na plánu sociální podpory určené sociálně slabým rodinám a do provozu by v budoucnu měla být uvedena i speciální databáze takovýchto domácností. Byl také oznámen záměr vypracovat systém zdravotního pojištění pro všechny skupiny obyvatelstva a zlepšit kvalitu a dostupnost zdravotní péče. Do roku 2009 však nebyly návrhy systému sociální podpory, důchodového systému ani zdravotního pojištění dokončeny. Potřeba efektivní sociální politiky se stává naléhavým tématem vzhledem k vysokému demografickému přírůstku a prodlužující se délce života (Progress Report Egypt 2008, 2009, 2010)

Dalším z dlouhodobých cílů egyptské vlády je snižování nezaměstnanosti. Tou je nejvíce postiženo obyvatelstvo ve věku od 15 do 25 let. Každoročně na trh práce nově vstupuje až 600 000 obyvatel. V letech 2005-2008 měla nezaměstnanost v Egyptě sestupnou tendenci (11,2% v roce 2005, 8,7% v roce 2008).²⁸ V roce 2009 však došlo k nárůstu na 9,4% vlivem globální ekonomické krize.²⁹ Ta zasáhla také ropné monarchie Perského zálivu a vyvolala

ženská obřízka provedena až na 90% ženské populace, a to zejména na venkově. Tato praxe je typická zejména pro země subsaharské Afriky. Některé muslimské rodiny však ženskou obřízku praktikují s cílem ochránit ctnost dcer. (ABDELHADI, Magdi. Egypt forbids female circumcision . *BBC NEWS* [online]. 28.6.2007, [cit. 2010-07-20]. Dostupný z WWW: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/6251426.stm>.)

²⁷ Mezi roky 2005-2008 se míra nezaměstnanosti pohybovala v rozmezí 11,2 - 8,7%. V roce 2005 žilo pod hranicí chudoby 20% obyvatelstva. Hovoří se však až o 40%. (www.worldbank.org, www.cia.gov, Progress Report Egypt 2008)

²⁸ www.worldbank.org

²⁹ www.cia.gov

masový odliv pracovní síly z řad Egyptanů.³⁰ Nezaměstnané zůstávají především ženy (18% nezaměstnaných žen oproti 5,5% nezaměstnaných mužů) a mládež, na kterou se zaměřil Národní akční plán pro zaměstnanost mládeže z července 2008. (Progress Report Egypt 2008, 2009, 2010)

	2005	2006	2007	2008	2009
HDP (v mld. USD)	89,69	107,48	130,47	162,28	-
Přírůstek HDP	4,5%	6,8%	7,1%	7,2%	-
HDP na hlavu (USD)	1200	1290	1500	1800	-
Nezaměstnanost	11,2%	10,6%	9,0%	8,7%	9,7%
Populace	77,154,409	78,602,081	80,060,540	81,527,172	-
Populační přírůstek	1,9%	1,9%	1,8%	1,8%	-

Tab. 7: Egypt: základní ekonomické a demografické údaje

Zdroj: www.worldbank.org

<http://www.businessinfo.cz/cz/sti/egypt-ekonomicka-charakteristika-zeme/4/1000415/>

Rozvoj školství a boj proti negramotnosti

V roce 2007 byl zahájen Národní strategický plán pro rozvoj školství a vzdělávání pro roky 2007-2012. Cílem plánu je reforma základních a středních škol, zvyšování kvality vzdělávání, zlepšování přístupu obyvatelstva ke vzdělání a boj proti negramotnosti, a to zejména u ženské populace na venkově. Pozornost se zaměřila rovněž na reformu vyššího školství a zlepšení jeho dostupnosti v odlehlých oblastech země. V rámci Národního strategického plánu byly rovněž definovány standardy a kvalifikace, kterých musí dosáhnout učitelé, zároveň došlo k reformě platů ve školství. Pro školy byla vypracována nová kurikula a distribuovány nové typy učebnic, které by měly modernizovat výuku. V červnu 2008 byl

³⁰ V důsledku ekonomické krize se v roce 2009 zvýšil počet příjemců státního programu dotování potravin na 63 milionů obyvatel oproti 38 milionů v roce 2008. (Progress Report Egypt 2010)

představen program pro boj s negramotností u dospělých. Do roku 2015 by tak mělo dojít ke snížení negramotnosti až o polovinu.³¹ (Progress Report Egypt 2008, 2009, 2010)

V letech 2008-2009 bylo možné pozorovat mírný nárůst v počtu zaregistrovaných žáků, také se zvýšil počet zaregistrovaných žáků a studentů se speciálními potřebami či s poruchami učení a počet dívek. (Progress Report Egypt 2009, 2010)

<u>PRIORITY SPOLUPRÁCE</u>	<u>HODNOCENÍ VÝSLEDKŮ</u>
<i>podpora demokracie a vlády zákona</i>	-
<i>nezávislost justice</i>	-
<i>ochrana základních lidských práv a svobod (svoboda projevu, shromažďování a sdružování)</i>	-
<i>ochrana práv žen a dětí</i>	+
<i>sociální politika a boj proti chudobě</i>	0
<i>rozvoj školství a boj proti negramotnosti</i>	+

- neuspokojivý stav, v oblasti spolupráce nebyla provedena potřebná opatření
- 0 v oblasti spolupráce byla provedena opatření, ale nedošlo k relevantní změně poměrů
- + v dané oblasti spolupráce byla provedena opatření s pozitivním výsledkem

Tab . 8: Egypt: hodnocení výsledků v prioritních oblastech spolupráce (2007-2009)

Zdroj: Zpracováno na základě analýzy dokumentů Progress Report Egypt 2008, Progress Report Egypt 2009, Progress Report Egypt 2010

http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/progress2008/sec08_395_en.pdf

http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/progress2009/sec09_523_en.pdf

http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/progress2010/sec10_517_en.pdf

³¹ V letech 2006-2007 se míra gramotnosti u obyvatelstva staršího 15 let pohybovala na úrovni 66,4%. Gramotnost mužů dosazuje 75%, zatímco gramotnost žen pouze 58%. (<http://unstats.un.org/unsd/demographic/products/socind/literacy.htm>)

Financování EPS v Egyptě je realizováno prostřednictvím finančního mechanismu ENPI (European Neighbourhood and Partnership Instrument), který nahradil dříve užívaný mechanismus MEDA. Národní indikativní program pro roky 2007-2010, který je v rámci ENPI vypracován, vyčlenil pro Egypt na toto období 558 milionů EUR. Hlavním cílem finanční podpory je demokratická reforma a udržitelný socio-ekonomický rozvoj. (Progress Report Egypt 2008)

ENPI rovněž umožňuje alokaci dalších financí na základě multi-státních a regionálních programů sponzorovaných mechanismem NIF (Neighbourhood Investment Facility). Dalšími možnými zdroji financí je např. program EIDHR (European Instrument for Democracy and Human Rights) nebo NSA/LA (Non-State Actors and Local Authorities in Development). Finanční podporu Egypt čerpá také z Cross-Border Cooperation (CBC) Mediterranean Sea Basin programme, který se zaměřuje na socio-ekonomický a kulturní rozvoj regionů na pobřeží Středozemního moře. Program vyčlenil pro partnerské země na období let 2007-2013 částku 173,607 EUR. Na financování EPS se významnou měrou podílí také Evropská investiční banka (EIB). Následující tabulka znázorňuje přehled finančních prostředků, které Egyptu poskytla EU pro realizaci EPS. (Progress Report Egypt 2008, Progress Report Egypt 2009)

Kromě finančních nástrojů jsou nedílnou součástí realizace EPS nefinanční instrumenty, které pro realizaci reform poskytují technologickou podporu. Jedná se především o nástroj TAIEX (Technical Assistance Information Exchange), prostřednictvím kterého EU organizuje ve vybraných oblastech školení expertů z partnerských zemí. Jiným nástrojem je Twinning, který se zaměřuje na konkrétní projekty. V případě Egypta jsou to bezpečnost námořní dopravy, poštovní služby a turismus. (Progress Report Egypt 2008, Progress Report Egypt 2009)

<u>ROK</u> <u>SPOLUPRÁCE</u>	<u>ZDROJ</u> <u>FINANČÍ</u>	<u>VÝŠE</u> <u>PODPORY</u>	<u>OBLAST SPOLUPRÁCE</u>	<u>ALOKOVANÁ</u> <u>ČÁSTKA</u>
2007	ENPI	137	školství	120
			podpora administrativy pro realizaci EPS	17
2008	ENPI	149	školství	10
			státní administrativa	3
			ochrana lidských práv a svobod	17
			doprava	80
			management vodních zdrojů a odpadních vod	29
	NIF	15	-	
	EIB	260	Egyptská národní plynová společnost EGAS	
	70	Water and Wastewater Services Project		
	50	projekt větrné farmy		
2009	ENPI	140	zdravotnictví	110
			rozvoj venkova	10
			jiné projekty	20
	NIF	120	energetika a životní prostředí	
	EIB	10		

* částky jsou uvedeny v milionech EUR

Tab. 9: Egypt: přehled finančních prostředků alokovaných v rámci EPS (2007-2009)

Zdroj: Zpracováno na základě analýzy dokumentů Progress Report Egypt 2008,2009,2010

http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/progress2008/sec08_395_en.pdf

http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/progress2009/sec09_523_en.pdf

http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/progress2010/sec10_517_en.pdf

3.3. Palestinská samospráva: reforma státní správy a transparentní rozpočet

Užší spolupráce mezi Palestinskou samosprávou a EU byla poprvé navázána v únoru 1997 uzavřením Prozatímní asociační dohody o obchodu a spolupráci. Cílem dokumentu bylo vytvoření intenzivnějších euro-palestinských vztahů v rámci Euro-středomořského partnerství. Naplňování prozatímní asociační dohody však v září 2000 zkomplikovalo vypuknutí druhé intifády, tedy palestinského lidového boje za osvobození od Izraele. (Country Report Palestinian Authority of the West Bank and Gaza Strip 2004)

Dřívější Evropské společenství a dnešní EU je od roku 1971 jedním z nejdůležitějších sponzorů Palestinské samosprávy. EU podporuje budování státních institucí, které by se v budoucnu staly jádrem nezávislého palestinského státu, a ustavení tolerantní a demokratické vlády, jež povede zemi k mírovému soužití s Izraelem.³² Tato finanční podpora je však podmíněna dvěma požadavky, které musí Palestinská samospráva naplnit: politicko-správní reforma a odpovědná správa veřejných financí.³³ (Country Report Palestinian Authority of the West Bank and Gaza Strip 2004)

Evropská komise v minulosti kritizovala především přebujelost a neefektivní výkon veřejné správy, chybějící vymezení kompetencí a téměř neexistující hierarchické struktury odpovědnosti. Pro veřejné instituce je charakteristická vysoká míra korupce. Negativní dopad na fungování veřejné správy má také palestinsko-izraelský konflikt. (Country Report Palestinian Authority of the West Bank and Gaza Strip 2004)

Druhou hlavní oblastí kritiky bylo neodpovědné hospodaření s veřejnými financemi a netransparentní státní rozpočet. Ke zlepšení situace však došlo s nástupem Saláma Fajjáda do funkce ministra financí v roce 2002. Fajjád učinil mnoho opatření pro lepší monitorování

³² V konkrétnější rovině jsou finanční prostředky určeny pro chod palestinské administrativy, program obnovy měst a jiné rozvojové programy, rozvoj zdravotnictví, nákup humanitární pomoci aj.

³³ Organizace pro osvobození Palestiny (OOP) jakožto politický reprezentant Palestinské samosprávy byla k uskutečnění takovéto reformy vyzvána již v roce 1999. K reformním změnám však došlo pod mezinárodním i domácím tlakem až v roce 2002, kdy byl přijat rozsáhlý reformní program a tzv. Základní zákon, který má funkci palestinské ústavy. Byla rovněž provedena legislativní opatření pro posílení nezávislosti justice. O rok později parlament (Palestinská zákonodárná rada) schválil vytvoření funkce premiéra a ustavení kabinetu. Post předsedy vlády získal Mahmúd Abbás, který stanovil naplnění reformního programu jako vládní prioritu. Zavázal se rovněž podporovat vládu zákona, prosazovat lidská práva a přivést zemi ke svobodným a demokratickým volbám. (Country Report Palestinian Authority of the West Bank and Gaza Strip 2004)

veřejných výdajů a podařilo se mu také konsolidovat rozpočet. Zároveň zastavil nábor nových zaměstnanců do státní správy, čímž ušetřil množství státních finančních prostředků.³⁴ Fajjád rovněž zavedl systém ověřování finanční požadavků, které musí odpovídat možnostem státního rozpočtu. Příjmy a výdaje začaly být zveřejňovány na internetu. (Country Report Palestinian Authority of the West Bank and Gaza Strip 2004)

Hospodářskou a sociální situaci v Palestině hodnotí Evropská komise jako kritickou, a to především vlivem palestinsko-izraelského konfliktu. V důsledku opatření izraelské strany (např. omezení pohybu osob a zboží, vojenské akce na palestinských územích aj.) dochází k trvalému zhoršování humanitární situace a ochromení palestinského hospodářství. Negativní dopad na situaci v Palestině má rovněž výstavba bezpečnostní bariéry na Západním břehu, která má zabránit teroristickým útokům na izraelská území. Socio-ekonomická situace se zhoršila zejména po roce 2000, kdy vypukla druhá palestinská intifáda. Poté, co Izrael znemožnil palestinským obyvatelům pracovní pobyty v Izraeli, vzrostla míra nezaměstnanosti i chudoby.³⁵ K tíživé situaci po dlouhou dobu přispívalo také neodpovědné hospodaření s veřejnými financemi.³⁶ (Country Report Palestinian Authority of the West Bank and Gaza Strip 2004)

Z country reportu vypracovaného pro Palestinskou samosprávu během roku 2003 vyplývá, že prioritami spolupráce v rámci EPS je:

- vybudování efektivní veřejné správy a justice
- vytvoření transparentní správy veřejných financí a odpovědné rozpočtové politiky

³⁴ Ve srovnání s rokem 2003 vzrostly v roce 2004 příjmy Palestinské samosprávy o 30 milionů USD měsíčně. Stalo se tak díky opatřením ministra financí Fajáda, který se zaměřil především na boj proti korupci a ilegálnímu obchodu. Palestinské příjmy díky svým opatřením navýšil oproti roku 2003 o 27% na cca. 948 milionů USD. (*Palestine Media Ceter* [online]. 22.3.2005 [cit. 2010-07-20]. Salam Fayad: Palestinians Save Millions of Dollars in Corruption Clampdown . Dostupné z WWW: <<http://www.palestine-pmc.com/details.asp?cat=4&id=1736>>.)

³⁵ V období let 200-2003, kdy byla palestinská intifáda v plném proudu, nepřekračovaly podle odhadů EU životní náklady cca. 60% obyvatelstva na Západním břehu a v Gaze 2 USD na den. (Country Report Palestinian Authority of the West Bank and Gaza Strip 2004)

³⁶ V roce 2002 činila výše domácích příjmů 225 milionů USD. Ze strany Izraele bylo Palestinské samosprávě vyplaceno 29 milionů (tato suma je pravidelně vyplácená především z celních poplatků a z daně na zboží). Měsíční výdaje však činily 90 milionů USD, a tak rozpočtový schodek čítal 773 milionů USD. Rozdíl byl pokryt z prostředků věnovaných zahraničními donory. (Country Report Palestinian Authority of the West Bank and Gaza Strip 2004)

- ochrana lidských práv a svobod
- socio-ekonomická obnova a boj proti chudobě
- bezpečnostní spolupráce

Akční plán, který byl partnerskými stranami přijat 4. května 2005, navazuje na Palestinský reformní a rozvojový program z roku 2005, v němž se palestinský politický establishment zavázal k podpoře demokracie a efektivnímu systému vládnutí, který zemi povede k prosperitě, sociálnímu a ekonomickému rozvoji. Akční plán by měl být realizován v rozmezí 3-5 let. (EU/Palestinian Authority Action plan 2005) Následující tabulka má za úkol zpřehlednit priority spolupráce v rámci EPS.

<u>OBLAST SPOLUPRÁCE</u>	<u>KONKRÉTNÍ BODY SPOLUPRÁCE (VÝBĚR)</u>
<u>politicko-bezpečnostní oblast</u>	<ul style="list-style-type: none"> • posilování spolupráce v oblasti zahraniční a bezpečnostní politiky • spolupráce při snahách o urovnání blízkovýchodního konfliktu • boj proti terorismu, šíření zbraní hromadného ničení a nelegálnímu obchodování se zbraněmi
<u>vnitropolitická oblast</u>	<ul style="list-style-type: none"> • vytvoření nezávislého, nestranného a plně funkčního soudnictví • organizace transparentních voleb na celostátní i lokální úrovni • reforma institucí veřejné správy • odpovědná správa veřejných financí a odpovědná rozpočtová politika, budování systémů finanční kontroly • budování transparentního systému zadávání veřejných zakázek • budování moderního a dlouhodobě udržitelného systému sociální podpory a penzijního systému
<u>lidsko-právní oblast</u>	<ul style="list-style-type: none"> • dialog mezi kulturami a náboženstvími, boj proti islamofobii, antisemitismu a xenofobii • podpora lidských práv a občanských svobod • podpora kultury nenásilí, tolerance a vzájemného porozumění

<u><i>hospodářská oblast</i></u>	<ul style="list-style-type: none"> • zlepšování podmínek pro vznik funkční tržní ekonomiky • posilování ekonomické spolupráce se sousedními zeměmi a zeměmi EU • revitalizace soukromého sektoru
<u><i>jiné oblasti spolupráce</i></u>	<ul style="list-style-type: none"> • ochrana životního prostředí • obnova zdravotního systému a školství • spolupráce v oblasti dopravy a energetiky

Tab. 10: Palestinská samospráva: přehled cílů EPS

Zdroj: Zpracováno na základě analýzy dokumentu EU/Palestinian authority Action Plan 2005

http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/pa_enp_ap_final_en.pdf

Počátek spolupráce mezi EU a Palestinskou samosprávou se neslo v dramatickém duchu: v lednu 2006 Evropská unie zastavila veškerou finanční pomoc pro Palestinskou samosprávu, která je však pro její fungování naprosto klíčová. Důvodem byla podle tehdejší komisařky pro vnější vztahy Benity Ferrero-Waldnerové nedisciplinovanost, chybějící smysluplná rozpočtová politika a celkově neuspokojivá úroveň správy na palestinských územích. Podle Evropské komise došlo rovněž k porušení pravidel, která byla stanovena v rámci EPS. V listopadu 2005 navíc na svůj post rezignoval ministr financí Salám Fajád, který se zasloužil o stabilizaci palestinského rozpočtu a získal v EU i USA výbornou reputaci. Fajád bohužel nebyl ve funkci nikým nahrazen a Palestinská samospráva zůstala po určitou dobu bez ministra financí a tím pádem i bez dohledu nad státními financemi.

Ze strany Palestiny došlo rovněž k porušení jedné ze základních podmínek spolupráce: nedošlo ke snížení částky na platy státních úředníků. Z účtu, který byl pro Palestinskou samosprávu založen v roce 2004 za účelem zlepšení kontroly veřejných financí, bylo v období let 2004-2006 odčerpáno na platy státních úředníků a fungování samosprávy 230 milionů USD.³⁷ Palestinská samospráva tak porušila finanční plán, který si sama stanovila.

K další kolizi v přílivu finančních prostředků ze zahraničí došlo v souvislosti s parlamentními volbami, které se konaly v lednu 2006. Ve volbách zvítězilo radikální hnutí

³⁷ *Aktualne.cz* [online]. 30.1.2006 [cit. 2010-07-28]. Hamas chce peníze, Západ neustupuje. Dostupné z WWW: <<http://aktualne.centrum.cz/clanek.phtml?id=64372>>.

Hamás.³⁸ To zaujímá trvale nesmiřitelný postoj vůči Izraelskému státu a ze strany EU, USA i OSN je klasifikováno jako teroristická organizace. Po vítězství Hamásu se zcela zastavil příliv financí z EU, USA i Izraele, který vyplácí Palestinské samosprávě každý první den měsíce platby tvořeny daněmi z přidané hodnoty a vybranými celními poplatky v celkové hodnotě cca. 50 milionů USD.³⁹ Mezi EU a Palestinskou samosprávou dokonce došlo k úplnému přerušení vztahů a zastavení spolupráce. Kohoutky palestinské finanční pomoci utáhli s výjimkou arabských ropných monarchií všichni zahraniční sponzoři.

Hamás po svém volebním vítězství vyzval EU, USA i Izrael, aby svou finanční podporu nezastavovaly. Podle Rady EU však „násilí a teror jsou neslučitelné s demokratickými procesy“.⁴⁰ Hamás byl Evropskou unií vyzván, aby složil zbraně, zřekl se násilí a uznal právo Izraele na existenci. To ale lídr Hammásu Ismail Haníja odmítl.

Díky diplomatickým snahám prezidenta Mahmúda Abbáse však Evropská komise koncem února 2006 rozhodla o přidělení alespoň minimální sumy prozatímní palestinské vládě s odůvodněním, že suma bude spotřebována ještě dříve, než hnutí Hamás skutečně převezme moc. Jako podmínku však stanovila, že se finanční prostředky nedostanou do rukou radikálního hnutí. Za tímto účelem byl za asistence Blízkovýchodního kvartetu a Světové banky vytvořen finanční mechanismus TIM (Temporary International Mechanism), odkud finance proudily přímo na konto centrální vlády v Ramalláhu k dotování alespoň základních potřeb palestinského obyvatelstva. Další finanční pomoc v plné výši však ze strany EU byla opětovně podmíněna uznáním Izraele ze strany organizace Hamás. V červnu 2007 byla

³⁸ Palestinské islamistické hnutí Hamás hraje významnou roli v politickém životě země. Jedná se o organizaci, která je pokládána ze strany EU, USA nebo OSN za teroristickou. Hamás má extrémně nepřátelský vztah k Izraeli a pokládá jakékoliv dohody vzešlé z palestinsko-izraelského mírového procesu za neplatné. Jedinou cestou pro vyřešení palestinského problému je z pohledu hnutí ozbrojený boj. Jeho protiváhou je sekulárně-nacionalistické hnutí Fatah, které je odnoží Organizace pro osvobození Palestiny. V jeho čele stojí současný prezident Palestinské samosprávy Mahmúd Abbás. Na rozdíl od Hamásu hnutí Fatah pokládá za vyřešení blízkovýchodního konfliktu vytvoření nezávislého palestinského státu, který bude fungovat v míru po boku Izraele. V posledních regulérně konaných parlamentních volbách z ledna 2006 zvítězila organizace Hamás, v důsledku čehož zastavilo mezinárodní společenství finanční podporu Palestinské samosprávě. Ta byla později obnovena. V červenci 2007 získalo hnutí Hamás kontrolu nad pásmem Gazy a založila zde vlastní mocenské a správní orgány.

³⁹ *Aktualne.cz* [online]. 27.2.2006 [cit. 2010-07-30]. EU chce poslat peníze Palestině. Dostupné z WWW: <<http://aktualne.centrum.cz/zahranici/blizky-vychod/clanek.phtml?id=91216>>.

⁴⁰ *Aktualne.cz* [online]. 30.1.2006 [cit. 2010-07-28]. Hamas chce peníze, Západ neustupuje. Dostupné z WWW: <<http://aktualne.centrum.cz/clanek.phtml?id=64372>>.

finanční pomoc Palestině po 18 měsících obnovena. (ENP Progress Report Palestinian Authority 2008, Moravec 2008: 55-57)

Pro hodnocení výsledků evropské politiky sousedství v Palestinské samosprávě jsou k dispozici progress reporty za roky 2005-2006 (květen 2005 – říjen 2006), 2007 (červenec – 31. prosinec), 2008 (1. leden – 31. prosinec) a 2009 (1. leden – 31. prosinec).

Vnitropolitické reformy a reforma veřejné správy

V roce 2007 palestinská vláda představila obnovený koncept Palestinského reformního a rozvojového programu pro roky 2008-2010, který by měl zemi přivést k vnitropolitické stabilizaci. Součástí plánu se stal rovněž detailní rozpočet určený pro budování státních institucí. Plán byl v prosinci 2007 podpořen na dárcovské konferenci v Paříži. Zahraniční sponzoři na realizaci plánu přislíbili celkem 5,25 miliard USD. (Progress Report the occupied Palestinian territory 2008)

Vnitropolitické reformní snahy však byly přerušeny vlivem události z poloviny roku 2007, kdy vypukly nepokoje mezi příznivci hnutí Hamás a Fatah. Konflikt vyústil v ovládnutí Gazy radikálním Hamásem, zatímco na Západním břehu zůstává nadále autoritou Fatah. Hamás v pásmu Gazy vytvořil vlastní vládu, která funguje nezávisle na ústřední vládě v Ramalláhu. Vlivem vnitropolitické nestability prezident Abbás nevyhlásil nové parlamentní ani prezidentské volby, které se měly konat v roce 2009. (Progress Report the occupied Palestinian territory 2008, 2009)

Reforma veřejné správy byla iniciovaná již prvním Palestinským reformním a rozvojovým plánem, který byl přijat v roce 2005 a vytvořil základ pro cíle EPS. Jistý vývoj bylo možné zaznamenat už během krátkého období spolupráce během roku 2005, když byla přijata opatření pro lepší dohled nad vytvářením nových pracovních míst a přijímáním nových zaměstnanců do státní správy. Cílem bylo také zefektivnění rozhodovacích mechanismů ve státní správě a její lepší výkon. Reformní proces se však zastavil v roce 2007 vlivem vnitropolitické situace. V témže roce došlo alespoň k podrobné revizi seznamu osob zaměstnaných ve státní správě a bezpečnostních a policejních složkách. Následně byl ověřen jejich zaměstnanecký status a nárok na pobírání platu. Vyřazeno bylo až 30 000 osob. Další opatření nemohla být uvedena do praxe nejen v důsledku rozdělení palestinských území na zónu Hamásu a Fatahu, ale také vlivem skutečnosti, že palestinský parlament zůstal nefunkční. Politická reprezentace tedy nemá dostatečný mandát pro provádění hlubších

reformních opatření. (ENP Progress Report Palestinian Authority 2006, Progress Report the occupied Palestinian territory 2008, 2009, 2010)

Ze stejného důvodu se nepodařilo plně uskutečnit reformu justice a unifikovat zákony v pásmu Gazy a na Západním břehu. Díky finanční podpory, kterou poskytla Evropská komise se však na Západním břehu došlo k modernizaci soudní administrativy nákupem počítačů, speciálních počítačových programů pro evidenci soudních případů a vytvořením jednotné soudní databáze. Evropská komise rovněž podpořila vznik Institutu pro školení soudců. (Progress Report the occupied Palestinian territory 2008, 2009, 2010)

Odpovědná správa veřejných financí a transparentní rozpočet

Vzhledem ke skutečnosti, že EU patří mezi nejvýznamnější dárce finanční pomoci Palestinské samosprávě, je netransparentní a neodpovědná správa veřejných financí prioritním tématem. Cílem spolupráce je vytvoření funkčního systému finanční kontroly, transparentní správa veřejných financí, snižování korupce ve státních institucích a boj proti zpronevěráům. Reformu správy veřejných financí podpořil zejména dřívější ministr financí a pozdější premiér Salám Fajjád.⁴¹ (Country Report Palestinian Authority of the West Bank and Gaza Strip 2004)

Již v roce 2004 byla vytvořena jednotná státní pokladna, do které proudí veškeré státní příjmy. Platy státních úředníků začaly být vypláceny přímo na bankovní účty, což značně zpřehlednilo státní výdaje na administrativu. Prostřednictvím Palestinského investičního fondu byla založena správa financí pro veřejné investice. Na Ministerstvu financí a dalších klíčových ministerstvech byly vytvořeny vnitřní audity. (ENP Progress Report Palestinian Authority 2006)

V roce 2008 došlo při Ministerstvu financí k vytvoření databáze veřejných výdajů. V březnu bylo na webových stránkách ministerstva uvedeno do provozu zveřejňování měsíčních zpráv o stavu veřejných financí obsahující informace o příjmech, výdajích a finančních zdrojích. Díky důkladné kontrole registru státních zaměstnanců a vyřazení „mrtvých duší“ byla významně zredukována suma pokrývající platy. Tato opatření pozitivně

⁴¹ Salám Fajjád byl do funkce předsedy vlády jmenován v červnu 2007. Prezident Abbás jeho jmenování odůvodnil výjimečností situace a pověřil jej sestavením nové vlády. Předchozí vláda sestávající z členů Hamásu i Fatahu byla rozpuštěna z důvodu násilností, které mezi příznivci frakcí vypukly a vyústily v uchvácení moci v Gaze Hamásem.

zapůsobila na zahraniční dárce, kteří projevili ochotu navýšit Palestinské samosprávě finanční podporu. Mnoho účtů v rámci státní správy však nadále zůstalo mimo kontrolu Ministerstva financí a doposud nebyl vytvořen propojený systém financování jednotlivých ministerstev, které běžně rozhodují o svém vlastním rozpočtu. (Progress Report the occupied Palestinian territory 2008, 2009)

V roce 2009 byla věnovaná pozornost především navyšování domácích příjmů, kontrole a racionalizaci výdajů a implementaci nového účetního systému. Za podpory EU došlo k posílení auditorských mechanismů. Dlouhodobě se však nepodařilo snížit míru korupce ve státních institucích. (Progress Report on the occupied Palestinian territory 2010)

Bezpečnostní spolupráce

V důsledku rozdělení palestinského území mezi hnutí Fatah a Hamás se zhoršila bezpečnostní situace především v Gaze, odkud jsou běžně podnikány výpady ze strany na cíle v Izraeli. Do Gazy je rovněž pašováno množství zbraní. Pozitivní vývoj byl oproti tomu zaznamenán na Západním břehu, kde premiér Fajjád vydal zákon zakazující činnost palestinským bojůvkám. Na základě tohoto zákona bylo rovněž zabaveno množství nelegálně držených zbraní. Fajjád prosadil ve větších městech rozmístění bezpečnostních složek a přivedl jejich podstatnou část zpět pod kontrolu centrální vlády. (Progress Report the occupied Palestinian territory 2008, 2009)

Na stabilizaci bezpečnostní situace se zaměřila také EU. Na Západním břehu působí policejních mise EUPOL COPPS, které mají za úkol udržovat veřejný pořádek a také zprostředkovávají spolupráci mezi palestinskými a izraelskými policejními složkami prostřednictvím tematizovaných seminářů a školení. V Rafahu, kde se nachází hraniční přechod do Egypta, byla po jistou dobu aktivní mise EUBAM Rafah, která monitorovala situaci na hranicích. Její činnost však byla v roce 2007 přerušena vlivem nepokojů. EU také přispívá k budování moderních a profesionálních policejních složek. Bezpečnostní spolupráci však zkomplikovala skutečnost, že Hamás v pásmu Gazy vytvořil vlastní bezpečnostní systém, který funguje nezávisle na bezpečnostních orgánech na Západním břehu. (Progress Report the occupied Palestinian territory 2008, 2009)

V roce 2009 se Ministerstvo vnitra zaměřilo na restrukturalizaci policejních složek. Byla vytvořena jednotná správa policie pro efektivnější kontrolu a také stanoven rozpočet určený k budování bezpečnostních a policejních složek. Pozornost byla věnována také odpovědnému chování policejních složek vůči veřejnosti. Došlo rovněž k vytvoření zvláštního oddělení pro dohled nad vazebními zařízeními. Nové instituce se však dlouhodobě potýkají s nedostatkem

lidských zdrojů, což znesnadňuje jejich fungování. (Progress Report the occupied Palestinian territory 2010)

Spolupráce s EU zlepšila výcvik a vybavení policejních jednotek, byly provedeny přípravy pro vytvoření forenzních laboratoří, vypracovány nové projekty pro výstavbu věznic a obnovu policejních stanic. EU umožnila příslušníkům policejních složek účast na speciálních školeních (např. o uchovávání důkazů, postupu při zcizení vozidel, zvládnání provozu, antikorupčních postupech). Evropská komise do budoucna klade důraz na školící programy o kriminálních procedurách, které jsou v souladu s lidskými právy. Jiné programy by v budoucnu měly snížit užívání mučení a násilí ve věznicích a vazebních zařízeních. Bylo rovněž zahájeno školení pyrotechnických jednotek a soudní policie. Evropská unie přispěla k nákupu policejních vozidel a komunikačních zařízení a podpořila vybudování policejního výcvikového centra v Jerichu a výstavbu vazebních zařízení v Nábulu a Jeninu. (Progress Report the occupied Palestinian territory 2010)

Hospodářství a sociální politika

Na stav palestinského hospodářství má nejvýznamnější vliv palestinko-izraelský konflikt a izraelská bezpečnostní opatření na palestinských územích, především omezení pohybu osob a zboží, které Palestině znemožňuje hospodářskou spolupráci se zahraničím, snížení počtu pracovních povolení pro palestinské obyvatele hledající práci v Izraeli, blokády Gazy nebo výstavba bezpečnostní bariéry na Západním břehu. Trvalým problémem je dlouhodobá ekonomická stagnace, vysoká nezaměstnanost a masové zchudnutí palestinské populace.⁴² Palestina však každoročně vykazuje jeden z nejvyšších populačních přírůstků na světě. Tíživá hospodářská situace byla po dlouhou dobu přizívována neodpovědným hospodařením s veřejnými financemi. V důsledku nezaměstnanosti docházelo k vytváření nadbytečných pracovních míst ve státní správě, která se stala největší zátěží rozpočtu. V roce 2007 se deficit státních financí vyhoupl na 35% HDP. Výdaje na mzdy státních zaměstnanců tvořily 27% HDP. (ENP Progress Report Palestinian Authority 2006, Progress Report the occupied Palestinian territory 2008)

V rozmezí let 2005-2008 zůstal stav palestinské ekonomiky kritický. Pomalý ekonomický růst odpovídající cca. 2% ročně neodpovídá populačnímu přírůstku. Na Západním břehu však

⁴² V roce 2006 bylo chudobou postiženo 51% populace v Gaze a 24% populace na Západním břehu. V roce 2007 pak bylo v Gaze nezaměstnaných 33% obyvatel a 19% obyvatel na Západním břehu. (Progress Report the occupied Palestinian territory 2008)

zůstává HDP vyšší než v pásnu Gazy, především díky opatřením pro zvyšování bezpečnosti a příjmům vypláceným Izraelem z daní a cel. Vlivem blokády, kterou na Gazu v roce 2008 uvalil Izrael, byl zaznamenán nárůst černé ekonomiky. Zboží je ve většině případů pašováno z Egypta podzemními tunely, kterými se do pásma Gazy dopravuje palivo, potraviny i zbraně. Situace se kriticky zhoršila na přelomu roku 2008/2009 v souvislosti s izraelskou okupací Gazy. (Progress Report the occupied Palestinian territory 2009)

Během tohoto období vzrostla míra chudé populace, především pak v Gaze. Podle údajů Světové banky v roce 2007 žilo v Palestině více než 2,8 milionů obyvatel za méně než 2 USD na den. Na palestinských územích bylo v hodnoceném roce 50% domácností závislých na mezinárodní potravinové pomoci. V Gaze pak bylo celých 80% rodin závislých na humanitární pomoci (v roce 2006 to bylo „jen“ 63%). (Progress Report the occupied Palestinian territory 2009)

Během roku 2008 také došlo k nárůstu nezaměstnanosti. Ve druhém čtvrtletí roku dosáhla její míra 45% v Gaze a 16% na Západním břehu. S nezaměstnaností se potýká především mladší generace. V boji proti nezaměstnanosti Palestinská samospráva úzce spolupracuje s Mezinárodní organizací pracujících. Cílem spolupráce je posílení pracovního trhu a jeho efektivnější řízení, zvyšování možností zaměstnatelnosti palestinského obyvatelstva a obnova soukromého sektoru. (Progress Report the occupied Palestinian territory 2009)

V hodnoceném roce zahájilo Ministerstvo sociálních věcí program sociální ochrany a integrace, který má zaručit rovný přístup obyvatel ke státní sociální podpoře. Program je realizován s podporou Evropské komise. V roce 2008 obdrželo přibližně 47 000 sociálně slabých rodin podporu od EU prostřednictvím finančního mechanismu PEGASE (European mechanism for Member States and the European Commission). (Progress Report the occupied Palestinian territory 2009)

Rok 2009 přinesl růst palestinské ekonomiky o 2,3%, díky příznivému vývoji ve stavebnictví, službách a některých odvětvích průmyslu. K růstu hospodářství přispělo i zlepšení bezpečnostní situace, v důsledku kterého zesílily obchodní aktivity, a uvolnění některých omezení na Západním břehu ze strany Izraele. Díky omezeným vnějším obchodním vztahům však palestinská ekonomika zůstala takřka nezasažena globální ekonomickou krizí. Míra chudoby obyvatelstva však nadále zůstává vysoká (až 57%), a to zejména v Gaze, kde je chudobou zasaženo až 80% obyvatel. (Progress Report on the occupied Palestinian territory 2010)

Během roku došlo ke snížení nezaměstnanosti, ale na pracovním trhu je aktivních pouze 41,5% obyvatel. Nadále zůstává vysoká nezaměstnanost žen. Vláda pokračuje v intenzivní

spolupráci s Mezinárodní organizací pracujících s cílem vypracovat strategii zaměstnanosti a vytvořit informační systém, který by pomohl mapovat nabídku na trhu práce. (Progress Report on the occupied Palestinian territory 2010)

V oblasti boje proti chudobě bylo počátkem roku 2009 Ministerstvo sociálních věcí pověřeno vypracováním plánu finanční podpory chudého obyvatelstva. Na základě přijetí tohoto plánu byla zahájena práce na centrální databázi chudých domácností. V prosinci 2009 ministerstvo představilo národní plán sociální podpory, který má být v budoucnu uveden do praxe. Bohužel nedošlo k pokroku v oblasti vývoje dlouhodobě udržitelného penzijního systému. Podle rámcového návrhu z roku 2008 by penze by v budoucnu byla vyplácená všem zaměstnancům státní správy včetně zaměstnanců bezpečnostních a policejních složek. Tento typ systému by však byl velmi velkorysý a do budoucna pravděpodobně neudržitelný. (Progress Report the occupied Palestinian territory 2009, 2010)

	2005	2006 (ODHAD)	2007 (ODHAD)	2008 (ODHAD)	2009 (ODHAD)
HDP (v mld. USD)	4	4,1	4,1	4,3	-
HDP na hlavu (USD)	1050	1129	1200	1200	-
Nezaměstnanost	23%	29%	28%	25%	19%
Populace	3,574,698	3,701,203	3,832,185	3,937,309	-
Populační přírůstek	3,5%	3,5%	3,5%	2,7%	-

Tab.11: Palestinská samospráva: základní ekonomické a demografické údaje

Zdroj: www.worldbank.org

<http://www.businessinfo.cz/cz/sti/palestina-ekonomicka-charakteristika-zeme/4/1001469/>

<u>PRIORITY SPOLUPRÁCE</u>	<u>HODNOCENÍ VÝSLEDKŮ</u>
vnitropolitické reformy a reforma veřejné správy	-
reforma justice	-
odpovědná správa veřejných financí	+
bezpečnostní spolupráce	+
hospodářství a sociální politika	-

- neuspokojivý stav, v oblasti spolupráce nebyla provedena potřebná opatření
- 0 v oblasti spolupráce byla provedena opatření, ale nedošlo k relevantní změně poměrů
- + v dané oblasti spolupráce byla provedena opatření s pozitivním výsledkem

Tab.12: Palestinská samospráva: hodnocení výsledků v prioritních oblastech spolupráce (2005-2009)

Zdroj: Zpracováno na základě analýzy dokumentů ENP Progress Report Palestinian Authority 2006, Progress Report the occupied Palestinian territory 2008, Progress Report the occupied Palestinian territory 2009, Progress Report on the occupied Palestinian territory 2010

http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/sec06_1509-2_en.pdf

http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/progress2008/sec08_400_en.pdf

http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/progress2009/sec09_519_en.pdf

http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/progress2010/sec10_515_en.pdf

Evropská unie patří mezi nejvýznamnější sponzory Palestinské samosprávy. Finanční prostředky jsou určeny především pro budování státních institucí, podporu bezpečnosti a obnovu státu. Po vítězství hnutí Hamás v parlamentních volbách 2006 došlo ke krizi ve vztazích mezi Palestinskou samosprávou a mezinárodními sponzory, kteří odmítli podporovat hnutí, jež je klasifikováno jako teroristické. Ve spolupráci mezi Evropskou komisí, Blízkovýchodním kvartetem a Světovou bankou byl vytvořen zvláštní mechanismus financování TIM (Temporary International Mechanism), který poskytl finance na základní potřeby palestinského obyvatelstva. V roce 2008 byl mechanismus TIM nahrazen novým mechanismem PEGASE, prostřednictvím kterého je poskytována přímá finanční podpora Palestinské samosprávě, ke které má přístup centrální vláda v Ramalláhu. Mechanismus

poskytuje prostředky pro platy státních zaměstnanců, přísun paliva do Gazy pro výrobu elektrické energie, podporu sociálně slabým rodinám aj. Finanční podpora je určena také pro realizaci Palestinského reformního a rozvojového programu a vládního programu s názvem Palestina: konec okupace, budování státu.⁴³ EU rovněž iniciovala program Partnership for Peace, který by měl přispět k budování vztahů mezi izraelskou a palestinskou veřejností. (Progress Report the occupied Palestinian territory 2009) (ENP Progress Report Palestinian Authority 2006, Progress Report the occupied Palestinian territory 2008, Progress Report the occupied Palestinian territory 2009, Progress Report the occupied Palestinian territory 2010)

Palestinská samospráva čerpá finance rovněž z dílčích programů ENPI (např. Cross Border Cooperation component) nebo tematických programů Non-state Actors and Local Authorities in Development, EIDHR (European Instrument for Democracy and Human Rights), Investing in People, Instrument for Stability nebo Instrument for the Food Facility. Významným sponzorem Palestinské samosprávy je rovněž organizace UNRWA (United Nations Relief and Work Agency for Palestine Refugees), která byla zřízena OSN pro pomoc palestinským uprchlíkům na Západním břehu, v pásnu Gazy a okolních státech. EU je nejvýznamnějším dárce finančních prostředků pro fondy této organizace (Progress Report the occupied Palestinian territory 2009, Progress Report the occupied Palestinian territory 2010)

V prosinci 2007 se konala v Paříži dárcovská konference, kde Evropská komise přislíbila Palestinské samosprávě pro rok 2008 440 milionů EUR a stala se tak nejvýznamnějším sponzorem Palestinské samosprávy. (Progress Report the occupied Palestinian territory 2008)

⁴³ Jedná se o program, který vytvořil palestinský premiér Salám Fajjád a předložil ho k diskusi izraelské straně. Fajjád publikoval dokument v srpnu 2009 a stanovil v něm za cíl vybudovat do dvou let fungující státní instituce a s tím i samostatný palestinský stát. (SHANNÁH, Šádí . *Blog.aktualne.cz* [online]. 20.3.2010 [cit. 2010-07-20]. Bílá intifáda Saláma Fajjáda. Dostupné z WWW: <<http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/sadi-shanaah.php?itemid=9285>>.)

<u>ROK</u> <u>SPOLUPRÁCE</u>	<u>ZDROJ</u> <u>FINANCÍ</u>	<u>VÝŠE</u> <u>PODPORY</u>	<u>OBLAST</u> <u>SPOLUPRÁCE</u>	<u>ALOKOVANÁ</u> <u>ČÁSTKA</u>	
2005	Evropská komise	277	budování státu, potřeby obyvatelstva		
	členské země EU	273	budování státu, potřeby obyvatelstva		
2006	Evropská komise UNRWA nevládní organizace	329	budování státu, potřeby obyvatelstva		
	členské země EU	321	budování státu, potřeby obyvatelstva		
2007	Evropská komise členské státy EU	550	základní potřeby obyvatelstva, humanitární pomoc		
	Evropská komise	66	fond UNRWA		
2008	Evropská komise členské státy EU	486			
	Evropská komise členské státy EU	71,6	humanitární pomoc	56,5	humanitární pomoc, sociální pomoc
				34,8	pomoc obyvatelům pásma Gazy
	Evropská komise	113	fond UNRWA		
	NSA/LA	4,4			
2009	ENPI	352,8			
	Evropská komise	169,7	fond UNRWA		
	UNRWA	11	1	podpora vnitřního reformního plánu organizace UNRWA	
			10	rozvoj škol zřízených organizací UNRWA	
	PEGASE	218,6	150,5	mzdy a penze	

				státních zaměstnanců
			28,5	podpora sociálně slabým rodinám
			40	palivo pro výrobu energie v Gaze
			10,5	podpora státní správy a sociálního rozvoje
			18	budování infrastruktury
			22	obnova soukromého sektoru v Gaze
			4,5	podpora palestinských institucí ve Východním Jeruzalémě
			1,5	hospodaření s vodními zdroji a příspěvek kanceláři Blízkovýchodního kvartetu
	Food Security Programme	14,4	5	Program sociální bezpečnosti organizace UNRWA
			9,48	bezpečnost pitné vody
	Instrument for Stability	20		
	Instrument for the Food Facility	39,7		
	DG ECHO	19,3		humanitární pomoc pro Palestince žijící v okolních zemích
	neuveďeno	1		podpora palestinského venkovského

* částky jsou uvedeny v milionech EUR

Tab. 13 : *Palestinská samospráva: přehled finančních prostředků alokovaných v rámci EPS a mezinárodní finanční pomoci (2005-2009)*

Zdroj: zpracováno na základě dokumentů ENP Progress Report Palestinian Authority 2006, Progress Report the occupied Palestinian territory 2008, Progress Report the occupied Palestinian territory 2009, Progress Report on the occupied Palestinian territory 2010

http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/sec06_1509-2_en.pdf

http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/progress2008/sec08_400_en.pdf

http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/progress2009/sec09_519_en.pdf

http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/progress2010/sec10_515_en.pdf

3.3. Izrael: rovnocenné partnerství

Diplomatické vztahy mezi EHS a Izraelem byly poprvé navázány v roce 1959. V roce 1975 byla podepsána první dohoda o spolupráci. Od roku 1995 byla spolupráce mezi EU a Izraelem realizována v rámci Barcelonského procesu a těsnější rámec pro euro-izraelské vztahy pak poskytla asociační dohoda z roku 2000. (Country Report Israel 2004)

Izrael je možné klasifikovat jako demokratický stát s plně rozvinutou občanskou společností. V praxi však dochází k jistým omezením lidských práv, a to zejména v důsledku dlouhodobě platného stavu ohrožení, který je obnovován na základě hlasování parlamentu s odvoláním na nestabilní bezpečnostní situaci v zemi.⁴⁴ Ze strany OSN a mezinárodních organizací pro lidská práva je Izrael obviňován z porušování lidských práv obyvatel na palestinských územích, ke kterému dochází vlivem vojenských operací, omezení pohybu osob a zboží nebo demolicemi příbytků palestinských obyvatel. EU respektuje právo Izraele na ochranu obyvatel před teroristickými útoky. Trvale však zdůrazňuje, aby při realizaci ochranných opatření nedocházelo k porušování lidských práv palestinského obyvatelstva, byl minimalizován počet obětí mezi civilisty a nedocházelo k dalšímu zhoršování humanitární a ekonomické situace na palestinských územích. Izrael by se měl rovněž vyvarovat postupů, které jsou v rozporu s mezinárodním právem. (Country Report Israel 2004)

Přestože deklarace nezávislosti zaručuje všem občanům rovnost, upřednostňuje izraelské právo především židovskou většinu. Jedná se o cca. 80% populace, zatímco zbývající část

⁴⁴ Svoboda sdružování je omezena požadavkem registrace nových spolků či politických stran. Ta může být ze strany státních orgánů odmítnuta v případě, že subjekt, který o ni žádá, popírá právo izraelského státu na existenci, jeho demokratický charakter nebo existuje podezření, že subjekt maskuje ilegální aktivity. Svoboda tisku je zaručena všem licencovaným masmédiím. Žádost o udělení licence však může být zamítnuta nebo může být pozastavena její platnost. Přístup k zahraničnímu tisku, elektronickým médiím či internetu je neomezený. V praxi však existuje druh bezpečnostní cenzury, která zadržuje informace, jež by mohly ohrozit bezpečnost státu. Omezení se vztahují také na zahraniční reportéry operující na okupovaných palestinských územích. Novinářům je do některých oblastí odepřen přístup s poukazem na možné bezpečnostní ohrožení státu. (Country Report Israel 2004)

obyvatelstva je tvořena muslimy, křesťany nebo drúzy. Ze strany státu dochází k diskriminaci především arabské části populace. Ta se projevuje např. rozdílnou rozpočtovou politikou státu, zaměstnaneckou politikou, nedostatečným přístupem ke zdravotní péči nebo vzdělání aj. Problematickým tématem je také přístup palestinských Arabů k soudům. V případě deportace, demolice obydlí, zabránění půdy, zranění či jiného poškození je odvolání k soudu jediným možným prostředkem nápravy. V minulých letech byl ale v důsledku izraelské bezpečnostní politiky přístup palestinských obyvatel k soudům omezen. Na základě soudního rozhodnutí však mají od roku 2001 izraelští arabové nárok na reprezentaci ve vládních orgánech. (Country Report Israel 2004)

Izrael je rovněž kritizován za přístup k beduínským Arabům, kteří sídlí v oblasti Negevu. Jejich vesnice stát pokládá za ilegálně vybudované. Izrael v minulosti představil pětiletý plán, na jehož základě mělo dojít k nivelizaci životní úrovně beduínů a Židů v Negevu. V praxi však došlo pouze k dalšímu přesouvání a boření beduínských vesnic. (Country Report Israel 2004)

Zákon z roku 1999 zakazuje užívání mučení a násilí při vyšetřování. V souvislosti se zhoršenou bezpečnostní situací a napětím v izraelsko-palestinských vztazích však organizace pro ochranu lidských práv zaznamenaly nárůst případů mučení a násilného zacházení během vyšetřování. Podobně jako v případě Egypta byl zahraničním pozorovatelům odepřen vstup do věznic a vazebních zařízení. (Country Report Israel 2004)

Izraelské hospodářství je založeno na zemědělství a lehkém průmyslu a má dlouhodobě vzestupný charakter. Je konkurenceschopné na mezinárodních trzích. Služby vytváří cca. 65% HDP. Dalšími významnými odvětvími jsou komunikační služby a turismus. Průmysl tvoří cca. 30% HDP a specializuje se především na výboru hi-tech technologií a opracovávání diamantů. Zemědělství tvoří cca. 3% HDP a jeho další rozvoj je limitován zejména vodními zdroji. I přesto je Izrael významným exportérem ovoce a zeleniny. Velkou zátěží pro izraelskou ekonomiku jsou výdaje na obranu země a bezpečnostní opatření. Izrael rovněž investuje do rozvoje školství, a to cca. 7% HDP. Tato suma převyšuje průměr v rozvinutých zemích. S cílem restrukturalizovat státní ekonomiku probíhá v Izraeli od 90. let 20. stol. privatizace státních podniků. (Country Report Israel 2004)

Dlouhodobým problémem je v Izraeli nezaměstnanost a nárůst vrstvy sociálně slabého obyvatelstva. Nezaměstnaností jsou zasaženi především mladí lidé. Situaci na trhu práce komplikuje rovněž příliv nelegálních pracovníků ze sousedních zemí a Afriky. (Country Report Israel 2004)

V oblasti vnitřní bezpečnosti se Izrael potýká s obchodem s lidmi, pro nějž představuje cílovou zemi. Většina obětí pochází z východní Evropy. Dochází také k nárůstu uživatelů syntetických drog, přičemž věk příjemců trvale klesá. S drogami je spojena drtivá většina kriminálních činů. Země každoročně zaznamenává příliv uprchlíků z Etiopie, Eritreji, Súdánu, Konga a jiných afrických zemí, a také ze Srbska, Černé hory, Ruska nebo Ukrajiny. (Country Report Israel 2004)

Evropská unie našla v Izraeli téměř rovnocenného partnera. Tato země se naprosto vymyká regionálním standardům: svým vnitropolitickým charakterem, stupněm rozvoje a ekonomickou vyspělostí se značně podobá státům Západu. Ve srovnání s ostatními zeměmi regionu spolupracujících na EPS se Izrael vyznačuje o poznání vyšší mírou vnitřní stability a nezávislostí na finančních prostředcích z fondů EU. Akční plán byl Izraelem přijat v dubnu 2005. Evropská komise přihlédla k bezpečnostnímu a hospodářskému potenciálu Izraele a akční plán se tak ze stabilizační strategie proměnil v deklaraci politické, bezpečnostní a obchodní spolupráce. I přesto si však Evropská komise ponechala prostor pro kritiku. V případě Izraele shledává problematické tyto body:

- přístup k arabské minoritě žijící v Izraeli a Arabům na palestinských územích
- růst nezaměstnanosti a chudoby
- obchod s lidmi

Do podoby EPS v Izraeli se pochopitelně nemohl nepromítnout kritický postoj, který EU zaujímá vůči izraelskému přístupu k palestinsko-izraelskému konfliktu. Tématem se však podrobněji zabývá následující kapitola.

Evropská komise publikovala hodnocení spolupráce za roky 2005-2006 (duben 2005 – říjen 2006), 2007 (1. listopad 2006 – 31. prosinec 2007), 2008 (1. leden – 31. prosinec) a 2009 (1. leden – 31. prosinec).

<u>OBLAST SPOLUPRÁCE</u>	<u>KONKRÉTNÍ BODY SPOLUPRÁCE (VÝBĚR)</u>
<p><u>politicko-bezpečnostní spolupráce</u></p>	<ul style="list-style-type: none"> • prosazování základních lidských práv a svobod, boj proti antisemitismu, rasismu, xenofobii a islamofobii • boj proti terorismu a šíření zbraní hromadného ničení a nelegálnímu obchodu se zbraněmi • spolupráce v blízkovýchodním mírovém procesu a snaha o nalezení konečného řešení palestinsko-izraelského konfliktu • efektivní management migračních toků • boj proti organizovanému zločinu • právní spolupráce
<p><u>socio-ekonomická oblast</u></p>	<ul style="list-style-type: none"> • spolupráce při hledání efektivních řešení problémů postindustriální společnosti (nárůst chudoby, domácí násilí, užívání drog, alkoholismus, sociální exkluze)
<p><u>oblast obchodu</u></p>	<ul style="list-style-type: none"> • rozšiřování obchodní a investiční spolupráce • zlepšování obchodního prostředí pro zahraniční investice • liberalizace obchodu a služeb usnadňování pohybu zboží
<p><u>jiné oblasti spolupráce</u></p>	<ul style="list-style-type: none"> • ochrana životního prostředí • spolupráce v oblasti vědy a technologií • kulturní spolupráce

Tab.14: Izrael: Výběr cílů EPS

Zdroj: zpracováno na základě analýzy dokumentu EU/Action plan Israel 2005

http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/israel_enp_country_report_2004_en.pdf

Politická a bezpečnostní spolupráce

Evropská unie se v letech 2005-2006 zaměřila především na problematiku spojenou s palestinsko-izraelským konfliktem a dodržování základních lidských práv a mezinárodního práva. V těchto otázkách se však nepodařilo sladit postoje partnerských stran. Další spolupráce se nesla v rovině rozhovorů pracovních skupin, které se zaměřily na témata týkající se rozšiřování práv národnostních menšin, dodržování mezinárodního práva nebo mezinárodních dohod o lidských právech. Diskuze neopomenula ani dopady izraelských bezpečnostních opatření na palestinská území, ohrožení izraelských území útočnými aktivitami hnutí Hamás nebo problém terorismu. EU při té příležitosti zdůraznila, že protiteroristická opatření musí odpovídat mezinárodnímu právu i základním lidským právům a svobodám. (ENP Progress Report Israel 2006)

EU během roku 2007 zapojila izraelské policejní složky do spolupráce s palestinskou policií prostřednictvím společných seminářů, které mají přispět k lepšímu porozumění a spolupráci při vytváření bezpečnostní strategie. V prosinci 2007 Izrael uposlechl výzev EU a zplnomocnil činnost policejních misí EUPOL COPPS, které operují na Západním břehu. (Progress Report Israel 2008)

EU a Izrael intenzivně spolupracují v boji proti terorismu, a to především na úrovni výměny informací a diskuze, jak zabránit radikalizaci a náboru teroristů. Dle vyjádření zvláštního pozorovatele OSN však izraelská protiteroristická opatření odporují lidským právům. Jedná se především o dlouhodobé zadržování palestinských Arabů ve vazbě. Mezi zadržovanými jsou i mladiství nebo ženy. Ve vazebních zařízeních byly prokázány případy mučení nebo špatného zacházení se zadrženými. (Progress Report Israel 2008, 2009)

Úzká spolupráce mezi partnerskými stranami byla navázána rovněž v boji proti domácímu zločinu, především proti obchodu s lidmi, který do Izraele směřuje. Během roku 2007 Izrael zahájil národní program boje proti obchodování s lidmi a navázal užší spolupráci s organizacemi EUROPOL a EUROJUST. (Progress Report Israel 2008, 2009, 2010)

Ochrana lidských práv a svobod

Izraelské úřady v říjnu 2007 umožnily, aby 3500 osob ze Západního břehu získalo možnost pobytu v Izraeli za účelem sloučení rodiny. Mimo toto opatření však nedošlo k žádným výrazným změnám v oblasti ochrany práv arabské minority, ačkoliv byl Izrael v březnu 2007 vyzván komisí OSN k odstranění rasové diskriminace a uskutečnění opatření

v oblasti školství, zdravotnictví, justice, bydlení či ekonomického plánování. (Progress Report Israel 2008)

V roce 2008 došlo v souvislosti s eskalací napětí mezi Izraelem a Palestinou k zintenzivnění dialogu o lidských právech. Evropská komise vyjádřila znepokojení nad situací arabské menšiny v Izraeli. Poukázala na neuspokojivou sociální situaci a nedostatečný přístup ke vzdělání, zdravotní péči, justici nebo zaměstnání nejen v Izraeli, ale také na okupovaných palestinských územích. Dále byl kritizován omezený přístup k bydlení a půdě, způsob ekonomického plánování ze strany izraelského státu, nedostatečné investice do sociální infrastruktury aj. (Progress Report Israel 2009)

V prosinci 2008 byla izraelskou vládou ustavena komise, aby zhodnotila problém beduínského osídlení v oblasti Negevu. Vesnice beduínů vláda považuje za nelegálně vybudované. Komise doporučila Ministerstvu pro bydlení a výstavbu retroaktivní uzákonění některých vesnic, udělení pozemků v jiné lokalitě nebo finanční kompenzaci rodinám, které byly postiženy vysídlením. Likvidace beduínských vesnic ale probíhala i během roku 2008. (Progress Report Israel 2009)

V témže roce byla dvěma arabským politickým stranám zakázána účast ve volbách plánovaných na rok 2009. V souvislosti s vojenskou ofenzívou Gazy na přelomu roku 2008/2009 byla rovněž omezena svoboda shromažďování. Docházelo k masovému zatýkání izraelských Arabů (včetně žen, mladistvých a dětí) protestujících proti vojenskému zásahu v Gaze. (Progress Report Israel 2009)

Ačkoliv se Izrael vyznačuje vysokým procentem vzdělaných žen, které se běžně angažují ve veřejném životě, v minulosti byla provedena opatření pro lepší ochranu ženských práv. V roce 2000 byly vydány zákony podporující rovnost pohlaví v izraelské společnosti (např. zákon o rovných příležitostech pro ženy, zákon proti sexuálnímu obtěžování aj.). V roce 2007 pak Knesset schválil zákon, podle kterého musí být každý nový návrh zákona předložen Úřadu pro ženské záležitosti, aby bylo posouzeno, zda-li nová legislativa negativně neovlivní rovnost pohlaví. (Country Report Israel 2004, Progress Report Israel 2008)

Sociální politika a boj proti chudobě

Izrael provedl během let 2005-2006 základní opatření pro zlepšení situace chudých vrstev obyvatelstva. Došlo ke zvýšení minimální mzdy a vytvoření plánu pro lepší zacílení veřejných investic. Nízká životní úroveň arabské menšiny však zůstala bez povšimnutí. (ENP Progress Report Israel 2006)

V roce 2007 zaznamenala izraelská ekonomika růst, což vedlo ke snížení nezaměstnanosti o cca. 1,5% oproti předchozímu roku.⁴⁵ Část pracovních míst (15-20%) však nebylo možné obsadit z důvodu nízkého finančního ohodnocení nebo nedostačující kvalifikaci uchazečů. Tradičně vysoká zůstala nezaměstnanost arabských žen. Podle odhadu Evropské komise bylo v hodnoceném období zaměstnáno pouze 18% izraelských Arabek. Vláda však podnikla během roku 2007 opatření pro zvýšení účasti arabské populace na veřejné správě v Jeruzalémě a jeho okolí: 10% státních zaměstnanců musí pocházet z řad izraelských Arabů. (Progress Report Israel 2008)

Také v roce 2007 Evropská komise poukázala na problém chudoby. V hodnoceném roce žila pod hranicí chudoby až čtvrtina domácností.⁴⁶ Zchudnutí se týká zejména arabské a židovské ultraortodoxní komunity, které tvoří až 60% sociálně znevýhodněného obyvatelstva.⁴⁷ S problémem chudoby souvisí rovněž značné rozdíly v platové úrovni. Kolem 40% pracujících obyvatel dlouhodobě neplatí daň z příjmu z důvodu podprůměrného platového ohodnocení. V dubnu 2007 vláda zahájila plán, jehož cílem je do roku 2010 snížit počet chudých domácností na 17,2%. Tohoto cíle by mělo být dosaženo prostřednictvím vytváření pracovních míst, efektivnější integrací problémových komunit na trhu práce a přetvořením penzijního systému. Parlament rovněž schválil snížení cen elektrické energie o 50% pro chudé obyvatele. (Progress Report Israel 2008)

V roce 2008 došlo ke zpomalení růstu izraelské ekonomiky, což znesnadnilo boj s chudobou a nezaměstnaností. V prvním pololetí roku 2008 dosáhlo hranice chudoby 31,8% populace. Z toho tvořila více než polovinu arabská populace žijící v Izraeli. Další ohroženou skupinou se stali senioři. Vláda sestavila během roku 2008 tým odborníků, který byl pověřen vypracováním plánu daňových úlev pro skupiny obyvatelstva s nízkým příjmem. Prioritou sociální politiky se stalo rovněž větší zapojení dosud vyloučených skupin obyvatel na trhu práce, především z řad ultraortodoxního a arabského obyvatelstva. (Progress Report Israel 2009)

Během roku 2008 bylo možné sledovat snížení nezaměstnanosti oproti předchozímu roku. Vlivem globální ekonomické krize však poklesl počet pracovních míst zejména

⁴⁵ V listopadu 2006 dosáhla nezaměstnanost 8,1%, zatímco ve stejném měsíci roku 2007 její úroveň klesla na 6,1%. (Progress Report Israel 2008)

⁴⁶ V případě Izraele nepřesahují životní náklady chudého obyvatelstva 7,3 USD na den. (<https://www.cia.gov>)

⁴⁷ Tzv. charedim představují skupinu Židů, jejichž nejkonzervativnější jádro, se vyznačuje odporem vůči technologickému pokroku a všemu novému (např. počítačům, automobilům, telefonům, v některých případech je zakázáno také používání elektřiny).

v zemědělství, stavebnictví a finančních službách. Ze strany mezinárodních organizací byl negativně hodnocen způsob integrace zdravotně postižených na trhu práce. Ohodnocení těchto osob je o 34% nižší než průměrný plat v zemi. (Progress Report Israel 2009)

Chudoba zůstala hlavní výzvou také v roce 2009. V listopadu 2009 izraelský parlament oznámil, že vláda není schopna se s problémem chudoby vypořádat. Nezaměstnanost zůstala tradičně nejvyšší na jihu země. Naopak nejméně byl nezaměstnaností postizen Tel Aviv a Jeruzalém. V květnu 2009 připravila Ministerstva průmyslu, obchodu a práce nouzový plán pro snížení nezaměstnanosti v důsledku globální ekonomické krize. (Progress Report Israel 2010)

	2005	2006	2007	2008	2009
HDP (v mld. USD)	134,25	145,84	166,99	202,10	-
Přírůstek HDP	5,1%	5,3%	5,2%	4%	-
HDP na hlavu (USD)	19 372	20 676	23 257	27 652	-
Nezaměstnanost	9%	8,4%	7,3%	6,2%	7,4%
Populace	6,930,100	7,053,700	7,180,100	7,308,800	-
Populační přírůstek	1,8%	1,8%	1,8%	1,8%	-

Tab.15 : *Izrael: základní ekonomické a demografické údaje*

Zdroj: www.worldbank.org

<http://www.businessinfo.cz/cz/sti/izrael-ekonomicka-charakteristika-zeme/4/1001005/>

Obchodní spolupráce

Spolupráce v obchodní oblasti se v letech 2005-2009 nesla ve znamení růstu a posilování exportu v obou směrech. Během roku 2005 byla mezi Izraelem, Palestinskou samosprávou a EU založena trilaterální obchodní pracovní skupina, která měla za úkol posílit technickou spolupráci mezi Izraelem a Palestinou. Iniciativa však byla narušena vývojem v palestinsko-izraelském konfliktu. (ENP Progress Report Israel 2006)

Pro vytvoření užších obchodních vztahů mezi partnerskými stranami byla v červenci 2006 založena Euro-izraelská obchodní komora. V témž měsíci byla rovněž zahájena jednání o liberalizaci obchodu se zemědělskými produkty a zpracovanými produkty zemědělství a rybolovu. Izrael učinil z podnětu EU opatření pro zlepšení prostředí pro zahraniční investice, a to především prostřednictvím urychlení procesu privatizace a liberalizací kapitálových trhů. Evropská unie je dlouhodobě nejvýznamnějším obchodním partnerem Izraele. (ENP Progress Report Israel 2006, Progress Report Israel 2007, 2009)

<u>PRIORITY SPOLUPRÁCE</u>	<u>HODNOCENÍ VÝSLEDKŮ</u>
politická spolupráce	0
bezpečnostní spolupráce	+
ochrana lidských práv a svobod	-
sociální politika a boj proti chudobě	0
obchodní spolupráce	+

- neuspokojivý stav, v oblasti spolupráce nebyla provedena potřebná opatření
- 0 v oblasti spolupráce byla provedena opatření, ale nedošlo k relevantní změně poměrů
- + v dané oblasti spolupráce byla provedena opatření s pozitivním výsledkem

Tab.16 : Izrael: hodnocení výsledků v prioritních oblastech spolupráce (2005-2009)

Zdroj: Zpracováno na základě analýzy dokumentů ENP Progress Report Israel 2006, Progress Report Israel 2008, Progress Report Israel 2009, Progress Report Israel 2010)

http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/sec06_1507-2_en.pdf

http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/progress2008/sec08_394_en.pdf

http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/progress2009/sec09_516_en.pdf

http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/progress2010/sec10_520_en.pdf

Jak již bylo zmíněno výše, Izrael jako rozvinutá ekonomika nečerpá z fondů EU finanční podporu ve výši, která by byla srovnatelná s partnerskými arabskými zeměmi. Na základě Národního indikativního programu pro roky 2007-2010 byla Izraeli v rámci mechanismu ENPI vyčleněna částka 8 milionů EUR, která je určena především pro přizpůsobení izraelských norem a standardů požadavkům EU. Za tímto účelem jsou Izraeli k dispozici také technické nástroje TAIEX a Twinning. (Progress Report Israel 2008, Progress Report Israel 2009)

Izraeli jsou rovněž k dispozici finanční prostředky z dílčích programů ENPI (Partnership for Peace, European Instrument for Democracy and Human Rights - EIHDR nebo Non-state Actors and Local Authorities in Development) a z programu Mediterranean Sea basin programme, který mezi zúčastněné země uvolnil pro období 2007-2013 částku 173,607 milionů EUR. Program podporuje rozvoj v regionech na pobřeží Středomořího moře. (Progress Report Israel 2009)

ROK SPOLUPRÁCE	ZDROJ FINANCÍ	VÝŠE PODPORY	OBLAST SPOLUPRÁCE	ALOKOVANÁ ČÁSTKA
2005-2006	neuvedeno			
2007	ENPI	2	ochrana dat, rozvoj městské dopravy	-
2008	ENPI	2	ochrana dat, rozvoj městské dopravy	-
2009	ENPI	1,5	ochrana dat, rozvoj městské dopravy	-

* částky jsou uvedeny v milionech EUR

Tab. 17 : *Izrael: přehled finančních prostředků alokovaných v rámci EPS (2005-2009)*

Zdroj: *zpracováno na základě analýzy dokumentů ENP Progress Report Israel 2006, Progress Report Israel 2008, Progress Report Israel 2009, Progress Report Israel 2010)*

http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/sec06_1507-2_en.pdf

http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/progress2008/sec08_394_en.pdf

http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/progress2009/sec09_516_en.pdf

http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/progress2010/sec10_520_en.pdf

3.5. Výsledky evropské politiky sousedství

Míra úspěšnosti evropské politiky sousedství nezávisí pouze na definici konceptu a jeho následném uvedení do praxe, nýbrž také na vnitřních poměrech v partnerských státech. Analýza EPS ve třech vybraných zemích umožňuje blíže posoudit, jak koncept funguje ve třech odlišných prostředích: autoritářském Egyptě, destabilizované Palestinské samosprávě a hospodářsky rozvinutém a vnitřně stabilním Izraeli.

Je-li evropská politika sousedství charakterizována jako ambiciózní koncept, platí to v případě Egypta dvojnásobně. Země se potýká s vážnými hospodářskými problémy a vnitropolitická stabilita je udržována pouze díky autoritářskému režimu prezidenta Husního Mubaraka. Prezident Mubarak stojí v čele Arabské republiky Egypt již od roku 1981. Bezprostředně po svém nástupu do funkce obnovil výjimečný stav, který je od té doby pravidelně prodlužován. V důsledku nouzové legislativy trpí nejvíce lidská práva a drtivá většina pokusů o demokratizaci či hlubší reformy je předem odsouzena k neúspěchu. Kromě opozičních sil se prostřednictvím mimořádného stavu daří udržovat pod kontrolou také sociální vření. Neustále roste počet chudého obyvatelstva, nezaměstnanost, přičemž v zemi prakticky neexistuje systém sociální podpory. V posledních letech se čím dál zřetelněji hlásí ke slovu náboženské síly.

Podle Evropské komise vede cesta ke vnitřní stabilizaci skrze demokratizaci, dodržování základních lidských práv a svobod a podporu socio-ekonomického rozvoje. Třiletá spolupráce však prokázala, že zejména prvním dvěma požadavkům stojí v cestě právě autoritářský režim, který se po desetiletí nese v násirovském duchu a po desetiletí odolává reformním snahám. Tvůrci EPS předpokládali, že nejsilnější motivací pro naplňování reforem v partnerských zemích bude zejména příliv financí z fondů EU (a v druhé řadě pak výhody v oblasti obchodní spolupráce). Případ Egypta však dokazuje, že tato motivace selhává, jde-li o požadavek uskutečnění vnitropolitických reforem, které by ve svém důsledku mohly vést k vnitřní destabilizaci země a ohrožení politického establishmentu. Důkazem budiž obnovení mimořádného stavu v roce 2008 i přes nesouhlas Evropské komise a rovněž nulový pokrok v otázce dodržování lidských práv jako svoboda projevu či shromažďování. Státní moc si je vědoma skutečnosti, že demokratizace a uvolnění poměrů v kombinaci s rostoucím vlivem islamistů a rozčarováním obyvatelstva z hospodářské situace by byly nejkratší cestou k revolučnímu výbuchu.

Egypt však ustoupil v nekonfliktních oblastech lidských práv jako práva žen a dětí, ve kterých bylo možné během období spolupráce pozorovat pozitivní změny. Egyptská veřejnost začala věnovat více pozornosti dříve tabuizovaným tématům jako domácí násilí

nebo sexuální nátlak. Mnoho takovýchto případů bylo medializováno a došlo rovněž k vynesení několika trestů. To vše posloužilo jako důkaz, že státní moc není v otázce lidských práv zcela neústupná. Podstata problému však zůstala nezměněna.

Otázkou zůstává, je-li na místě kritika, kterou Evropská komise vznesla v případě Egypta i Palestinské samosprávy na adresu islámského práva. Z pohledu Západu mohou mít právní ustanovení vůči ženám diskriminační charakter. Jedná se však o systém, který je v drtivé většině muslimských zemí pevně zakořeněný. Postoj Evropské komise v tomto případě připomíná další pokus o import západních hodnot do zcela odlišného civilizačního okruhu.

Evropská politika sousedství by měla přispět také k socio-ekonomické stabilizaci země. Během období spolupráce nedošlo k podstatnému snížení nezaměstnanosti nebo chudoby, se kterými se Egypt potýká. Koncept EPS ani nedisponuje mechanismy, které by mohly tento vývoj znatelně ovlivnit. Evropská unie však poskytla Egyptu podporu při vytváření programů a strategií pro boj s těmito problémy. Během období spolupráce také egyptská vláda zahájila přípravu systému státní sociální podpory a penzijního systému, který se v arabských zemích vyskytuje velmi zřídka. Je nahrazen systémem širokých rodin, které suplují síť sociální podpory. Úspěšná je rovněž spolupráce v oblasti rozvoje školství a boje proti nigramotnosti, kde EPS přispěla k vytvoření strategie pro vzdělávání dospělých a zvýšení počtu vzdělávaných dětí.

V případě Egypta je určujícím faktorem pro úspěšnost EPS politický režim, který dlouhodobě odolává demokratizačním pokusům. Ty se nepodařilo prosadit ani v rámci EPS. Tato skutečnost však nevypovídá jen o účinnosti samotného konceptu, ale také o pozici, kterou EU zaujímá na poli mezinárodních vztahů. Vůči Egyptu plní EU roli štědrého sponzora, kterou umožňuje její hospodářská síla. V politické oblasti však vliv EU znatelně zaostává např. za USA. Byl to právě americký prezident George Bush jr., který v rámci svého „blízkovýchodního tažení“ vyvinul na svého spojence Mubaraka nátlak a vznesl požadavek demokratizace země. Výzva zněla tak vážně, že se v Egyptě v roce 2005 poprvé konaly prezidentské volby.⁴⁸ Evropská unie však nedisponuje postavením, které by bylo s USA srovnatelné. Proto se některé reformní cíle proměnily v nereálné plány. Evropská komise však prozatím přistoupila na kompromis a omluvila přezíravý postoj egyptské strany k některým relevantním tématům výměnou za reformy v méně konfliktních oblastech, které Egypt nechápe jako zdroj možného ohrožení.

⁴⁸ NOVÁK, Martin. Egypt poprvé volí prezidenta. Hospodářské noviny [online]. 7.9.2005, [cit. 2010-07-20]. Dostupný z WWW: <<http://hn.ihned.cz/c1-16781390>>.

Přes veškerou kritiku Evropské komise na adresu nedemokratického režimu nerespektujícího lidská práva je nutné podotknout, že Egypt je jedním z mála stabilních článků blízkovýchodního regionu (ponechme nyní stranou okolnosti této stability) a do jisté míry také jako stabilizační prvek funguje. Mezi partnerskými stranami tak dochází k paradoxní situaci: odstranění jevů, které Evropská komise v případě Egypta považuje za zdroj vnitřní nestability, by mohlo vést ke skutečné vnitropolitické destabilizaci země, které prozatím brání autoritářský režim. Při tvrdošjím prosazování západních hodnot by tedy Evropská komise měla lépe zvážit reálné důsledky demokratizace a vnitropolitického uvolnění.

Podmínky v Palestinské samosprávě se pro realizaci EPS zdají být příznivější: EU je hlavním dárce finančních prostředků, na kterých je fungování země zcela závislé. Přísun financí je podmíněn reformou státní správy a transparentním hospodařením s veřejnými financemi. Na tyto požadavky se v Palestinské samosprávě zaměřil také koncept EPS. S přihlédnutím ke sponzorské funkci, kterou EU v Palestině plní, lze předpokládat, že reformní požadavky jsou naplňovány úspěšněji, než je tomu v případě Egypta.

EU využila v Palestině konceptu EPS k budování životaschopných institucí, které v budoucnu vytvoří základ nezávislého palestinského státu. Zaměřuje se na množství oblastí od vytváření efektivní veřejné správy, státního rozpočtu, reformu justice po budování bezpečnostních a policejních složek, školství, zdravotnictví. EPS vytvořila rámec pro intenzivnější a především konkrétněji zacílený plán podpory. Tak jako je možné v případě Egypta označit za překážku v realizaci reformy autoritářský režim, je možné označit v Palestině za retardující faktor politickou nejednotnost země. Vývoj po volbách, které se konaly počátkem roku 2006, plynul k politickému rozdělení země. Události vygradovaly v červnu 2007, kdy se radikální hnutí Hamás chopilo vlády v pásmu Gazy, zatímco Západní břeh zůstal pod vlivem umírněného Fatahu. V této situaci není možné realizovat reformy v plné šíři. Spolupráce v rámci EPS a finanční podpora jsou navíc směřovány převážně na Západní břeh, neboť EU odmítá vládu Hamásu podporovat a finanční zdroje pro Gazu omezila na nezbytné minimum.

Z výše uvedených důvodů se nepodařilo realizovat vnitropolitické reformy, reformu státní správy nebo justice. Na Západním břehu se však díky financím z fondů EU alespoň podařilo zmodernizovat justiční systém. Velice úspěšná byla reforma správy veřejných financí, která je pro EU jako nejvýznamnějšího sponzora Palestinské samosprávy prioritou. Zásahu na úspěchu má dřívější ministr financí a pozdější premiér Salám Fajjád. Na post ministra financí

jej již zesnulému Jásiru Arafatovi doporučila Condoleeza Riceová. Fajjád získal na texaské univerzitě titul PhD. z ekonomie a zkušenosti nasbíral během působení ve Světové bance a Mezinárodním měnovém fondu. Stal se tak vhodným spojencem Evropské unie, která v Palestině dlouhodobě bojovala s netransparentním a neodpovědným nakládáním s finanční podporou. Salám Fajjád způsobil po svém nástupu do funkce ministra financí revoluci. Platy státních zaměstnanců začal posílat přímo na bankovní účty, čímž zamezil vyplacení mezd v hotovosti, kdy byla jejich výše určována „po známosti“. Začal rovněž na internetových stránkách svého ministerstva zveřejňovat údaje o rozpočtu. Z výplatních registrů státních zaměstnanců vyřadil více než 30 000 lidí, kteří státní platy pobírali jen za to, že podporovali vládní Fatah. Díky Fajjádovi došlo k transformaci systému veřejných financí, bylo ukončeno jejich rozkrádání, kdy velká část peněz proudila na soukromé účty politických představitelů. Fajjád rovněž zvýšil domácí příjmy a dokázal také snížit podíl zahraniční pomoci na státním rozpočtu. Ve státní pokladně se poprvé začaly hromadit ušetřené finanční prostředky.⁴⁹

Úspěšná je také bezpečnostní spolupráce a budování policejních složek. To se vlivem politického rozdělení země opět omezilo jen na Západní břeh. V rámci EPS se však podařilo navázat spolupráci mezi izraelskými a palestinskými policejními složkami.

Naproti tomu však spolupráce nepřinesla kýžené výsledky v oblasti sociálního a hospodářského rozvoje, na který mají dopad zejména izraelská bezpečnostní opatření. Palestinské obyvatelstvo se potýká s chudobou a nezaměstnaností, ekonomika stále nevykazuje potřebný růst. EU iniciovala programy sociálního rozvoje a palestinskému obyvatelstvu poskytuje hmotnou podporu. EU však nemá k dispozici nástroje, které by významně přispěly k ekonomické obnově země, která je určována vnějším činitelem, konkrétně izraelskou politikou vůči Palestinské samosprávě.

Zcela zvláštní kategorií mezi blízkovýchodními partnerskými státy je Izrael. Jedná se o hospodářsky rozvinutou a stabilní zemi, která je zcela nezávislá na financích Evropské unie. Pokud má EPS za cíl vnitřní stabilizaci v partnerských zemích výměnou za finanční podporu ze strany EU, pak se může zdát, že Izrael byl do spolupráce zahrnut takřka omylem. Motivací je v tomto případě zejména obchodní a bezpečnostní spolupráce.

V případě Izraele se rovněž změnil přístup Evropské komise, který je znatelný již z textu akčního plánu. Evropská komise vzala v úvahu skutečnost, že Izrael je pro EU rovnocenným hráčem a je tak o poznání těžší nabídnout takový typ spolupráce, na kterém by se tato

⁴⁹ SHANNÁH, Šádí . *Blog.aktualne.cz* [online]. 20.3.2010 [cit. 2010-07-20]. Bilá intifáda Saláma Fajjáda. Dostupné z WWW: <<http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/sadi-shanaah.php?itemid=9285>>.

partnerská země byla ochotna podílet. Samotný akční plán je velmi rámcový: obecný nástin politicko-bezpečnostní spolupráce, záměr prosazovat lidská práva a svobody, spolupráce v oblasti sociální politiky a široký prostor pro obchodní, vědeckou nebo kulturní spolupráci.

EU dlouhodobě kritizuje přístup Izraele k Palestinské samosprávě a k problematice spojené s palestinsko-izraelským konfliktem. Evropská komise v dokumentech EPS kritizuje zejména porušování lidských práv u arabské minority. Tato kritika má však spíše deklarativní charakter, neboť EPS nemá k dispozici účinné prostředky, kterými by byla schopna prosadit změny. Ačkoliv jsou stanoviska Evropské komise v mnoha případech shodná se závěry a výzvami, které vůči Izraeli směřuje OSN, odmítá Izrael v této oblasti učinit podstatnější změny. Hlavním důvodem jsou obavy o vnitřní bezpečnost a destabilizaci, ke které by mohlo v důsledku volnějšího přístupu k arabské menšině dojít. EU se však snaží alespoň o diskuzi na téma práv Arabů v Izraeli i palestinských územích. Dlouhodobě se rovněž nedaří nalézt shodu v tématech týkajících se izraelsko-palestinského konfliktu.

Úspěšnou spolupráci se podařilo navázat v oblasti bezpečnosti. Pro EU představuje Izrael důležitého partnera v boji proti terorismu, Izrael naproti tomu využívá kapacit EU pro boj s domácím zločinem, především s obchodem s lidmi. Úspěšná je rovněž obchodní spolupráce.

Méně úspěšná byla spolupráce v oblasti sociálního rozvoje a boje proti nezaměstnanost a chudobě. Izrael během období spolupráce projevil snahu postavit se těmto sociálním jevům. Bylo vytvořeno několik plánů a strategií pro snížení nezaměstnanosti a chudoby. V roce 2009 však izraelská vláda oznámila, že není schopna proti těmto problémům účinně bojovat.

V rámci EPS se ve třech analyzovaných partnerských zemích podařilo dosáhnout pouze dílčích úspěchů, které však neodpovídají skutečným ambicím konceptu. EPS nabídla výměnou za uskutečnění reformy přístup k finančním zdrojům a jiné výhody. V případě Egypta a Izraele se však tato nabídka neprokázala jako dostatečně motivující (u Izraele je navíc finanční motivace zcela mimo hru), jde-li o vnitropolitické reformy nebo otázky týkající se demokratizace, které by mohly ohrozit vnitřní stabilitu státu. Reformní požadavky jsou ve většině případů v rozporu se směřováním domácích politik. Pro realizaci reformy navrhovaných vnějším aktérem, jehož roli EU bezesporu zastává, pak není v partnerských zemích dostatek prostoru ani politické vůle. Příčinou jsou především obavy z možné vnitřní destabilizace. Politické cíle EPS se tak mění pouze v jakousi deklaraci postoje Evropské unie bez naděje na úspěch. Oba státy nepokládají za prioritu demokracii, nýbrž vnitřní bezpečnost. Zásady EU, které lze shrnout do hesla „demokracie a lidská práva především“, se tak rozcházejí s postojem partnerských zemí, které demokracii a lidským právům nadřazují bezpečnost a vnitropolitickou stabilitu.

Odlišná situace panuje v Palestinské samosprávě, kde se podařilo alespoň částečně realizovat většinu z klíčových témat spolupráce. Jak již bylo řečeno výše, situaci pro realizaci cílů EPS „usnadňuje“ finanční závislost a vnitřní destabilizace země, která poskytuje dostatek prostoru pro vnitropolitické reformy. Vzhledem ke skutečnosti, že žádný z partnerských států Blízkého východu nebo Severní Afriky netrpí stejnou nebo alespoň srovnatelnou mírou vnitřní nestability, je nemožné ověřit hypotézu, že pro naplňování EPS je nejvhodnější takto destabilizované prostředí. Pro EU však EPS v Palestině nepředstavuje pouze prostředek její vnitřní stabilizace, ale především prostředek pro posílení své politické role na Blízkém východě a blízkovýchodním mírovém procesu a vytvořit tak částečnou protiváhu USA.

Koncept EPS selhává v závažných tématech jako demokratizace nebo dodržování lidských práv. Jeho účinnost se omezuje pouze na nekonfliktní témata, která mají pro partnerské země jednoznačný přínos. Spolupráce v oblasti bezpečnosti, obchodní spolupráce nebo socio-ekonomická reforma nepředstavují pro dané země zdroj možné destabilizace. EPS může v takovýchto případech skutečně fungovat jako urychlovač reformních snah, které vzešly z domácího prostředí, a takovéto snahy patřičně finančně podpořit. Koncept však nemá reálné nástroje pro prosazení relevantních vnitropolitických změn. Jak již bylo řečeno, tato skutečnost pouze odráží mezinárodně-politickou slabost EU, která znemožňuje vyvinout na partnerské země účinný nátlak. Ostatně samotná EU upřednostňuje metodu diskuzí a přesvědčování. EPS se pak stává pouze jakýmsi návrhem reform, které budou prosazeny pouze v případě, že se budou shodovat se zájmy silnějších mezinárodních aktérů USA či OSN, kteří budou s to je skutečně prosadit. Pokud však EU nenajde prostředky k prosazení svých stanovisek v relevantních tématech, stane se z evropské politiky sousedství pouze polovičatý koncept, jehož ambice zůstanou omezeny pouze na stránky akčních plánů.

4. Evropská politika sousedství - účinný nástroj k řešení palestinsko-izraelského konfliktu?

Blízkovýchodní konflikt se stal téměř synonymem Blízkého východu samotného. Přestože palestinsko-izraelský konflikt představuje již tradiční mezinárodně-politické téma, doposud se nepodařilo nalézt jeho uspokojivé řešení. Všechny dosavadní snahy o řešení blízkovýchodního konfliktu však byly dříve nebo později odsouzeny k zániku.

Hovořit o arabsko-izraelském konfliktu je však stále „in“, ať už se jedná o kontroverzní hlavy islámských států, které využívají ostré protiizraelské rétoriky a barvitých metafor k tomu, aby na sebe strhly světovou pozornost, nebo politické špičky západního světa. Svě ambice však začala projevovat také Evropská unie, která se pokouší vybojovat si své místo mezi hlavními aktéry blízkovýchodního mírového procesu.

Následující kapitola se zaměří přednostně na euro-izraelsko-palestinské vztahy, ačkoli za aktéry blízkovýchodního konfliktu lze považovat rovněž Sýrii nebo Libanon. Text má za úkol zhodnotit možnosti EU prosadit se jako relevantní aktér v blízkovýchodním mírovém procesu a analyzovat účinnost konceptu EPS vůči palestinsko-izraelskému konfliktu, který je hlavním faktorem ovlivňujícím stabilitu regionu.

4.1. Evropská unie a blízkovýchodní konflikt

Mírové urovnání palestinsko-izraelského konfliktu Evropská unie považuje za jeden z hlavních cílů své zahraniční politiky v blízkovýchodním regionu. Konflikt pro Evropskou unii představuje jeden z mnoha zdrojů bezpečnostních rizik, které mohou vážně ohrozit její vnitřní stabilitu. Evropská unie se stala jedním z nejvýznamnějších finančních sponzorů Palestinské samosprávy a snaží se prosadit vedle USA a OSN jako další relevantní hráč v regionu. Současná pozice EU v blízkovýchodním mírovém procesu však svědčí o tom, že tyto mezinárodně-politické ambice se do jisté míry daří naplňovat a EU představuje pro USA na Blízkém východě spojence a partnera.

Evropské unie v arabsko-izraelském konfliktu zaujímá proarabský respektive propalestinský postoj. Počátky této politické orientace je možné hledat v 60. a 70. letech 20. stol., kdy EHS - motivováno bezpečnostními i ekonomickými zájmy - začalo budovat těsnější spolupráci se státy Blízkého východu. Důležitým faktorem byla také energetická závislost západní Evropy na blízkovýchodních arabských státech. Ropa z tohoto regionu představovala 80% celkového dovozu do Evropy. Jomkipurská válka a následné ropné

embargo tak měly značný vliv na formulaci zahraničních vztahů EHS. V důsledku proarabského postoje došlo logicky ke zhoršení vztahů s Izraelem. (Bicchi 2007: 68-80, Dannreuther 2005: 154)

Dne 13. června 1980 byla na závěr summitu v Benátkách Evropskou komisí přijata tzv. Benátská deklarace. Jednalo se o vrchol Euro-arabského dialogu, který byl organizován Evropským společenstvím v rámci Evropské politické spolupráce. (Fiala, Pitrová 2003: 548) Tento dokument dodnes tvoří jeden z pilířů politiky EU vůči arabsko-izraelskému konfliktu. (Dannreuther 2005: 154) Benátská deklarace vyzvala jménem členských států ES zneprátenou izraelskou a palestinskou stranu, aby uznaly právo na existenci a bezpečnost všech států v regionu. Izrael byl nepřímo vyzván k respektování práv palestinského lidu a jeho nároku na sebeurčení. Devět evropských států rovněž apelovalo na Izrael, aby ukončil okupaci arabských území zabraných po roce 1967.⁵⁰ Za největší překážku mírového procesu označilo ES budování židovských osad na palestinských územích. Zneprátené strany byly rovněž vyzvány, aby se vzdaly násilí. Za účelem urovnání konfliktu devítka nabídla realizaci konzultací mezi Izraelem a Palestinou, které by napomohly k řešení konfliktu. (Venice Declaration 1980)

Benátská deklarace a podpora, kterou ES vyjadřovalo palestinskému vůdci Organizace pro osvobození Palestiny (OOP) Jásiru Arafatovi a snahám o palestinské sebeurčení, způsobila další narušení vztahů mezi Společenstvím a izraelským státem. Celkově vzato lze však roli Společenství v blízkovýchodním konfliktu v 80. letech charakterizovat jako marginální. ES nemělo dostatečné nástroje a především konkrétní koncepci společné zahraniční politiky k tomu, aby mohlo získat významnější pozici. Zaostávalo tak daleko za USA a SSSR, který se zhostil úlohy podporovatele arabských států v boji proti Izraeli. (Dannreuther 2005: 155-156)

Změnu ve vývoji situace si ES slibovalo především od rozpadu bipolárního světového pořádku. Proměna mezinárodního řádu byla znatelná i na Blízkém východě, kde se uvolnilo napětí pramenící z dřívějšího soupeření mezi USA a SSSR o vliv v regionu. Otevřel se rovněž prostor pro nové aktéry. Jednou z prvních příležitostí pro ES byla mírová konference v Madridu, která byla zahájena dne 30. října 1991, jejíž hlavní ambicí bylo dosáhnout vzájemného uznání izraelské a palestinské strany a definovat podmínky vzniku samostatného palestinského státu. (Čejka 2007: 187, Dannreuther 2005: 155)

⁵⁰ V roce 1967 došlo k arabsko-izraelské válce, jejímž iniciátorem byl Egyptský prezident Násir. Během konfliktu se Izraeli podařilo obsadit Golanské výšiny, Sinajský poloostrov, západní břeh Jordánu, pásmo Gazy a Jeruzalém. (Nálevka 2000: 84-87)

Očekávání ES se však nenaplnila, neboť hlavní roli převzaly USA a Rusko jakožto organizátoři a sponzoři konference. Vlivem proarabské orientace Evropského společenství si ani Izrael nepřál jeho zapojení do blízkovýchodního mírového procesu. Společenství na konferenci získalo status pozorovatele a nebylo tak oprávněno zasáhnout do žádného z důležitých témat agendy jako např. otázka suverenity palestinského státu, otázka určení hranic nebo práv Palestinců. ES se však stalo vedoucím členem nejvýznamnější pracovní skupiny, která byla po konferenci ustavena, o tzv. pracovní skupinu pro regionální a ekonomický rozvoj (REDWG). Její hlavní úkol spočíval ve vedení a distribuci mezinárodní finanční pomoci na palestinských územích. Jednotlivé členské státy ES pak byly pověřeny vedením dílčích pracovních skupin, jež vypracovávaly strategie v oblasti socio-ekonomického rozvoje, infrastruktury, bezpečnosti apod. (Gomez 2003: 124-125) ES se rovněž prostřednictvím tzv. Kodaňského akčního plánu zavázalo poskytnout finanční zdroje pro další rozvoj oblasti. (Dannreuther 2005: 156)

V souvislosti s uzavřením dohod z Osla a podpisem Deklarace principů přechodné samosprávy v září 1993, která dala Palestincům naději na vznik samostatného státu, se pozornost mezinárodního společenství obrátila k otázce ekonomické obnovy palestinských území.⁵¹ Světová banka ve své studii zdůraznila, že udržení míru nebude možné, pokud se

⁵¹ Po madridské konferenci, která nepřinesla v palestinsko-izraelském konfliktu významnější průlom, následovala série dalších schůzek mezi představiteli Izraele a Organizace pro osvobození Palestiny (OOP) jakožto oficiálním. Vrcholem byla tajná jednání v Norsku během března 1993, která vytvořila základ pro tzv. I. mírovou smlouvu z Osla (oficiální název dokumentu je Deklarace principů přechodné samosprávy). Listina byla podepsána ve Washingtonu dne 13. září 1993 Jásirem Arafatem jako předsedou OOP a reprezentantem palestinského lidu a izraelským premiérem Jicchakem Rabinem. Dohody se podařilo dosáhnout díky umírněnosti Jicchaka Rabina v palestinské otázce. Funkce zprostředkovatele jednání se zhostil Bill Clinton. Smlouvou Jásir Arafat uznal historicky poprvé právo Izraele na existenci. Izrael však v dohodě neuznal právo na existenci palestinského státu. I přesto je dohoda z Osla v arabsko-izraelském konfliktu pokládána za klíčovou. Na jejím základě byla 4. května 1994 na přechodnou dobu pěti let ustavena Palestinská národní samospráva, která vznikla na západním břehu Jordánu a v pásmu Gazy. Situace vypadala po uzavření dohod nadějně, ale další jednání mezi arabsko-palestinským táborem provázely těžkosti, a to zejména při projednávání praktického naplnění dohod. Jejich obsah navíc nebyl akceptován izraelskou ani palestinskou veřejností, o čemž svědčil narůstající počet teroristických akcí na obou stranách. Dne 14. října 1994 byla Jicchaku Rabinovi a Jásiru Arafatovi udělena Nobelova cena za mír za jejich roli v blízkovýchodním mírovém procesu. V září 1995 byla uzavřena tzv. Dohoda o přechodném uspořádání, nebo-li Oslo II. Na základě dohody podepsané opět Rabinem a Arafatem byly rozšířeny pravomoci Palestinské samosprávy. Některá svatá místa na Západním břehu byla předána pod kontrolu palestinské strany. Izrael rovněž přislíbil zvýšit přísun vody Palestinské samosprávě a propustit několik tisíc palestinských vězňů z izraelských věznic. Mírový proces však byl přerušen tragédií, ke které došlo v Tel Avivu 4. listopadu 1995, když radikální

dlouhodobě nezlepší životní podmínky palestinského lidu na okupovaných územích. Počátkem října 1993 se ve Washingtonu konala konference sponzorů, na kterém se ES/EU zavázala poskytnout v období let 1994-1998 500 milionů ECU ze svého rozpočtu.⁵² ES/EU se po washingtonské konferenci stala největším sponzorem Palestinské samosprávy. (Gomez 2003: 126) Finanční pomoc z fondů ES/EU do oblasti začala z větší části proudit prostřednictvím organizace zřízené při OSN UNRWA (United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East), která se od roku 1950 zabývá problémem palestinských uprchlíků nejen na palestinských územích, ale také v okolních státech. EU je do dnešní doby nejvýznamnějším přispívatelem do fondů UNRWA. (Čejka 2006: 203)

ES/EU využila svého potenciálu a zkušeností v oblasti ekonomické spolupráce a systému finanční pomoci, které se osvědčily již v procesu vlastního rozšiřování. Poskytnuté prostředky byly využívány především k budování palestinských bezpečnostních složek, podpoře administrativy nebo organizaci voleb. Ekonomická pomoc se tak stala hlavním nástrojem ES/EU v blízkovýchodním mírovém procesu. Přísun finančních zdrojů z fondů ES/EU byl ale podmíněn ochotou palestinské strany pokračovat v mírových jednáních, což se ukázalo být účinným prostředkem nátlaku na palestinské politické představitele. (Dannreuther 2005: 156-157, Gomez 2003: 125-128)

Díky roli hlavního sponzora našlo Evropské společenství a pozdější Evropská unie své místo mezi klíčovými aktéry blízkovýchodního mírového procesu. S růstem hospodářského vlivu však členské státy vyjádřily zájem zvýšit také politický vliv EU, především z důvodu lepší ochrany evropských investic. Chyběl však společný základ pro definici jednotné blízkovýchodní politiky, kterou by se EU mohla řídit. Koncept společné zahraniční a bezpečnostní politiky, který by v této situaci mohl posloužit, teprve procházel fází formování. V prosinci 1993 však byly definovány alespoň základní principy společné evropské politiky v blízkovýchodním mírovém procesu, z nichž nejdůležitější jsou:

- participace na mezinárodních mírových iniciativách a podpora mírového procesu
- podpora demokracie na palestinských územích

sionista zastřelil premiéra Rabina. Jeho smrt byla pro veřejnost šok a rovněž přelomový bod v mírovém procesu. Ten se po jeho smrti značně zpomalil a v roce 2000 skončil úplně s příchodem izraelské pravicové strany Likud k moci. (Čejka 2007: 188-197)

⁵² Zkratka ECU (European Currency Unit) označovala od roku 1979 měnovou jednotku zemí Evropského společenství a byla užívána zejména v souvislosti s mezinárodními finančními operacemi. Ke dni 1. lednu 1999 byla nahrazena eurem.

- podpora budování palestinských institucí
- budování regionální spolupráce zejména v rámci multilaterálních pracovních skupin
- poskytnutí rozvojové pomoci i jiným stranám zapojeným do mírových jednání, a to především Sýrii a Libanonu

(Gomez 2003: 128-129)

Vývoj v mírovém procesu pro EU nabyl na důležitosti zvláště po listopadu 1995, kdy byl zahájen projekt Euro-středomořského partnerství. Barcelonský proces se z pohledu EU neměl stát arénou, ve které si zneprátelené strany budou „vyřizovat účty“, ačkoliv jeden z jeho největších přínosů je právě fakt, že ke společnému stolu přivedl zástupce zneprátelených států. EU se však snažila striktně oddělit Euro-středomořské partnerství a blízkovýchodní mírový proces. Arabsko-izraelská dichotomie byla alespoň z části narušena zapojením Malty, Kypru a Turecka do projektu. Samotná účast arabských států a Izraele však předznamenala závislost Euro-Medu na vývoji v blízkovýchodním mírovém procesu. Vždyť samotný projekt byl protagonisty blízkovýchodního konfliktu přijat jen díky uvolnění napětí mezi Izraelem a Palestinou po uzavření dohod z Osla. Kolaps dohod z Osla a nástup lídra protipalestinsky vyhraněné strany Likud Benjamina Netanjahu do funkce izraelského premiéra v červnu 1996 však Euromed zcela paralyzovaly. Kromě nadějí na budování užší spolupráce mezi členy Barcelonského procesu tak byly ohroženy i záměry EU lépe monitorovat osud investic poskytovaných Palestinské samosprávě. (Amirah-Fernandez, Youngs 2006: s. 78, Dannreuther 2005: 157-159)

V polovině roku 1996 došlo k rapidnímu zhoršení arabsko-izraelských vztahů, které bylo způsobeno zejména vlivem politiky izraelského premiéra Benjamina Netanjahu vůči Palestině. Netanjahu získal premiérský post po volbách v květnu roku 1996, ve kterých nečekaně zvítězila pravicová politická strana Likud s Netanjahu v čele. S jeho usednutím do premiérského křesla skončilo v izraelské politice období kompromisů. Netanjahu byl kritikem dohod z Osla a především myšlenky samostatného palestinského státu. Protipalestinská p izraelského premiéra a také jeho četné skandály vedly záhy ke zhoršení vztahů nejen s arabskými státy, ale také s USA. (Čejka 2007: 203-206)

Do vážného ohrožení se však dostalo i Euro-středomořské partnerství. Pro partnerské arabské země bylo nepřijatelný izraelský odklon od dohod z Osla, ostré výpady Netanjahu na adresu Arafata, izraelský vojenský zásah v Libanonu proti hnutí Hizballáh v dubnu 1996 a zvláště rozhodnutí o další výstavbě židovských osad ve východním Jeruzalémě v únoru

1997.⁵³ Napjatá atmosféra mezi Palestinou a Izraelem a také Libanonem a Sýrií, která sousední stát okupovala od počátku 90. let 20. stol., znamenala přístup všech partnerských zemí a zcela znemožnila jednání v rámci Euro-Medu. Partnerské strany spolu odmítly komunikovat. ministři zahraničních věcí arabských států dokonce pohrozili ukončením spolupráce na Euro-středomořském partnerství. EU však v takovéto situaci neměla k dispozici nástroje, prostřednictvím kterých by byla schopna vyvinout na izraelskou vládu jako hlavního narušitele Euro-Medu dostatečný nátlak. Bylo vydáno pouze několik deklamací, které kritizovaly izraelský politický postoj a vyjádřily podporu palestinské straně, přičemž nejhlasitějším kritikem Izraele byl francouzský prezident Jacques Chirac.⁵⁴ (Dannreuther 2005: 159, Gomez 2003: 128-129)

V období krize v arabsko-izraelských vztazích se vize separace mírového procesu od Euro-Medu ukázala být nereálná. Arabské státy očekávaly patřičnou reakci EU na politiku Izraele, který Evropská unie kritizovala za hospodářské blokády palestinských území porušující principy Euro-středomořského partnerství. Izraelská vláda zase projevovala nesouhlas s proarabskou pozicí EU.⁵⁵ (Gomez 2003: 135)

⁵³ Otázka Jeruzaléma byla vždy pro palestinskou i izraelskou stranu velmi citlivá. Palestinská reprezentace do budoucna počítala s možností, že by se z palestinského Východního Jeruzaléma stalo hlavní město budoucího nezávislého státu. Proti tomu však židovské obyvatelstvo s posvěcením svých politiků bojovalo zejména výstavbou židovských osad kolem celého města. Tento prstenec, do kterého byl Jeruzalém sevřen, poté nedovoloval, aby Palestinci realizovali vlastní vizi. (Čejka 2007: 214)

⁵⁴ Blízkovýchodní politika francouzského prezidenta Jacquese Chiraca zaujímala proarabské tendence. Dle Chiracova názoru by Francie měla jako jeden z nejvýznamnějších individuálních dárců finančních prostředků Palestinské samosprávě v mírovém procesu zastávat mnohem významnější pozici. Chirac využil francouzského předsednictví v Evropské radě v první polovině roku 1995 a zorganizoval několik schůzek s Jásirem Arafatem s cílem získat pro Francii větší vliv v blízkovýchodním mírovém procesu. Byl to také Chirac, kterému se podařilo v izraelsko-libanonském konfliktu roku 1996 vyjednat stažení izraelských vojsk z Libanonu. Chiracův nezávislý postoj na EU umožnila především absence jednotné evropské blízkovýchodní politiky. Výsledkem však poté bylo napětí mezi členskými státy. (Dannreuther 2005: 159, Gomez 2003: 128-129)

⁵⁵ Změna postoje v otázce oddělení Euro-Medu od mírového procesu se projevila v září roku 2000, když Evropská komise vydala při příležitosti pětiletého výročí Barcelonského procesu dokument s názvem *Reinvigorating the Barcelona Process*. Dokument uznává vliv mírového procesu na Euro-středomořské partnerství: „Komplikace v blízkovýchodním mírovém procesu zpomalily vývoj a omezily míru rozvoje regionální kooperace. (...) Ochota aktivněji spolupracovat se sousedními zeměmi byla zbržděna vlivem politik v rámci mírového procesu.“ (*Reinvigorating the Barcelona Process* 2000: 3-4)

Potřeba Evropské unie posílit své pozice v mírovém procesu vedla v říjnu 1996 k vytvoření postu zvláštního vyslance EU pro blízkovýchodní mírový proces, který se zhostil úlohy prostředníka mezi Izraelem a Palestinou. Do funkce byl jmenován španělský diplomat Míguel Angel Moratinos, který v minulosti zastával post izraelského velvyslance a těšil se respektu ze strany izraelských i palestinských politických představitelů.⁵⁶ Evropská unie si realisticky nekladla za cíl významně zasáhnout do blízkovýchodního mírového procesu, ale pouze zprostředkovat a udržet při životě dialog mezi nepřátelými stranami. Vedoucí pozici v mírovém procesu nadále zastávaly Spojené státy. (Čejka 2006: 197, Dannreuther 2005: 159, Gomez 2003: 129-130)

Významnější roli v blízkovýchodním mírovém procesu Evropské unii dopřál až nový americký prezident Billa Clinton. EU byla na základě dobrých vztahů s arabskými státy pověřena zprostředkováním diplomatických jednání. Díky podpoře Palestinské samosprávy měla EU výbornou výchozí pozici zejména při jednání s arabskými partnery.⁵⁷ Dobré vztahy mezi EU a arabskými státy byly navíc posíleny v roce 1999, kdy se EU prostřednictvím Berlínské deklarace zavázala podporovat vznik nezávislého palestinského státu. Evropská unie rovněž získala roli prostředníka při jednáních v Šarm al-Šejchu a Tabě v roce 2001, která navazovala na historicky druhou izraelsko-palestinskou schůzku v Camp Davidu.⁵⁸ EU se

⁵⁶ Evropská unie vysílá zvláštní vyslance do krizových oblastí, kde mají za úkol tlumočit stanoviska a prosazovat zásady EU. Od roku 2003 zastává post zvláštního vyslance pro blízkovýchodní mírový proces Marc Otte.

⁵⁷ R. Gómez tuto pozici výstižně definoval jako „honest broker“ (Gomez 2003: 123)

⁵⁸ V červenci 2000 se konala druhé jednání v Camp Davidu, kde se pod patronací Billa Clintona sešel izraelský premiér Ehud Barak s Jásirem Arafátem (k první schůzce v Camp Davidu došlo v roce 1978, kdy byla podepsána egyptsko-izraelská mírová smlouva a Egypt se stal prvním arabským státem, který uznal existenci Izraele). Jednání ztroskotala na neústupnosti Arafata v otázce rozlohy budoucí Palestiny, i když Izrael byl ochoten připustit vytvoření palestinského státu na území celé Gazy, na cca. 90% Západního břehu a ve Východní Jeruzalémě, který Izrael jednostranně anektoval roku 1980. Premiér Barak Arafatovi při jednáních v Camp Davidu nabídl, že velká část východního Jeruzaléma bude předána Palestincům, kteří jej budou spravovat a budou moci volit vlastního starostu. Odpovědnost za bezpečnost by však nadále spočívala na izraelské policii a armádě. Arafat tuto nabídku odmítl. Napjatá situace vyvrcholila provokativním výstupem izraelského opozičního politika Ariela Šarona na Chrámovou horu v doprovodu stovek policistů, což muslimy pobouřilo (Chrámová hora je podle islámské tradice místo, odkud prorok Muhammad vystoupil po své smrti na nebesa). Po neúspěšném jednání v Camp Davidu se prezident Clinton pokusil iniciovat izraelsko-palestinská jednání v Šarm al-Šejchu a Tabě, která však rovněž skončila bezvýsledně. V pohnutých událostech vypukla v září 2000 druhá palestinská intifáda, tedy boj za osvobození, která je považována za konec izraelsko-palestinského mírového procesu. Jeho zánik potvrdil nástup Ariela Šarona ze strany Likud do funkce premiéra v roce 2001. (Čejka 2007: 207-217)

stala v mírovém procesu partnerem USA. Uznala americkou nadřazenost a spokojila se s diplomatickou pozicí. Toto rozdělení rolí přispělo ke zmírnění napětí mezi těmito aktéry. Lze říci, že období let 1998-2000 bylo pro EU co do zapojení se do mírového procesu nejintenzivnější. (Dannreuther 2005: 159-160)

Po neúspěšných jednáních v Camp Davidu v září 2000 však mírový proces uvízl v mrtvém bodě. Okolnostem neprospěl ani převzetí funkce izraelského premiéra Arielem Šaronem z protipalestinsky laděné strany Likud. Z tohoto hlediska byl pro Šarona maximálně vyhovující nástup George Bushe jr. do prezidentského úřadu v roce 2001, pro nějž mírový proces nebyl v rámci blízkovýchodní politiky prioritou. K dalšímu odklonu došlo po událostech z 11. září, kdy se americká politika na Blízkém východě zúžila na otázku Afghánistánu a Iráku. Izrael tak získal v palestinské otázce takřka volné ruce. Šaron v této situaci přirozeně utlumil dialog s propalestinsky orientovanou Evropskou unií. Ke zhoršení vzájemných vztahů přispívala i Šaronova politika vojenských operací na izraelských palestinských územích, při nichž pravidelně docházelo k záměrnému poškozování dopravní infrastruktury, která byla budována z finančních prostředků EU. EU se rovněž dlouhodobě pokoušela o obnovu palestinské ekonomiky, což v podmínkách téměř permanentního válečného stavu nebylo možné uskutečnit. (Dannreuther 2005: 160)

V dubnu roku 2002 se Evropská unie plně vrátila do hry, když byl z podnětu USA vytvořen tzv. Blízkovýchodní kvartet (Quartet on the Middle East), sestávající ze zástupců USA, EU, OSN a Ruska.⁵⁹ Kvartet měl napomoci mírovému řešení blízkovýchodního konfliktu. Ustavení Blízkovýchodního kvartetu bylo jakýmsi potvrzením pevné pozice EU v mírovém procesu a rovněž skutečnosti, že Spojené státy připustily fakt, že bez zapojení a užší spolupráce s klíčovými mezinárodními aktéry nebudou schopny posunout mírový proces kupředu. (Dannreuther 2005: 160-162)

V roce 2002 čtveřice vytvořila plán s názvem Cestovní mapa, který vytvořil platformu pro americkou a také evropskou politiku v blízkovýchodním mírovém procesu. Dokument si kladl za cíl konflikt ukončit, připravit vhodné podmínky k provedení politických reforem v Palestinské samosprávě a prosadit ukončení výstavby židovského osídlení na palestinských územích. Rovněž mělo dojít k vyřešení otázky Východního Jeruzaléma a palestinských uprchlíků. Do roku 2005 pak měl být vytvořen samostatný palestinský stát. Cíle vytyčené

⁵⁹ Používá se rovněž název Kvartet pro Blízký východ nebo Diplomatický kvartet. Zástupcem EU v Blízkovýchodním kvartetu je Tony Blair.

v dokumentu se však nepodařilo dodržet zejména vlivem nerealizovatelného časového plánu. (Čejka 2006: 196-197)

V roce 2007 publikoval vysoký zmocněnec pro společnou zahraniční a bezpečnostní politiku Javier Solana ve spolupráci s evropskou komisařskou pro vnější vztahy Benitou Ferrero-Waldner strategií EU pro blízkovýchodní mírový proces. Dokument s názvem *Statebuilding for Peace in the Middle East: an EU Action Strategy* byl vydán při příležitosti obnovených mírových rozhovorů mezi prezidentem Palestinské samosprávy a předsedou vládního hnutí Fatah Mahmúdem Abbásem a izraelským premiérem Ehudem Olmertem a také v souvislosti s nadcházejícím mírovým summitem v americkém Annapolisu.⁶⁰ Evropská unie se v dokumentu zavázala k podpoře mírového procesu, a to nejen diplomatické, ale také materiální, a mírových iniciativ USA. Rovněž přislíbila podporovat proces budování nezávislého palestinského státu a přispět k vyřešení klíčových bodů konfliktu, kterými je otázka statusu východního Jeruzaléma, otázka uprchlíků a bezpečnost. (*Statebuilding for Peace in the Middle East: an EU Action Strategy 2007*) Konkrétní výčet aktivit EU na podporu palestinského státu znázorňuje následující tabulka.

⁶⁰ Mírový summit v Annapolisu byl iniciativou USA pro řešení blízkovýchodního konfliktu. V říjnu tohoto roku zahájila tehdejší americká ministryně zahraničí Riceová jednání na Blízkém východě o mírovém summitu, který byl plánován na listopad 2007. Cílem summitu bylo předložit konkrétní mírovou dohodu, která by přinesla řešení v nejdůležitějších otázkách palestinsko-izraelského sporu. Vyřešen měl být především status Jeruzaléma, otázka konkrétní rozlohy budoucího palestinského státu, osud židovských osad na Západním břehu a problém návratu palestinských uprchlíků do Izraele. Celkově vzato se mělo jednat o obnovení blízkovýchodního mírového procesu po druhém jednání v Camp Davidu v roce 2000. Vedle izraelsko-palestinského problému se však ke slovu přihlásil i syrský prezident Asad, jehož záměrem bylo využít summitu k jednání o navrácení Izraelem okupovaných Golanských výšin Sýrii. Reakce na americkou iniciativu však byly rozporuplné a nemalým dílem k tomu přispěla neschopnost izraelské a palestinské strany shodnout se na společné deklaraci o postoji ke klíčovým otázkám arabské a izraelské strany, která měla být základem pro další jednání. O mírovém summitu se tak na mezinárodní politické scéně hovořilo pouze jako o příležitosti, kdy se spolu státníci mohou nechat vyfotografovat. Často se zmiňoval i fakt, že v době konání summitu zbývalo prezidentu Bushovi pouhých čtrnáct měsíců do konce funkčního období a mírovou aktivitou se jen snažil zmírnit fiasko v Iráku a Afghánistánu. Summit neměl pro řešení arabsko-izraelského konfliktu žádný relevantní přínos.

<p><u>podpora při budování palestinského státu</u></p>	<ul style="list-style-type: none"> • spolupráce při budování moderních policejních složek • spolupráce při vytváření právního řádu a justičního systému • asistence při budování vládních institucí • podpora rozvoje hospodářství • asistence při vytváření celního systému a režimu na hranicích
<p><u>podpora v přechodovém období</u></p>	<ul style="list-style-type: none"> • podpora udržitelné správy veřejných financí • podpora ekonomického rozvoje • humanitární podpora • realizace projektů pro rozvoje občanské společnosti
<p><u>podpora při řešení vybraných klíčových bodů arabsko-izraelského konfliktu</u></p>	<ul style="list-style-type: none"> • status východního Jeruzaléma • problém palestinských uprchlíků • bezpečnost

Tab. 17: Přehled plánovaných aktivit EU na podporu vzniku nezávislého palestinského státu

Zdroj: *Statebuilding for Peace in the Middle East: an EU Action Strategy 2007*

http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/sg/97256.pdf

Politika EU na Blízkém východě je v různých souvislostech kritizována jako nevyvážená – příliš proarabská, respektive propalestinská. Tyto soudy vyplývají především ze dvou skutečností: EU se neobává vyjádřit se kriticky na adresu izraelské politiky vůči Palestinské samosprávě a její politika bývá často srovnávána s tradičním proizraelským postojem USA. (Čejka 2006: 193) Za uspokojivé řešení blízkovýchodního konfliktu Evropská unie považuje vytvoření dvou nezávislých států, izraelského a palestinského, které budou schopny koexistovat bok po boku v míru. Ke klíčovým bodům arabsko-izraelského konfliktu EU zaujala explicitní stanovisko:

- EU podporuje vytvoření samostatného palestinského státu na území pásma Gazy a západního břehu Jordánu, dle hranic platných před rokem 1967
- vyzývá Izrael k ukončení okupace palestinských území a respektování ustanovení zanesených v Cestovní mapě
- kritizuje pokračující výstavbu židovských osad na palestinských územích a žádá odstranění těch, které byly vybudovány po roce 2001
- podporuje konečné vyřešení statusu východního Jeruzaléma a kritizuje tamní diskriminační přístup Izraele vůči palestinským obyvatelům
- požaduje po Izraeli plné zpřístupnění Gazy humanitárním organizacím
- požaduje, aby Izrael nekladl překážky ekonomickému rozvoji palestinských území
- klade důraz na vyřešení problému palestinských uprchlíků
- vyzývá palestinskou i izraelskou stranu k zastavení násilných akcí (výzva byla směřována zejména vůči hnutí Hamás a Islámský džihád)

(Council Conclusion on Middle East Peace Process 2009)

Zejména osadnickou politiku EU vnímá jako největší překážku pro mírové řešení arabsko-palestinského konfliktu a vytvoření plnohodnotného palestinského státu. Dle hodnocení EU osadnická politika porušuje hned dvě ustanovení mezinárodního práva: zákaz transferu civilního obyvatelstva z teritoria okupujícího státu na okupované území a zásadu, že na okupovaném území nesmí docházet k trvalým změnám, které nepříspívají k prospěchu místního obyvatelstva. Izrael je kritizován, že židovské osídlování Západního břehu vede na území k demografickým změnám. Izraelská vláda za účelem rozšiřování osad v minulosti motivovala židovské občany k usídlování na palestinských územích sponzorskými dary, daňovými zvýhodněními apod. EU rovněž kritizuje postup izraelských úřadů, které existenci nelegálně budovaných osady dodatečně zlegalizovaly.⁶¹ (Čejka 2006: 198)

Kritický názor má EU rovněž na výstavbu bariéry, jejíž stavbu v roce 2002 prosadil tehdejší premiér Ariel Šaron ze strany Likud. Bariéra má podle izraelské strany zabránit

⁶¹ Nátlakovou politikou EU je rozlišování potravin, které pochází z Izraele, a potravin z nelegálně vybudovaných izraelských osad. Export izraelských produktů z legálně vybudovaných osad podléhá výhodám plynoucím z asociační dohody uzavřené mezi EU a Izraelem. (Čejka 2006: 200-201)

útokům palestinských radikálů na izraelská území. Územní plán stavby však nerespektuje hranice Palestinské samosprávy a některá její území se tak ocitla na izraelské straně bariéry. (Čejka 2006: 200)

Nejvýznamnějším zdrojem napětí je však skutečnost, že při bojových operacích izraelské armády na palestinských územích je ničena infrastruktura a objekty, jejichž budování či renovaci Evropská unie financovala. Izrael se však obhajuje argumentem, že poškozená dopravní infrastruktura nebo stavby sloužily ve skutečnosti k teroristickým účelům. Tato tvrzení však nebyla nikterak podložena důkazy. Od roku 2002 byla škoda způsobená izraelskou armádou vyčíslena na více než 25 milionů EUR. (Council conclusions on Middle East Peace Process 2007, Čejka 2006: 202-203)

Evropskou pozici na Blízkém východě po dlouhou dobu významně limitovala absence společné platformy blízkovýchodní politiky a s tím spojené neustálé hledání kompromisů mezi členskými státy. Postoje jednotlivých států k arabsko-izraelskému konfliktu vesměs dodnes vyplývají nejen z historických vazeb, ale také z partikulárních zájmů členských zemí: zatímco Francie, Velká Británie, Španělsko nebo Řecko mají tendenci podporovat palestinskou stranu, Nizozemí a Německo jsou tradičními zastánci Izraele. (Dannreuther 2005: 162) EU rozvinula v rámci zapojení se do blízkovýchodního mírového procesu mnoho diplomatických nástrojů, ale její reálný politický vliv je nadále ve srovnání s USA mizivý. (Čejka 2006: 197) Pro Spojené státy se však Evropská unie stala významným diplomatickým partnerem. Své diplomatické kapacity rozvinula prostřednictvím několik nástrojů: evropské politiky sousedství, Unie pro Středomoří, Blízkovýchodního kvartetu a zvláštního zmocněnce pro blízkovýchodní mírový proces. Kromě diplomacie vedené v palestinsko-izraelském konfliktu je EU schopna jednat také s těmi státy regionu, se kterými má USA dlouhodobě komplikované vztahy, jako je tomu např. v případě Sýrie. Na mezinárodní politické scéně se však hovoří také o tom, že USA ztrácí schopnost vyvíjet na Izrael účinný nátlak. Právě z tohoto důvodu je nutné vytvořit pevnou spolupráci s dalšími klíčovými aktéry. Důkazem budiž vytvoření Blízkovýchodního kvartetu. (Dannreuther 2005: 164)

Svých diplomatických schopností EU využila také na přelomu let 2008/2009, kdy došlo k válečnému konfliktu v Gaze v důsledku jednostranného vypovězení izraelsko-palestinského příměří ze strany Hamásu. Na izraelská území začaly koncem prosince 2008 dopadat rakety z pásma Gazy. Izraelská armáda odpověděla 27. prosince vojenskou operací s krycím názvem „lité olovo“ a zahájila bombardování Gazy. Situace přerostla v totální válku proti hnutí Hammás. Jednalo se o nejvýznamnější konflikt za několik let. Za oběť mu padli převážně palestínští civilisté, za což si Izrael vysloužil ostrou mezinárodní kritiku.

Do situace pokusila zasáhnout Evropská komise, když do oblasti vyslala počátkem ledna 2009 misi v čele s českým ministrem zahraničních věcí Karlem Schwarzenbergem jakožto reprezentantem předsedajícího státu. Mise, jejíž členem byl rovněž vysoký zmocněnec pro zahraniční a bezpečnostní politiku EU Javier Solana a eurokomisařka pro zahraniční vztahy Benita Ferrero-Waldner, měla za úkol zprostředkovat dialog mezi izraelskou a palestinskou stranou.

Misi předcházela prosincová schůzka evropských ministrů zahraničních věcí, kterou do Paříže narychlo svolal prezident Sarkozy. Ministři vyzvali válčící strany, aby uzavřely trvalé příměří a do Gazy byla vpuštěna humanitární pomoc. Příměří bylo Izraelem vyhlášeno o půlnoci z 18. na 19. ledna 2009. Islamisté jej však nerespektovali a interpretovali jej jako své vítězství. Následovaly tedy další střety. Izrael ukončil vojenskou ofenzívu pod tlakem OSN dne 21. ledna po více než třech týdnech těžkého bombardování a vojenských operací v pásmu Gazy.

Kromě diplomacie je účinným nástrojem EU v mírovém procesu rovněž obchodní spolupráce (EU je největším obchodním partnerem Izraele) a ekonomická podpora Palestinské samosprávy. Ekonomická pomoc je rovněž hlavním komponentem konceptu evropské politiky sousedství. Evropskou unií bylo zřízeno několik nástrojů, pomocí kterých získává Palestinská samospráva finanční pomoc. V současné době jde o mechanismus PEGASE, prostřednictvím kterého EU sponzoruje palestinskou administrativu, sociální rozvoj, a rozvoj ekonomického a soukromého sektoru a budování infrastruktury. EU rovněž úzce spolupracuje s OSN a je nejvýznamnějším dárcem finančních prostředků do fondů UNRWA, který je zaměřen na pomoc palestinským uprchlíkům. Evropská unie je v rámci podpory blízkovýchodního mírového procesu činná zejména v oblasti poskytování humanitární pomoci, budování palestinských státních institucí, obnovy palestinské ekonomiky aj.

Evropská unie rovněž roku 1993 ustavila orgán s názvem Ad Hoc Liaison Committee (AHLIC). Jedná se o mezinárodní donorský mechanismus, který každoročně shromažďuje mezinárodní finanční od Evropské komise, od členských států EU i od vnějších aktérů. Výše příspěvků je každoročně stanovována na donorských konferencích. Poslední donorská konference proběhla v březnu 2009 v egyptském Šarm al-Šejchu a jejím cílem bylo shromáždit finanční prostředky pro obnovu válkou poničené Gazy.

2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Celkem
225,20	148,48	325,90	270,90	255,22	280,86	349,99	563,28	486,66	439,9	3356,39

* částky jsou uvedeny v milionech EUR

Tab. 18 : *Výše finanční pomoci mezinárodního společenství Palestinské samosprávě v letech 2000-2009*

Zdroj:

http://ec.europa.eu/external_relations/occupied_palestinian_territory/ec_assistance/eu_support_pa_2000_2009_en.pdf

4.2. Evropská politika sousedství a palestinsko-izraelský konflikt

Evropská politika sousedství je Evropskou unií vnímána jako jeden z politických nástrojů pro řešení mírového procesu (společně s projektem Unie pro Středomoří, Blízkovýchodním kvartetem a institutem zvláštního vyslance pro mírový proces). Koncept EPS odpovídá filosofii Evropské unie, podle které přístup k palestinsko-izraelskému konfliktu vyžaduje politický, bezpečnostní i ekonomický rozměr. Politická dialog, ekonomický rozvoj a bezpečnostní konsolidace, kterou koncept EPS nabízí, tedy mohou přispět k dohodě mezi stranami.

Původní formulace konceptu EPS hovořila pouze o větším zapojení EU do prevence a zvládnutí konfliktů v sousedních zemích, které mohou negativně ovlivnit bezpečnost EU. Evropská unie rovněž vyjádřila ochotu finančně se podílet na konsolidaci států, které prodělaly válečný konflikt, a přispět zejména v oblasti obnovy vnitřní bezpečnosti. (Wider Europe – Neighbourhood 2003)

Ke zdůraznění zájmu EU angažovat se prostřednictvím EPS v blízkovýchodním mírovém procesu došlo až po roce 2007 v rámci snah posílit a zefektivnit koncept EPS. Arabsko-izraelský konflikt byl na základě závěru Evropské bezpečnostní strategie vyhodnocen jako jedna z nejvýznamnějších bezpečnostních hrozeb v sousedství EU. Regionální konflikty jako takové navíc ztlačují dosažení cílů EPS, znesnadňují realizaci politických reforem a brzdi ekonomický rozvoj. EU si klade za cíl vyvinout úsilí k odvrácení regionálních konfliktů a pomoci k jejich urovnání zejména zprostředkováním dialogu a prosazováním možných řešení na mezinárodní scéně. V partnerských zemích si EU přeje prostřednictvím EPS prosazovat stabilitu, vládu zákona a respekt k lidským právům. (A Strong European Neighbourhood Policy 2007)

Blízkovýchodní konflikt se promítl také do dokumentů EPS týkajících se Izraele a Palestinské samosprávy. V případě Palestinské samosprávy, kterou Evropská unie chápe jako oběť blízkovýchodního konfliktu, EPS směřuje k vybudování nezávislého a samostatného státu založeného na demokratických hodnotách, jež bude schopen koexistovat v míru se sousedním Izraelem. EPS představuje prostředek, jak takový stát po funkční stránce vytvořit. EPS si v Palestině klade za cíl především budování politických institucí založených na demokracii, vládě zákona a respektu k lidským právům, dále reformu státní správy, správy veřejných financí a justice, rozvoj hospodářství, liberalizaci trhu, hospodářská konsolidaci, rozvoj občanské společnosti aj. (Country Report Palestinian Authority of the West Bank and Gaza Strip 2004)

Akční plán pro Palestinu byl Evropskou komisí a zástupci Palestinské samosprávy přijat během první poloviny roku 2005. Dokument tradičně zdůraznil snahy EU budovat užší vztahy s Palestinskou samosprávou založené na respektu ke společným hodnotám a vyjádřil podporu Evropské unie vzniku palestinského státu na základě ustanovení Cestovní mapy. Implementace akčního plánu a realizace reform mají vést ke konsolidaci Palestinské samosprávy, vzniku odpovědné, transparentní a demokratické vlády a celkové stabilizaci země. (EU/Palestinian Authority Action Plan 2005)

Evropská politika sousedství však neměla v Palestině nejlepší výchozí pozici. Zejména období mezi léty 2000-2003 bylo hodnoceno jako velmi problematické vlivem vypuknutí palestinské intifády, v důsledku které došlo k rapidnímu zhoršení ekonomické situace a Palestina upadla do humanitární krize. Evropská unie zareagovala na zhoršující se situaci poskytnutím humanitární pomoci a podpory uprchlíkům. Mezi léty 2000 a 2003 Palestinská samospráva získala z programu MEDA 570 milionů EUR, z nichž byla financována zejména potravinová pomoc, zdravotnictví a palestinské instituce. (Country report Palestinian Authority of the Western Bank and Gaza Strip 2004)

Akční plán pro Palestinskou samosprávu se k blízkovýchodnímu konfliktu vyjadřuje pouze ve velmi obecné rovině. Obsah EPS vychází z předpokladu, že Palestinská samospráva je „obětí“ konfliktu a tudíž není v pozici, kdy by byla schopna podniknout konkrétní kroky pro mírové řešení. Akční plán se tedy ve větší míře zaměřuje na budování výkonných veřejných institucí a legislativy, vnitropolitickou reformu a ekonomickou konsolidaci Palestiny. Palestinsko-izraelský konflikt je však vnímán jako závažné omezení úspěšné implementace všech potřebných reform. EPS sleduje v souvislosti s Blízkovýchodním konfliktem tyto cíle:

- rozvíjení politického dialogu a spolupráce na úrovni zahraniční a bezpečnostní politiky, jehož cílem je dospět k řešení blízkovýchodního konfliktu vytvořením dvou nezávislých států dle ustanovení Cestovní mapy
- dialog mezi kulturami a náboženstvími, boj proti rasismu, xenofobii, antisemitismu a islamofobii
- boj proti terorismu, šíření zbraní hromadného ničení a ilegálnímu obchodu se zbraněmi

(EU/Palestinian Authority Action Plan 2005)

Postoj Evropské komise vůči Izraeli v souvislosti s palestinsko-izraelským konfliktem je o poznání kritičtější a také konkrétnější. Podobně jako v případě Palestinské samosprávy EU prostřednictvím evropské politiky sousedství usiluje o vytváření míru, bezpečnosti, stability a prosperity v regionu. EU však kritizuje přístup Izraele vůči Palestinské samosprávě, zejména vojenské zásahy na palestinských územích, jež nerespektují mezinárodní právo. EU podporuje postoj OSN, který Izraeli vytýká nerespektování mezinárodních úmluv o lidských právech a Izrael považuje na palestinských územích za okupační stát. Izrael však trvale odmítá ustanovení mezinárodního práva a úmluv o lidských právech na palestinských územích naplňovat. EU uznává právo izraelského státu na ochranu obyvatel před teroristickými útoky, ale zároveň vyzývá izraelskou vládu k ochraně životů civilistů a zastavení akcí, které nedovolují distribuci humanitární a hospodářské pomoci. EU na Izrael apeluje, aby se zdržel všech akcí, které odporují mezinárodnímu právu a také porušují lidská práva palestinských obyvatel. Ze strany OSN a EU je Izrael kritizován za některá bezpečnostní opatření, která byla provedena v souvislosti s vypuknutím druhé intifády, zejména výstavba ochranné bariéry. Její konstrukce má vážný ekonomický i sociální dopad na palestinské obyvatelstvo, kterému znemožňuje přístup k půdě a službám. Navíc negativně ovlivňuje ekonomickou situaci a činnost humanitárních organizací. (Country report Israel 2004)

Otázka urovnání blízkovýchodního konfliktu se v porovnání s Palestinou o poznání více promítla do akčního plánu, který byl Evropskou komisí a Izraelem přijat během první poloviny roku 2005. Podobně jako v případě palestinské verze programu EU sleduje vytvoření stabilního a bezpečného prostředí a usiluje o širší politickou spolupráci v oblasti bezpečnosti, prevence a řešení konfliktů, dále v oblasti hospodářské, kulturní nebo vědecké. Řešení blízkovýchodního konfliktu patří mezi priority spolupráce, a to společně s bojem proti terorismu a proliferaci zbraní hromadného ničení, ochrannou lidských práv a dialogem mezi

náboženstvími a kulturami. V souvislosti s palestinsko-izraelským konfliktem EPS sleduje tyto cíle:

- spolupráce při řešení blízkovýchodního konfliktu, především prostřednictvím bilaterální spolupráce s Blízkovýchodním kvartetem
- vznik dvou států, které budou koexistovat v míru na základě ustanovení vzešlých z Cestovní mapy
- podpora palestinských snah v boji proti násilí způsobovaného teroristickými skupinami
- Izrael má právo na vlastní obranu, měl by však respektovat mezinárodní právo a snahy o konečné urovnání konfliktu
- Izrael se bude snažit minimalizovat dopad bezpečnostních protiteroristických opatření na civilní obyvatelstvo na palestinských územích, umožní bezpečný pohyb civilního obyvatelstva a zboží, bude chránit majetek, instituce i dopravní infrastrukturu
- Izrael zlepší ekonomické a sociální podmínky pro veškerou populaci, usnadní přístup humanitární pomoci na palestinská území a umožní rekonstrukci a obnovu dopravní infrastruktury
- Izrael podpoří reformy na palestinských územích a umožní obnovu bezpečnostních složek
- Izrael podnikne akce proti podněcování nenávisti a násilí z jakýchkoliv zdrojů

(EU/Israel Action plan 2005)

Evropská komise rovněž vyzvala Izrael, by se zdržel veškerých postupů, které by mohly představovat pro í tento plán ohrožení. Jedná se zejména o budování dalších osad na palestinských územích včetně Východního Jeruzaléma. Evropská komise se vyjádřila v tom smyslu, že EU neuzná žádné územní změny, které neodpovídají hranicím před rokem 1967, pokud nebudou schváleny oběma stranami konfliktu. (ENP Progress Report Palestinian Authority 2006)

V listopadu 2005 došlo mezi zástupci izraelské a palestinské strany k dohodě o volném pohybu (Agreement on Movement and Access), jejíž přijetí mělo upravit podmínky vstupu osob a zboží na palestinská území. EU sehrála při dojednávání obsahu dohody roli zprostředkovatele. Cílem dokumentu bylo především otevření hraničního přechodu Rafah. Za

tímto účelem rovněž EU iniciovala ustavení jednotek EU BAM Rafah, které měly situaci na hranicích monitorovat a podílet se na spoluvytváření hraničního režimu.⁶² (ENP Progress Report Palestinian Authority 2006)

Během roku 2006 byla palestinská vláda Hamásu Evropskou komisí požádána, aby uznala tři principy: nenásilí, nárok Izraele na existenci a přijetí dosavadních dohod a závazků mezi EU a Izraelem. EU také odsoudila násilí páchané na palestinských civilistech a odpalování raket z Gazy na izraelská území. Kritika Evropské komise se také zaměřila na porušování lidských práv ze strany palestinské i izraelské strany, zejména práva na život, osobní bezpečnost a svobodu. Obě strany byly vyzvány k propuštění zajatců a k podniknutí nezbytných opatření pro zvýšení bezpečnosti. Tato výzva byla obzvláště důrazná vůči Hamásu. (ENP Progress Report Palestinian Authority 2006)

Během roku 2007 se nepodařilo stabilizovat bezpečnostní podmínky zejména v pásnu Gazy, k jejichž zhoršení došlo v důsledku vojenských zásahů izraelské armády, které byly reakcí na útočné aktivity organizace Hamás. Dle údajů EU zemřelo během období 2006-2007 ve válečných akcích 1020 Palestinců a 40 Izraelců. Vláda premiéra Fajjáda však podnikla opatření pro posílení bezpečnostní situace alespoň na Západním břehu. (Progress Report the occupied Palestinian territory 2008),

Neuspokojivá situace panovala v Palestině také v roce 2008 především v důsledku rozdělení území mezi hnutí Fatah a Hamás, jež uchvátilo v červenci 2007 moc v Gaze. Evropská komise vyjádřila znepokojení nad izraelskými bezpečnostními opatřeními, které vedou k dlouhodobé ekonomické stagnaci Gazy i Západního břehu. Kritizována byla také pokračující výstavba židovských osad a omezení pohybu, která Izrael uvalil na palestinské obyvatelstvo ve Východním Jeruzalémě. (Progress Report the occupied Palestinian territory 2009)

Na přelomu roku 2008/2009 pak došlo k vyhocení krize v palestinsko-izraelských vztazích, když Hamás 27. prosince 2008 jednostranně vypověděl šestiměsíční příměří s Izraelem. Hnutí krátce na to zahájilo ostřelování izraelského území. Odpovědí izraelské strany byla vojenská invaze do Gazy s krycím názvem lité olovo, během které zemřelo přes 1315 Palestinců, z nichž 415 osob byly děti a 110 osob ženy. Přes 5 500 Palestinců bylo

⁶² Příhraniční město Rafah je známo především existencí podzemních tunelů, kterými jsou z Egypta do Gazy pašovány zbraně, cigarety, jídlo, ale také např. automobily. Právě obchod se zbraněmi byl důvodem několika vojenských akcí ze strany Izraele, jehož letectvo se pokusilo bombardováním soustavu tunelů ochromit. Radnice města však z černého obchodu profituje a dokonce do tunelů zavádí za poplatek elektřinu a vodu.

zraněno. Na izraelské straně bylo usmrceno 14 osob. Válečný konflikt byl na nátlak OSN ukončen 18. ledna 2009. (Progress Report the occupied Palestinian territory 2009)

Konflikt prohloubil humanitární a hospodářskou krizi v Gaze a postihl veškeré obyvatelstvo. Invazi do Gazy lze pokládat za konec mírového procesu, který byl obnoven v listopadu 2007 summitem v Annapolisu. Během roku 2009 se Egypt pokusil zprostředkovat národní smír mezi Fatahem a Hamásem. Tyto snahy však zcela ztroskotaly a následně došlo k prohloubení propasti mezi oběma stranami. Z důvodu nestabilní situace palestinský prezident Mahmúd Abbás zrušil plánované parlamentní a prezidentské volby. (Progress Report on the occupied Palestinian territory 2010)

Izrael během roku 2009 uvolnil některá bezpečnostní opatření na Západním břehu. Ze strany Evropské komise byl však nařčen, že podkopává palestinské reformní snahy i pokusy o hospodářskou obnovu. Na Gazu nadále zůstává uvalena izraelská blokáda, ačkoliv mezinárodní společenství požaduje otevření území pro humanitární organizace a alespoň omezené obchodní styky. (Progress Report on the occupied Palestinian territory 2010)

V případě Izraele Evropská komise od spolupráce očekávala především posílení dialogu v otázkách týkajících se blízkovýchodního konfliktu. Za tímto účelem došlo během roku 2005 k založení zvláštních podvýborů, jejichž hlavními úkoly bylo diskutovat situaci na Blízkém východě, především pak otázky týkající se dodržování lidských práv národnostních menšin, rasismu, xenofobie, dodržování mezinárodního humanitárního práva aj. Diskutovány byly rovněž dopady izraelských bezpečnostních opatření na palestinská území, především výstavba bezpečnostní bariéry a omezení pohybu na palestinských územích, a překážky, které Izrael klade v činnosti humanitárním organizacím. Cílem EU bylo rovněž větší zapojení Izraele do programů OSN na ochranu lidských práv. (ENP Progress report Israel 2006)

Mezi EU jakožto členem Blízkovýchodního kvartetu a Izraelem došlo rovněž k dojednání užší spolupráce v řešení izraelsko-palestinského konfliktu. Izrael byl vyzván, aby se vyvaroval všech akcí, které by mohly urovnání konfliktu překazit. (ENP Progress report Israel 2006)

Rok 2007 podle hodnocení Evropské komise nepřinesl dostatečný pokrok v oblastech, na které klade EPS důraz. Izrael v Palestině neuvolnil omezení pohybu zboží a osob, což mělo negativní dopady na palestinskou ekonomiku. V důsledku těchto omezení také došlo k rozdělení rodin, jejichž příslušníci žijí v Izraeli a na palestinských územích. V roce 2007 však Izrael za účelem sjednocení rodin udělil pobyt v zemi cca. 3 500 osobám. Evropská komise také kritizovala pokračující porušování lidských práv u arabské menšiny žijící v Izraeli, o kterém se blíže zmiňovala předchozí kapitola. Nebyla rovněž provedena žádná relevantní

opatření pro zlepšení ekonomické a sociální situace arabské populace v Izraeli. (Progress Report Israel 2008)

Progress report hodnotící vývoj situace za rok 2008 pak hovoří o nedostatečné spolupráci Izraele s EU v oblasti řešení palestinsko-izraelského konfliktu. EU kritizuje zejména další rozšiřování židovských osad na palestinských územích, především ve Východním Jeruzalémě, která jsou v rozporu jak s obsahem Cestovní mapy, tak se závěry mírového summitu v Annapolisu. (Progress Report Israel 2009)

Izrael dále nepodnikl žádné kroky pro snadnější distribuci humanitární pomoci v Gaze a Evropské komisi a Kvartetu nebylo vyhověno v požadavku otevření hraničních přechodů v pásmu Gazy. Znesnadněný přístup do oblasti postihl také humanitární pomoc proudící z EU. Na Západním břehu došlo během hodnoceného období k případům svévolné demolice palestinských obydlí a také byl pozorován nárůst násilí ze strany izraelských osadníků vůči palestinskému obyvatelstvu. (Progress Report Israel 2009)

Ze strany Izraele nedošlo ke zmírnění dopadu protiteroristických opatření na civilní obyvatelstvo. V rozporu s dodržováním lidských práv je rovněž aplikace izraelského protiteroristického zákona. Mnoho Palestinců je nadále zadržováno v izraelských věznicích bez soudu či sdělení obvinění, a to včetně mladistvých. Příslušníci izraelských policejních a bezpečnostních složek užívají při výsleších vůči zadrženým mučení. (Progress Report Israel 2009)

Evropská komise nadále kritizuje izraelské vojenské zásahy v Gaze. V důsledku konfliktu dochází na obou stranách k porušování humanitárního práva. Koncem roku 2009 Izrael oznámil dočasné zmrazení výstavby nových osad na Západním břehu, což Evropská komise ocenila. Z moratoria na výstavbu je však vyjmut Východní Jeruzalém, kde izraelské osadnictví nadále pokračuje a výjimkou nejsou ani demolice domů palestinského obyvatelstva. Na Západním břehu však Izrael uvolnil některá omezení pohybu, což umožnilo alespoň omezený ekonomický růst. (Progress Report Israel 2010)

Evropské unii se však stále nepodařilo prosadit otevření hraničních přechodů v Gaze. Ze strany Izraele je nadále blokována distribuce humanitární pomoci i obchodní činnost. Přestože Izrael povolil importovat alespoň některé druhy zboží a materiálu na obnovu Gazy, nelze pozorovat výrazné zlepšení. Na vině je rovněž agresivní politika Hamásu, který nadále útočí na izraelská území. (Progress Report Israel 2010)

Je-li cílem EPS stabilizace blízkovýchodního regionu, nelze existenci palestinsko-izraelského konfliktu ignorovat. Při bližší analýze dokumentů EPS je v souvislosti s

konfliktem znatelný rozdílný přístup vůči Palestinské samosprávě a Izraeli. Palestina je vnímána jako oběť izraelské neústupnosti, která nemá k dispozici nástroje k tomu, aby vývoj konfliktu relevantním způsobem ovlivnila. Postoj vůči Izraeli je radikálnější a reflektuje obecné stanovisko EU, která jej pokládá za agresora, jež odmítá ukončit okupaci palestinských území, využívá své absolutní převahy nad Palestinou a nerespektuje mezinárodní právo ani snahy mezinárodního společenství o mírové urovnání. Evropská unie rovněž izraelskou agresivní politiku vůči Palestině pokládá za jednu z hlavních příčin nestability v oblasti a kritické ekonomické a humanitární situace v Palestině. Izrael může z pohledu EU pozitivně ovlivnit vývoj situace, bude-li ochoten na problematická témata nejen diskutovat, ale také následně spolupracovat.

Pro samotnou evropskou politiku sousedství je palestinsko-izraelský konflikt příliš velkým soustem a snad z toho důvodu se dokumenty EPS omezují na poněkud frázovitá předsevzetí závislá na celkové konstelaci na mezinárodní scéně. Důvody ke skepsi o účinnosti EPS jako nástroje pro řešení arabsko-izraelského konfliktu jsou minimálně dva.

První důvod souvisí s Palestinskou samosprávou. Jedná se o skutečnost, že EU pokládá za jediného partnera pro jednání sekulárně-nacionalistické hnutí Fatah a jeho předsedu a prezidenta Palestinské samosprávy Mahmúda Abbáse. Abbás je na mezinárodní scéně znám svou umírněností vůči Izraeli a otevřeností vůči mezinárodně přijatelným způsobům řešení palestinsko-izraelského konfliktu. Abbás však našel silného rivala v islamistickém hnutí Hamás, které se v červenci 2007 zmocnilo kontroly nad pásmem Gazy. Hamás zaujal v současné době v izraelsko-palestinském konfliktu pozici hlavního agresora a jeho ostřelování izraelských území raketami Kassám je již místním folklorem. Reakce z izraelské strany na sebe ve většině případů nenechají dlouho čekat a výsledkem jsou vojenská tažení do pásma Gazy, případně na Západní břeh. Přelom roku 2008/2009 se nesl ve znamení totální války, ve kterou se změnilo vypovězení izraelsko-palestinského příměří ze strany Hamásu.

Evropská unie odmítá s hnutím Hamás jednat a pokládá jej za teroristickou organizaci. Hamás však hraje významnou úlohu v politickém životě Palestiny a těší se rovněž podpoře velké části Palestinců. Jeho svévolné útoky na izraelská území a následné invaze izraelské armády do Gazy však narušují celkovou stabilitu v izraelsko-palestinské oblasti, které se koncept EPS snaží docílit, a mají pochopitelně negativní dopad rovněž na celkovou situaci v Palestině.

Evropská unie motivuje více či méně úspěšně partnerské státy k provádění reformních opatření zejména příslibem nemalých financí z fondů EU. Stejně je tomu i v případě Palestinské samosprávy, která je na zahraniční finanční pomoci plně závislá. Hamás však

zůstává plně autonomní jednotkou a hlavním narušitelem palestinsko-izraelských vztahů. Vzhledem k jeho mezinárodně-politické izolaci zde odpadá možnost jakékoli motivace finančními zdroji nebo jinými výhodami, které plynou ze spolupráce na EPS.

Evropská unie plně respektuje „izolační“ postoj, který mezinárodní společenství vůči Hamásu zaujímá. Je si také plně vědoma skutečnosti, že v mezinárodní aréně nemá stále dostatečně silné postavení k tomu, aby mohla v této problematice zaujmout samostatné stanovisko. Je však na místě položit si otázku, zda-li se takto vztah evropské politiky sousedství k blízkovýchodnímu konfliktu nestává pouhou deklarací snahy přispět k mírovému urovnání a rétorickou formulí než účinným konceptem. Vývoj od poloviny roku 2007 potvrdil, že ačkoliv se Hamás nachází v mezinárodní izolaci, nemá tento postup na vývoj situace prokazatelný vliv.

Druhým důvodem skepse vůči účinnosti EPS v palestinsko-izraelském konfliktu je skutečnost, že Evropská unie stále nemá k dispozici dostatečné nástroje, kterými by přinutila k intenzivnější a také konstruktivnější spolupráci Izrael. Tento stát dosáhl za krátkou dobu své existence nesrovnatelně vyššího stupně ekonomického, politického i sociálního vývoje než ostatní partnerské státy regionu. Vzhledem k tomu, že Izrael je úrovní své rozvinutosti srovnatelný se státy západní Evropy, je manévrovací prostor pro naplňování cílů evropské politiky sousedství značně zúžený. Vzhledem k fungujícímu hospodářství není na místě motivace zdroji z evropských fondů. Místo hlavního sponzora a podporovatele Izraele už navíc po desetiletí zaujímají Spojené státy.

Evropská unie má v případě Izraele k dispozici pouze obchodní politiku, neboť je hlavním obchodním partnerem tohoto státu. V boji proti výstavbě ilegálních židovských osad na palestinských územích tak například EU využívá politiky rozlišování původu zboží: výhodám stanoveným v asociační dohodě podléhají při exportu pouze ty produkty, které byly vypěstovány v legálně vybudovaných osadách. (Čejka 2006: 200-201) Příkladem budiž rozhodnutí Evropského soudního dvora z koncem února 2010, podle kterého výrobky vyprodukované v Izraelských osadách na Západním břehu nepodléhají celním úlevám EU. Ty se v běžných případech vztahují na produkci z izraelských území.⁶³

Evropská politika sousedství přinesla v Palestinské samosprávě pozitivní výsledky v oblasti bezpečnostní spolupráce, ačkoliv její působnost zůstala omezena na Západní břeh. V rámci této spolupráce se dokonce podařilo navázat užší kontakty mezi izraelskými a palestinskými policejními složkami. V případě Izraele se veškerá spolupráce související

⁶³ *Aktualne.cz* [online]. 25.2.2010 [cit. 2010-07-29]. Soud EU: Výrobky ze Západního břehu nejsou z Izraele. Dostupné z WWW: <<http://aktualne.centrum.cz/zahranici/evropska-unie/clanek.phtml?id=661856>>.

s blízkovýchodním konfliktem zúžila na formu diskuzí. I přes snahy EU přispět prostřednictvím EPS k mírovému procesu si blízkovýchodní konflikt nadále žije svým vlastním životem bez ohledu na ambice EU. Tato skutečnost není zaviněna neúčinností konceptu EPS jako takového nebo nekonkrétní deklarací zájmů EU. Hlavní příčinou je opět skutečnost, že EU nemá reálné nástroje, kterými by byla schopna zasáhnout do vývoje situace. V případě Palestinské samosprávy je sice účinnou motivací finanční pomoc. Vnitropolitický vývoj, který izoloval pásmo Gazy, však EU není schopna ovlivnit, neboť nedisponuje mechanismy, které by dokázaly změnit postoj problematického Hamásu, jenž je v současné době největším narušitelem palestinsko-izraelských vztahů.

Podobná situace definuje vztahy EU k Izraeli. Izrael se tradičně politicky i hospodářský orientuje na USA a vzhledem k tomu, že EU byla nucena zaujmout vůči této zemi pozici rovnocenného partnerství, jediným mechanismem jsou diskuze mezi EU a Izraelem na nejvíce problematická témata.

Evropská politika sousedství více posloužila jako prostředek deklarace postojů EU vůči arabsko-izraelskému konfliktu. Evropské unie se prozatím projevuje jako hospodářská velmoc, která je schopna uvolnit nemalé finanční prostředky pro stabilizaci regionu. Tento hospodářský vliv se však doposud neproměnil ve vliv politický nebo diplomatický a EU stále nezískala dostatečně svébytné postavení k tomu, aby mohla v blízkovýchodním mírovém procesu vystupovat jako nezávislý hráč. Do doby, než se tato situace promění, bude prosazování stanovisek EU vždy závislé na silnějších hráčích v blízkovýchodním regionu, OSN a USA, a z konceptu EPS se nestane účinný prostředek mírového urovnání.

Závěr

Evropská politika sousedství si klade za cíl vnitropolitickou, ekonomickou, bezpečnostní a sociální stabilizaci států, které se nachází v regionech geograficky blízkých EU. Koncept EPS předpokládá, že vnitřní nestabilita těchto zemí je zdrojem bezpečnostních hrozeb pro Evropskou unii. Diplomová práce si jako hlavní záměr stanovila prozkoumání aplikace tohoto konceptu na Blízkém východě a následné ověření účinnosti EPS jako stabilizačního mechanismu.

EPS byla představena v roce 2003 v rámci společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU jako zcela nový a nezávislý koncept. Její tvůrci si od ní slibovali především zásadní proměnu přístupu EU k sousedním státům: EPS měla nahradit stabilizační účinky integračního procesu, jež začal zvolna vyčerpávat své možnosti.

Pro vztahy mezi EU a regionem MENA však vytvořilo základ již Euro-středomořské partnerství zahájeno v roce 1995. Koncept EPS začal fungovat souběžně s Barcelonským procesem, a to bez jasného vymezení oblastí působnosti. Oba koncepty se zaměřují především na politickou, bezpečnostní a hospodářskou spolupráci a pro jejich financování je užíván tentýž finanční mechanismus ENPI, který nahradil dřívější instrument MEDA. K překrytí konceptů dochází i v oblasti některých programů spolupráce, které jsou realizovány v rámci Euro-Medu i EPS zároveň. Tato souběžnost dvou konceptů zaměřených na stejný region vytváří dojem dvojkolejnosti vztahů Evropské unie k regionu MENA.

EPS však podstatně proměnila systém budování zahraničních vztahů. Barcelonský proces se více podobal fóru založeném na multilaterálních vztazích mezi EU a členskými zeměmi. Naproti tomu koncept EPS představil bilaterální formu spolupráce, kdy je dohoda uzavřena mezi EU a každou partnerskou zemí jednotlivě. Podobný model sice nabídly již asociální dohody, ale rozvoj vztahů v rámci EPS umožnil zintenzivnit spolupráci, rozšířit ji na větší počet oblastí a konkrétněji definovat její obsah. Zatímco Euro-středomořské partnerství opatrně formulovalo své cíle v obecné rovině tak, aby je bylo možné aplikovat na všechny partnerské země bez rozdílu, stala se EPS velmi konkrétním konceptem. Ambicí Barcelonského procesu bylo státy regionu „pouze“ přivést k jednacímu stolu, u kterého se setkají zástupci arabských zemí i Izraele, a zároveň posílit pozici EU ve Středomoří. EPS se však zaměřila na konkrétní výsledek, kterým je vnitřní stabilizace partnerských zemí. Lze říci, že Euro-středomořské partnerství, které v roce 2008 získalo podobu Unie pro Středomoří, se více zaměřuje na podporu spolupráce mezi partnerskými státy středomořského regionu. Na

Blízkém východě se členem Unie pro Středomoří stala také Sýrie, se kterou Evropská unie v rámci EPS nespolupracuje.

Regionální dimenze však nebyla opomenuta ani v případě konceptu EPS. Mají-li být minimalizovány bezpečnostní hrozby, je nutné postupovat ve větším měřítku a stabilizovat celý geografický region, nikoli pouze dílčí státy. Ty však poskytují rámec pro bilaterální spolupráci. O důležitosti regionálního přístupu svědčí fakt, že spolupráce v rámci EPS byla nabídnuta také Izraeli, který vykazuje v porovnání se sousedními arabskými zeměmi o poznání vyšší míru vnitřní stability a vývoje. Pro stabilizaci regionu jakožto celku je nezbytné přispět k rozvoji vztahů mezi Izraelem a sousedními arabskými zeměmi. Ačkoli v porovnání s Euro-středomořským partnerstvím klade EPS menší důraz na spolupráci mezi partnerskými státy navzájem, bylo by kontraproduktivní, kdyby EPS posloužila jako další z mnoha rovin, na které se zformuje aliance arabských států vyhraněných proti Izraeli.

Regionální přístup v kombinaci s principem difference a možnost partnerského státu určit si tempo realizace reformem činí z EPS flexibilní koncept, který umožňuje najít kompromis mezi potřebami partnerské země a očekáváními Evropské komise. Případová studie Egypta a Izraele však dokázala, že prostředky, které má k dispozici Evropská komise pro prosazování cílů EPS neodpovídají skutečným ambicím konceptu. Nejvíce problematickými body se ve vnitropoliticky stabilním prostředí Egypta a Izraele ukázaly být požadavky demokratizace a dodržování lidských práv, které jsou nedílnou součástí stabilizační strategie EPS. Tyto body spolupráce se zcela rozcházejí s postojem partnerských zemí, které v demokratizaci a vehementním dodržování základních lidských práv vidí zdroj možné vnitropolitické destabilizace.

Aby bylo reformním snahám učiněno za dost alespoň v některých oblastech, projevují partnerské státy iniciativu v nekonfliktních tématech jako školství, ochrana ženských práv, ochrana životního prostředí aj. Evropská komise nemá v takovéto situaci nástroje, kterými by mohla do vývoje spolupráce reálně zasáhnout. Nejvýznamnější motivací je pro blízkovýchodní partnerské země – s výjimkou Izraele – finanční podpora z fondů EU, kterou smí Evropská komise snižovat či navyšovat na základě výsledků spolupráce. Snížení finanční podpory by však pravděpodobně ze strany partnerské země vedlo k argumentaci, že překážkou pro uskutečnění reformem byl nedostatek finančních prostředků. Omezení obchodní spolupráce či možnosti vstupu na jednotný evropský trh, by se pak negativně odrazilo také na hospodářství EU. Evropská komise se tak ocitá v bludném kruhu, kdy ve výsledku nemá jinou

možnost, než ponechat reformní proces plně v rukou partnerské země a omezit se pouze na hodnocení výsledků a projevy spokojenosti či nespokojenosti s vývojem.

Ze tří hodnocených států se dařilo cíle EPS nejúspěšněji realizovat v Palestinské samosprávě. Podstatnou roli zde hraje skutečnost, že EU je jedním z nejvýznamnějších sponzorů země a hrozba omezení finanční podpory v případě neúspěšné realizace EPS tak zní palestinským politickým představitelům obzvlášť hrozivě. Reformní úsilí však bylo zkomplikováno vývojem z června 2007, kdy došlo k rozdělení území mezi hnutí Fatah a Hamás. Realizace EPS se tak omezila především na Západní břeh. Spolupráce byla úspěšná zejména v oblasti transformace správy veřejných financí, budování bezpečnostních složek, částečně se podařilo reformovat státní správu. Vnitřně destabilizovaná Palestina tak poskytla pro realizaci EPS o poznání širší prostor než autoritářský Egypt nebo Izrael, pro něhož je prioritou vnitřní bezpečnost.

Výsledky EPS ve třech blíže analyzovaných partnerských zemích zaostávají za skutečnými očekáváními Evropské komise. V případě Egypta a Izraele partnerské země zaujaly k prioritním cílům EPS značně selektivní přístup: spolupráce probíhá úspěšně zejména v těch oblastech, které jsou pro partnerské země jednoznačně přínosné a nerizikové. Jedná se tedy zejména o bezpečnostní nebo obchodní spolupráci. EU poskytuje partnerským zemím podporu pro boj proti domácímu zločinu a partnerské země se zaměřují na boj proti terorismu. V oblasti obchodní spolupráce je v zájmu obou stran odstraňování celních bariér, liberalizace trhu a sbližování norem a standardů. Země rovněž projevíly snahu řešit závažná socio-ekonomická témata. Evropská komise iniciovala množství domácích strategií a plánů např. pro boj s chudobou nezaměstnaností a podpořila návrhy systému sociální podpory nebo penzijního systému. Výsledky jsou však prozatím v nedohlednu. Účinné řešení závažných sociálních témat a zavádění standardů, jež jsou funkční v západním světě, bude pravděpodobně vyžadovat dobu delší než rozmezí 3 až 5 let, během kterých jsou cíle EPS běžně naplňovány.

Jak již bylo řečeno výše, oblasti, které se přímo dotýkají vnitropolitických poměrů, zůstaly ze strany partnerských zemí ignorovány. Jedná se zejména o požadavek dodržování lidských práv nebo demokratizace. Z jistého úhlu pohledu by Evropské komisi bylo možné vyčítat příliš jednostranné nazírání na tuto problematiku. Požadavek demokratizace a dodržování lidských práv za každé situace by mohl v dlouhodobější perspektivě vést k vnitřní destabilizaci zemí. Vývoj ve vztazích mezi Západem a islámským světem po 11. září poskytl dostatek důkazů o tom, že hodnoty, jež jsou pevně zakořeněné v západní civilizaci, mají zcela odlišnou váhu v islámském světě. Příklad Iráku ukazuje, jaké účinky mohou mít

demokratizační snahy v zcela odlišném kulturním a politickém prostředí. V Egyptě je zdánlivá stabilita udržována jen díky „pevné ruce“ prezidenta Mubaraka, což Evropská komise podrobuje kritice. Této zemi se však demokratická zkušenost v moderních dějinách zcela vyhnula a tomu také odpovídá politická kultura. Nejrůznější formy státních převratů jsou v moderní egyptské historii nedílnou součástí politické tradice. Tvrdohlavé požadavky demokratizace ze strany Evropské komise tedy připomínají na Blízkém východě nechvalně proslulý import demokracie, který by mohl v Egyptě vyvolat revoluční výbuch a příchod vůči Západu nepřátelského režimu, což by destabilizovalo nejen region Blízkého východu, ale také Severní Afriky.

Jiná situace však nastává v případě vztahu Izraele k dodržování lidských práv u arabské menšiny a obyvatel palestinských území, jejichž porušování Evropská unie hlasitě kritizuje. Sociální diskriminace a jiná omezení mohou do jisté míry souviset s obavami o vnitřní stabilitu. V ryzí podstatě však jde o záměrnou a promyšlenou diskriminaci arabského živlu, ve které se odráží celkový postoj Izraele vůči izraelsko-palestinskému konfliktu. Ačkoliv je tento přístup pro Evropskou komisi zdrojem znepokojení, opět nemá k dispozici žádné nástroje, kterými by mohla účinně zasáhnout. Dlužno dodat, že Izrael dlouhodobě ignoruje také výzvy OSN. Tento výsledek tedy nelze jednoznačně pokládat za výsledek slabosti Evropské komise.

Neúspěchy EPS nejsou zapříčiněny ani tak neúčinností konceptu jako takového, jako spíše skutečností, že Evropská unie si od partnerských zemí slibuje více, než jsou ve skutečnosti schopny a ochotny dát. Ačkoliv se podařilo změn v klíčových oblastech spolupráce dosáhnout jen částečně nebo v horším případě vůbec, zaujala EPS alespoň funkci „urychlovače“ a podpůrného mechanismu domácích reforem. Tento účinek lze pokládat za pozitivum: cílem EPS není předložit partnerské straně návrh řešení, ale iniciovat jeho vznik na domácí půdě, poskytnout finanční prostředky a popřípadě také poradní kapacity.

EPS pochopitelně nemůže ignorovat vývoj v palestinsko-izraelském (a v širším měřítku arabsko-izraelském) konfliktu, který je jedním z hlavních faktorů ovlivňujících stabilitu blízkovýchodního regionu. Vztah EPS k této problematice reflektuje postoj EU, který se tradičně kloní na stranu Palestiny a mírové urovnání konfliktu pokládá za jednu z hlavních priorit své zahraniční politiky na Blízkém východě. EPS představuje prostředek, který přispívá k budování palestinských politických institucí, jež se v budoucnu stanou základem nezávislého palestinského státu. EPS rovněž přispěla v podmínkách rozdělení země na dvě různé zóny vlivu k vnitřní stabilizaci Západního břehu. Postoj Evropské komise vůči Izraeli

je o poznání kritičtější. Izrael je chápán jako hlavní agresor, jehož politický přístup dlouhodobě znemožňuje mírové řešení konfliktu.

Evropská unie si vydobyla vedle OSN a USA pozici jednoho z hlavních aktérů blízkovýchodního mírového procesu. Nedisponuje však dostatečným politickým vlivem k tomu, aby byla schopna do situace účinně zasáhnout. Omezený vliv tak může vykonávat pouze prostřednictvím štědrého sponzorování Palestinské samosprávy a podporou stanovisek OSN a USA, což jsou jediné subjekty, které jsou schopny vývoj v izraelsko-palestinském konfliktu s většími či menšími úspěchy ovlivnit. Evropská politika sousedství se tak omezuje pouze na prostředek deklarace postojů EU vůči tomuto problému, jinak zůstává neúčinná.

Diplomová práce si stanovila za cíl ověřit následující výzkumnou hypotézu: Koncept evropské politiky sousedství je účinným nástrojem, prostřednictvím kterého lze vnitřně stabilizovat partnerské státy Blízkého východu a vytvořit tak v tomto regionu zónu stability. Na základě závěrů vzešlých z analýzy výsledků EPS v Egyptě, Izraeli a Palestinské samosprávě a z analýzy účinnosti EPS vůči palestinsko-izraelskému konfliktu není možné platnost této hypotézy potvrdit.

Úspěchy EPS jsou ovlivněny prostorem, který k jeho realizaci poskytuje politický režim v partnerských zemích. Vnitropoliticky stabilní prostředí Egypta a Izraele neumožňuje implementaci takových reforem, které by pozměnily poměry ve státě nastavené tamním politickým establishmentem, ačkoliv by z pohledu EU takováto opatření přispěla k vnitřní stabilizaci. Výsledky EPS tak nezaznamenávají úspěch v klíčových oblastech spolupráce jako demokratizace, dodržování lidských práv a svobod či socio-ekonomický rozvoj, který je z velké míry limitován hospodářskými možnostmi partnerských zemí. Pozitivní vývoj lze pozorovat pouze v takových tématech, která neohrožují z pohledu politického establishmentu vnitropolitickou stabilitu země. Zároveň se však nejedná o takové oblasti spolupráce, ve kterých by pozitivní výsledky podstatně přispěly ke stabilizaci partnerských zemí, potažmo regionu.

Dalším problémem v uskutečňování cílů EPS je skutečnost, že představa stability definovaná západní terminologií Evropské komise se v mnoha bodech rozchází s významem, který tento pojem získává v kulturně i politicky odlišném prostředí Blízkého východu. Odstranění jevů, které Evropská komise pokládá za překážku pro stabilizaci regionu, by mohlo v dlouhodobější perspektivě vést ke skutečné vnitropolitické destabilizaci partnerských zemí.

V případě Palestinské samosprávy nebylo možné ovlivnit vnitropolitický vývoj, který vedl k rozdělení území na Západní břeh kontrolován Fatahem a Gazu pod kontrolou Hamásu. Ačkoliv se na Západním břehu podařilo situaci částečně stabilizovat, situaci v Palestinské samosprávě za stabilní pokládat nelze.

Evropská politika sousedství se neosvědčila jako prostředek, který by přispěl k mírovému urovnání izraelsko-palestinského konfliktu. Jejím prostřednictvím se nepodařilo snížit negativní dopady konfliktu na stabilitu regionu. Působnost EPS se v tomto případě omezuje pouze na hospodářskou podporu Palestinské samosprávy. Prostřednictvím EPS Evropská unie nemá reálnou možnost politicky ovlivnit vývoj situace, neboť zatím není schopna prosadit se jako relevantní hráč na poli mezinárodních vztahů. Realizace cílů EU artikulovaných prostřednictvím EPS zůstává nadále závislá na silnějších hráčích, USA a OSN.

Prostřednictvím konceptu EPS bylo Evropské unii umožněno navázat těsnější bilaterální vztahy s partnerskými státy Blízkého východu. Do dnešní doby se však neprokázal účinný stabilizační efekt konceptu, který by zmírnil bezpečnostní rizika, jež z nestabilní situace v regionu vyplývají pro EU. Na vině není nevyhovující či nesprávná definice konceptu samotného, nýbrž vnitropolitické a mezinárodně-politické okolnosti, které jsou zcela mimo vliv EU. Koncept EPS je možné pokládat za výraz rostoucích zahraničně-politických ambicí EU nejen na Blízkém východě, které však EU může v omezené míře realizovat pouze z pozice své ekonomické síly. Určujícím mezinárodně-politickým elementem zůstává nadále USA. Slovy R. Kagana: *Jak se zdá, značná evropská hospodářská síla se nezmění v diplomatický vliv, ať už na Blízkém východě nebo kdekoli jinde, kde má krize nějaký vojenský rozměr.* (Kagan 2003: 87)

Seznam použité literatury

AMIRAH-FERNANDEZ , Haizam ; YOUNGS, Richard. The Barcelona process : an assessment of a decade of the euro-mediterranean partnership. In *The European Union and Its Neighbourhood : Policies, Problems and Priorities* . Prague : Institute of International Relations, 2006. s. 77-90.

BAAR, Vladimír . *Vnější vztahy Evropské unie : 2. díl, Středomořské, arabské a asijské státy / Vladimír Baar*. Ostrava : Ostravská univerzita, 2003. 83 s.

BICCHI, Federica. *European foreign policy making toward the Mediterranean*. New York: Palgrave Macmillan, 2007. 252 s.

COMELLI, Michele. *Building Security in its Neighbourhood throught the European Neighbourhood Policy?*. Roma, 2007. 15 s. Referát. Instituto Affari Internazionali.

ČEJKA, Marek. Evropa, Evropská unie a blízkovýchodní konflikt. In *Evropská unie a její bezpečnost : Vybrané problémy evropské bezpečnosti*. Brno : Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 2006. s. 193-205.

ČEJKA, Marek. *Izrael a Palestina : minulost, současnost a směřování blízkovýchodního konfliktu*. Brno : Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2007. 321 s.

DANNREUTHER, Roland Conclusion : Towards a neighbourhood strategy?. In *European Union Foreign and Security Policy : Towards a neighbourhood strategy*. London - New York : Routledge, 2005. s. 203-219.

DANNREUTHER, Roland. The Middle East : Towards a substantive European role in the peace process?. In *European Union Foreign and Security Policy : Towards a neighbourhood strategy*. London - New York : Routledge, 2005. s. 151-169.

DANNREUTHER, Roland. Recasting the Barcelona Process : Europe and the Greater Middle East. In *EU and the mediterranean*. Odense : University Press of Southern Denmark, 2007. s. 38-58.

DUBSKÝ, Zbyněk. *Bezpečnostní a politická dimenze integračního procesu: společná zahraniční a bezpečnostní politika EU*. Praha: Oeconomica, 2006. 163 s.

DURMAN, Karel. *Blízký východ ve světové politice : 1918-1959*. Praha : Nakladatelství politické literatury, 1966. 508 s.

FIALA, Petr; PITROVÁ, Markéta. *Evropská unie*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2009. 803 s.

FRANK, Libor. Bezpečnostní výzvy pro Evropskou unii a determinanty její akceschopnosti. In *Evropská unie a její bezpečnost : Vybrané problémy evropské bezpečnosti*. Brno : Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 2006. s. 9-20.

GOMBÁR, Eduard. *Dramatický půlměsíc : Sýrie, Libye a Írán v procesu transformace*. Praha : Karolinum, 2001. 215 s.

GOMEZ, Ricardo. *Negotiating the Euro-Mediterranean Partnership : strategic action in European Union foreign policy?*. Aldershot : Ashgate, 2003. 209 s.

HAD, Miroslav; PIKNA, Bohumil. *Druhý a třetí pilíř Evropské unie*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 2001. 86 s.

JOHANSSON-NOGUÉS, Elisabeth The EU and neighbourhood : an overview. In *Governing Europe's Neighbourhood : Partners or periphery?*. Manchester : Manchester University, 2007. s. 21-36.

KAGAN, Robert. *Labyrint síly a ráj slabosti : Amerika, Evropa a nový řád světa*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2003. 140 s.

KAHL, Martin The European Neighbourhood Policy and the Borders of Europe : AAA.. In *European Neighbourhood Policy : Challenges for the EU-Policy Towards the New Neighbours*. Opladen : Barbara Budrich Publishers, 2007. s. 61-72.

KRATOCHVÍL, Petr The European Neighbourhood Policy : A Clash of Incompatible Interpretations. In *The European Union and Its Neighbourhood*. Prague : Institute of International Relations, 2006. s. 13-26.

KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. Praha : Vyšehrad, 2003. 292 s.

LANG, Kai-Olaf. European Neighbourhood Policy : Where do we Stand - Where are we Heading?. In *European Neighbourhood Policy : Challenges for the EU-Policy Towards the New Neighbours*. Opladen : Barbara Budrich Publishers, 2007. s. 15-23.

LEINEN, Jo; WEIDEMANN, Sandra How does ENP Work? : A View from the European Parliament. In *European Neighbourhood Policy : Challenges for the EU-Policy Towards the New Neighbours*. Opladen : Barbara Budrich Publishers, 2007. s. 49-60.

MISSIROLI, Antonio The EU and its changing neighbourhood : Stabilization, intergration and partnership. In *European Union Foreign and Security Policy : Towards a neighbourhood strategy*. London - New York : Routledge, 2005. s. 13-26.

MORAVEC, Filip. Izrael a Palestina: Vnější vztahy EU. In *Vnější vztahy Evropské unie*. Praha: Asociace pro mezinárodní otázky, 2008. s. 54-57.

NÁLEVKA, Vladimír. *Světová politika ve 20. století II*. Praha : Aleš skřivan ml., 2005. 287 s.

NÚÑEZ VILLAVARDE, Jesús A.: Euro-Mediterranean Relationships after the Barcelona Summit. In *The European Union and Its Neighbourhood*. Prague : Institute of International Relations, 2006. s. 91-97.

RHEIN, Eberhard. The European Neighbourhood Policy : A Critical Assessment. In *European Neighbourhood Policy : Challenges for the EU-Policy Towards the New Neighbours*. Opladen : Barbara Budrich Publishers, 2007. s. 39-47.

ŠNAIDAUF, Jan. Blízky východ. In *Vnější vztahy Evropské unie*. Praha: Asociace pro mezinárodní otázky, 2008. s. 34-41.

Elektronické zdroje

ABDELHADI, Magdi. Egypt forbids female circumcision . *BBC NEWS* [online]. 28.6.2007, [cit. 2010-07-20]. Dostupný z WWW: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/6251426.stm>.

Aktualne.cz [online]. 30.1.2006 [cit. 2010-07-28]. Hamas chce peníze, Západ neustupuje. Dostupné z WWW: <<http://aktualne.centrum.cz/clanek.phtml?id=64372>>.

Aktualne.cz [online]. 27.2.2006 [cit. 2010-07-30]. EU chce poslat peníze Palestině. Dostupné z WWW: <<http://aktualne.centrum.cz/zahranici/blizky-vychod/clanek.phtml?id=91216>>.

Aktualne.cz [online]. 25.2.2010 [cit. 2010-07-29]. Soud EU: Výrobky ze Západního břehu nejsou z Izraele. Dostupné z WWW: <<http://aktualne.centrum.cz/zahranici/evropska-unie/clanek.phtml?id=661856>>.

Barcelona declaration adopted at the Euro-Mediterranean Conference – 27-28/11/ 95, 1995.

URL:<http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2005/july/tradoc_124236.pdf>

BusinessInfo.cz [online]. 2010 [cit. 2010-07-30]. Egypt: . Dostupné z WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cz/rubrika/egypt/1000415/>>.

BusinessInfo.cz [online]. 2010 [cit. 2010-07-30]. Izrael: Ekonomická charakteristika země . Dostupné z WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cz/sti/izrael-ekonomicka-charakteristika-zeme/4/1001005/>>.

BusinessInfo.cz [online]. 2010 [cit. 2010-07-30]. Palestina. Dostupné z WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cz/rubrika/palestina/1001469/>>.

CIA Factbook. URL:< www.cia.gov>

Bezpečná Evropa v lepším světě. Evropská bezpečnostní strategie, 2003.
URL:<http://www.ceses.cuni.cz/CESES-76-version1-evropska_bezpecnostni_strategie.pdf>

ENPI info Centre. URL:< <http://www.enpi-info.eu/>>

Europa : Barcelona Declaration and Euro-Mediterranean partnership [online]. 2005 [cit. 2010-07-30]. Dostupné z WWW: <http://europa.eu/legislation_summaries/external_relations/relations_with_third_countries/mediterranean_partner_countries/r15001_en.htm>.

EU Commission (2003): Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, Wider Europe – Neighbourhood: A New Framework for Relations with Our Eastern and Southern Neighbours, COM (2003) 104 Final.

European Commission (2004) Country report Israel, SEC (2004) 568.

European Commission (2004) Country report Jordan, SEC (2004) 564.

European Commission (2004): Country report Palestinian Authority of the West Bank and Gaza Strip, SEC (2004) 565.

European Commission (2004): European Neighbourhood Policy – Strategy Paper, COM (2004) 373 final.

European Commission (2005) Country report Egypt, SEC (2005) 287/3.

European Commission (2005): Country report Lebanon, SEC (2005) 289/3.

European Commission (2005) ENP/Palestinian Authority Action Plan.

European Commission (2005): The EU and the Middle East Peace Process. URL:<

European Commission (2006): ENP Progress Report Palestinian Authority, SEC (2006) 1509/2.

European Commission (2005) EU/Egypt Action Plan.

European Commission (2005) EU/Israel Action Plan.

European Commission (2006) EU/Jordan Action Plan.

European Commission (2006) European Neighbourhood Policy EU-Lebanon Action Plan.

European Commission (2006): ENP Progress Report Israel, SEC (2006) 1507/2.

European Commission (2006): Strengthening the European Neighbourhood Policy, COM (2006) 649 final.

European Commission (2008): Progress Report Egypt, SEC (2008) 395
European Commission (2008): Progress Report Israel, SEC (2008) 394.

European Commission (2008): Progress Report the occupied Palestinian territory, SEC (2008) 400.

European Commission (2009): Progress Report Israel, SEC (2009) 516/2.

European Commission (2009): Progress Report Egypt, SEC (2009) 523/2.

European Commission (2009): Progress Report the occupied Palestinian territory, SEC (2009) 519/2.

European Commission (2010): Progress Report Egypt, SEC (2010) 517.

European Commission (2010): Progress Report Israel, SEC (2010) 520.

European Commission (2010): Progress Report on the occupied Palestinian territory, SEC (2010) 515.

European Neighbourhood Policy. URL:< http://ec.europa.eu/world/enp/index_en.htm>

European Union and United Nations [online]. 2007 [cit. 2010-07-30]. EU Council Conclusion on Middle East Peace Process. Dostupné z WWW: <http://www.europa-eu-un.org/articles/en/article_7400_en.htm>.

European Union and United Nations [online]. 2009 [cit. 2010-07-30]. EU Foreign Affairs Council Conclusions on Middle East Peace Process, Iran, Afghanistan, and more. Dostupné z WWW: <http://www.eu-un.europa.eu/articles/en/article_9303_en.htm>.

FERRERO-WALDNER, Benita . Birth of the Union for the Mediterranean: A New Euro-Mediterranean Paradigm?. *Mediterranean Yearbook 2009* [online]. 2009, 1, [cit. 2010-07-29]. Dostupný z WWW: <<http://www.iemed.org/anuari/2009/aarticles/a22.pdf>>.

FINGERLAND, Jan. *Český rozhlas* [online]. 13.5.2010 [cit. 2010-07-20]. Egypt - země trvalého mimořádného stavu. Dostupné z WWW: <http://www.rozhlas.cz/komentare/portal/_zprava/733011>.

Five Year Work Programme, 2005.

URL:<http://eeas.europa.eu/euromed/summit1105/five_years_en.pdf>

FORGUE, David G. ; SCHUDE KEHOSKIE, Nicole. Enlargement Fatigue in the European Union. *International Law News* [online]. 2007, N. 2, [cit. 2010-03-25]. Dostupný z WWW: http://www.barnesrichardson.com/files/tbl_s47Details%5CFileUpload265%5C126%5Cforgue_fatigue.pdf

Joint Declaration of the Paris Summit for the Mediterranean, Paris, 13 July 2008. URL: <[http://www.emuni.si/Files//Dokumenti%20PDF/Joint declaration of the Paris summit for the Mediterranean-EN.pdf](http://www.emuni.si/Files//Dokumenti%20PDF/Joint%20declaration%20of%20the%20Paris%20summit%20for%20the%20Mediterranean-EN.pdf)>

NEKVAPIL, Václav. *Vaclavnekvapil.eu* [online]. 2008 [cit. 2010-03-21]. Dilemata Unie pro Středomoří. Dostupné z WWW: <<http://www.vaclavnekvapil.eu/index.php?text=88-dilemata-unie-pro-stredomori>>.

NOVÁK, Martin. Egypt poprvé volí prezidenta. *Hospodářské noviny* [online]. 7.9.2005, [cit. 2010-07-20]. Dostupný z WWW: <<http://hn.ihned.cz/c1-16781390>>.

Palestine Media Ceter [online]. 22.3.2005 [cit. 2010-07-20]. Salam Fayad: Palestinians Save Millions of Dollars in Corruption Clampdown . Dostupné z WWW: <<http://www.palestine-pmc.com/details.asp?cat=4&id=1736>>.

Press Releases Rapid : Romano Prodi President of the European Commission A Wider Europe - A Proximity Policy as the key to stability "Peace, Security And Stability International Dialogue and the Role of the EU" Sixth ECSA-World Conference. Jean Monnet Project. Brussels, 5-6 December 2002 [online]. 2002 [cit. 2010-07-28]. Europa. Dostupné z WWW:

<<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/02/619&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>>.

SHANNÁH, Šádí . *Blog.aktualne.cz* [online]. 20.3.2010 [cit. 2010-07-20]. Bílá intifáda Saláma Fajjáda. Dostupné z WWW: <<http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/sadi-shanaah.php?itemid=9285>>.)

The EU in the Middle East Peace Process : The EU in the Middle East Peace Process [online]. 2009 [cit. 2010-07-30]. Europa Press Releases Rapid. Dostupné z WWW: <<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/09/88&format=HTML>>.

The Knesset website [online]. 2000 [cit. 2010-07-30]. The Venice Declaration June 13, 1980. Dostupné z WWW: <http://www.knesset.gov.il/process/docs/venice_eng.htm>.

United Nations Statistics Division - Demographic and Social Indicators [online]. 2010 [cit. 2010-07-30]. Social Indicators. Dostupné z WWW: <<http://unstats.un.org/unsd/demographic/products/socind/literacy.htm>>.